Anthologia lectionis
Firmiani
loci fig. carbiclis theologicas
senten. et explicat. argumen.

A

De la Libreria de
D. Joachin Cid
Carrascal

+

De la Libreria de
Dn. Joachin Josef
Pantaleon Cid
Carrascal, Cano=
nigo de la del Sal=
vador de Sevilla

ANTHOLOGIA

LACTANTII FIRMIANI, ELEGANTISSIMAS SEN-

tentias, eásque tam pietate, quàm doctrina illustres, complectens: recenter in locos digesta communes per Thomam Beconum.

LVGDVNI,

APVD CLEMENTEM BAVDINVM

1558.

VIRO CVM PRIMIS DOCTO ET PIO D. Alexandro Nouuello Thomas Beconus salutem ac perpetuam in Christo fœlicitatem optat.

NEMO HERCLE mortalium omniũ quisquam est, qui de Repub. Christiana æquè, meo quidẽ iudicio, mereri videtur, atque parentes illi, qui susceptis diuino beneficio liberis, libenter studioséq; enituntur, vt eos ab incunabulis sincera Dei cognitione, necnon literarum, morúmque elegantiâ imbuant, quò vnà cum ætatibus omni tum pietatis, tum eruditionis genere accrescẽtes non tyrones, sed milites tandem fortissimi in CHRISTI IESV acie, maxima cũ gloria, summóque cum splendore euadant, versentúrq;. In Mosaicis quippè institutis liquidò cernimus Deum optimum maximum, nihil prorsus à suis vehementiùs contendisse, quàm vt parentes piè ac legitimè liberos suos educarent, instituerent, erudirent: adeò vt omnes Dei metu verè præditi ac præclarè in patriam animati, nullos labores,

nullos denique sumptus subterfugerēt, quo ipsorum filios scientia, prudentia, pietate, ac doctrina ab ineunte ætate imbutos, ciues demùm communi domicilio non indignos redderent. Vt diuos illos & antiquiores patres præteream, qui Mosen ætate anteibant (de quorum industria & diligentia in liberis piè religioséque educandis vel dubitare ter nefas esse duco, maximè cùm de Abrahamo illustre quidem, firmum, & graue extet, idque ex ore diuino testimonium in hunc modum: Egóne, vt Abrahamum celem de eo quod sum facturus? cùm sit Abrahamus gentis maximæ & potentissimæ futurus autor, cúmque in eo omnes orbis nationes sint fortunandæ? Nam certò scio, suis cum liberis, & porrò suæ in posterum stirpi præcepturum esse, vt ad Iouæ normam vitam dirigentes, iustitiā colāt, atq; ius) quis explicare potest, quantum operæ, quantúmque studij pius ille ac illustris princeps, Dauid scilicet, Israelitarum rex, in sancta & religiosa liberorum suorum institutione cōsumpserit, Solomonis præsertim, vt ob pietatem, doctrinam, sapientiam, prudentiam, dignus ab omnibus iudicetur, qui patre mortuo in ipsius locum surrogetur, substituatúrque. Etenim Solomonē ita ad virtutem & pietatē assiduus erat cohortando, vt ne moriens quidem se à tam pijs officijs temperauerit, quemadmodū in sacris annalibus memoriæ proditum est.

Ita de Tobæo homine quidem iusto & sancto legimus, qui filium Tobiam à pueris religiosum esse, & se ab omni peccato abstinere docuit. Eius præcepta atque admonita, quæ coram apud filium ha-

lium habuit, tam pia, tam sancta, támque frugifera, & ad virtutem propagandã, & ad vitium coercendum mihi videntur, vt ea aureis quidem literis, quæ inscribantur, digna putem: atque vtinam in mortalium animis ita essent insculpta, vt neque ex memoria, neque ex vita nostra ea aliquando euelli feramus, patiamur, sinamus.

Cæterùm quid de Susannæ fœminæ vt in primis formosæ, ita maximis clarissimísque animi virtutibus ornatissimæ, parentibus dicam? qui ipsi pij eam in lege Mosis diligenter eruditam, à teneris (vt Græci dicunt) vnguiculis pietatem imbibere docuerunt: quorum instituta, pręcepta, sententiæ, monita tenero puellæ animo ita inhęrescebant, vt grandis effecta, mori multò maluerit, quàm ab eisdem vllo modo diuelli, ac distrahi: adeò verum est, quod habet Solomon in prouerbijs: instituendus puer est, in ea viuendi ratione, à qua etiam cùm senuerit, non recedat.

Prætereà in Apostolorum actis commemoratum extat, Philippum euangelistam, quatuor habuisse filias virgines, quæ tanta diuinarum literarum scientia præditæ erant, vt etiam vaticinarentur, iuxta illud, quod olim sanctus spiritus ore Ioelis prædixerat: Vltimis temporibus inquit Deus, perfundam meo spiritu omne genus hominum, vaticinabuntúrque filij vestri, & filiæ: vestri & iuuenes visiones videbunt, & senes somnia somniabunt: quin & meos seruos & ancillas illis temporibus meo spiritu perfundam, ita vt vaticinentur.

Beatus denique Paulus Timotheum, iuuenem

ſanè pium & doctum, mirificè commendat, quòd à puero ſacras didicerit, noueritque literas: quæ ſolæ hominem poſsint erudire ad ſalutem per fidem CHRISTO IESV habendã. Alias hiſtorias, eáſque varias ac multas nobis commemorant diuina oracula, quibus iam omnibus ſuperſedere operæ precium duco: vnde ſatis liquet ſanctos illos & antiquos patres, nihil ſanctius olim & antiquius habuiſſe, quàm vt filios ſuos in Domini diſciplina ac monitis educarent, quò non corporis modò, ſed & animi parentes verè cenſeantur, atque itaque demùm piè & caſtè Deo ſatisfaciant, qui à maioribus nihil perinde exigit, ac diligentiam eximiam, & ſingulare ſtudium in ſtirpe ſua ſanctè educãda, inſtituendáq;.

Iam ſi ad exteros homines, noſtra ſcilicet religione alienos ſermonem deflectere velimus, certè neque eos omninò hac in re ita ignauos, ſecuros, ſocordes, & inconſiderantes comperiemus, quin ſua hîc quoq; induſtria nobis probanda ſit, atque laudanda. Etenim quis, amâbo te, aut ex Romanis, aut ex Græcis, aut ex quauis alia gente profectus, vitam aliquando adeò incultam, & ſylueſtrem degit (niſi fortè iſtos mihi obieceris, quorum mentes ſunt perditæ, longéque à communi ſalute diſiunctæ) qui etiamſi ad Dei immortalis gloriam ac honorem, qui quidem præcipuus omnium ſtudiorum laborúmq; ſcopus & finis eſſe debeat, reſpectum non haberet, ſed vel ad ſuam tantùm dignitatem amplificandam, vel ad rempublicam conſeruandam, vel ad honeſtos & ciuiles mores tuendos, vel ad capiendum ingenij cul

tum, vel

tum,vel ad nominis immortalitatem assequendã huc non elaborauit,omnibúsq; facultatibus enisus est,non modò vt ille ipse doctus atque eruditus euaderet,verùm vt sui etiã liberi eadem ipsa doctrina & eruditione pollerent,eminerentque. Nullos sanè labores, nullos sumptus recusauere olim parentes,quò filij doctè ac præclarè educari possent. Etenim viros omni artium genere præstantissimos,qui liberos rectè honestéq; institue rent,ab exteris etiam nationibus ad se accientes benignè excipiebant, fouebant, amplissimis donabant muneribus,quemadmodum de Lycurgo legimus, qui obijcientibus,quòd eloquentiæ studio rhetoribus tantam,támq; amplam daret mer cedem, respondit: Si quis profiteatur se filios meos mihi redditurũ meliores,non mille drachmas,sed omnium facultatum dimidium effunderem:quin & sæpenumerò liberos suos peregrè amandabant, vt doctissimos Grammaticos, insignissimos Poetas,argutissimos Dialecticos, Rhe tores splendidissimos, Oratores facundissimos, sapientissimos Philosophos, & cæteros id genus Musarum alumnos audientes,post tot,támq; lon ginquas peregrinationes,& prudentiores, & sapientiores,& doctiores in patriam reuerterẽtur. Isthuc equidem assecuti,vt fortunatissimos se,& parẽtis nomine non indignos iudicabãt, ita cùm de liberis suis,tum de republica,haud vulgariter mereri se arbitrabantur. Ac vt quiq; illorum cæ teros amplitudine, splendore, autoritate, dignitateque anteibant:ita alios quoq; humanitate,sapientia,prudẽtia,integritate,eruditione, & scien

ſtia antecellere maxima opera, ſummóque ſtudio contendebant, adeò vt ſi quis prorſus à muſis & virtutibus alienus deprehenderetur, quãtumuis veteri & illuſtri familia natus, is in obſcurorum & ſordidorum numero habitus eſt: eum ſaxum, ſtipitem, truncum, belluam, mãcipium, monſtrum ſine ingenio, ſine literis, aſellum onuſtum auro, ſimiam purpura indutam, equum argento circun tectum, Mercurium quadratum, & tandem quid non vocitabant? tam nullius pretij etiam apud exteros fuere præclara ſtemmata, copioſa ſupellex, veſtes pretioſæ, opes amplæ, magnificæ ædes, & quicquid inſanus prӕtereà mundus admiratur ſi modò defuerint virtus, doctrina, eruditio. Atq; hac quidem ratione effectum eſt, vt multi principes, Reges, Cæſares, Duces, Imperatores, Conſules, tam apud Romanos, quàm apud Græcos non docti modò ipſi euaſerint, atque in omni artium genere præſtantiſsimi: ſed etiam vt doctorum virorum, atque liberalium ſtudiorum fautores, adiutores, amplificatores vltrò ſe & certatim præbuerint: quo in numero extitere Philippus Macedonum rex, Alexander eius filius, Iulius Cæſar, Darius, Octauianus Auguſtus, Claudius Tiberius, Titus Veſpaſianus, Domitianus, Cocceius Nerua, Vlpius Traianus, Aelius Adrianus, M. Antonius cognomẽto Philoſophus, Heluius Pertinax, Septimius Seuerus, Decius, Gratianus, Theodoſius, Dion Syracuſanus, Epaminondas Thebanus, & alij penè infiniti. Nec defuere qui ſe ob literarum, bonarúmq; artium clariores ac illuſtriores iudicauere, quàm ob imperium, autoritatem

ritatem

ritatem,dignitatem,& cætera vagæ,inconſtantíſque fortunę dona:immò neque defuere,qui amiſſa priori dignitate,literarum beneficio victũ ſibi comparauerunt, adeò verum eſt quod quidam ſcribit:

Ἀναφαίρετον κτῆμ' ἐστὶ παιδεία βροτοῖς. Item
Βακτηρία γὰρ ἐστὶ παιδεία βίου. Rurſus,
Τιμὴ πέφυκε πᾶσι παιδεία βροτοῖς.

Huc facit,quod ſcribit Palingenius Poeta doctiſſimus:

Præter uirtutem,non eſt durabile quicquam:
Diuitiæ pereunt,ſpecies quoq;,robur,honores,
Cuncta cadunt:uirtus æterna in tempora durat:
Quam fortuna nequit,nec tollere longa uetuſtas.
Ipſe tamen uidi nunquam & uix credere poſſum,
Vel periſſe fame,uel mendicaſſe diſertum:
Quem ſi fortuna interdum conatur iniqua
Obruere,auxilium uirtus feſtinat.alumnos
Protegit alma ſuos ſemper doctrina,diuque
Non patitur miſeris urgeri caſibus:affert
Naufragio tabulam,qua tuti littora poſſunt
Spumoſos inter fluctus attingere nando.

Solus Licinius,immaniſsimum illud, ac fœdiſsimum monſtrum,cuius pectus officina erat nequitiæ,omniúmque flagitiorum diuerſorium,adeò literis fuit infeſtus,vt eas virus , ac peſtem publicam nominaret, cùm tamen ſatis liquet eruditionem mortalibus maximè frugiferam eſſe , atque vtilem:quippè iuuenibus adferre ſobrietatem,ſenibus ſolatium,pauperibus diuitias,diuitibus ornamentum.At longè aliter Alphonſus Aragonũ

Rex, qui commemorantibus quendam ex Hiſpaniæ regibus dixiſſe, non decere principes viros ſcire literas, exclamauit: vox bouis, non hominis. Item percontantibus vtri rei plus debere ſe fate retur, libris, an armis: Ex libris, inquit, & arma, & armorum iura didici: hac voce confeſſus ſe libris debere omnia. Iſocrates à quodam interrogatus, num regem Perſarum fœlicem ac beatum exiſtimaret: Neſcio inquit, quantum eruditionis & virtutis habeat: hoc nimirùm ſignificans atq; innuens, veram beatitudinem & germanam fœlicitatem non in fluxis fortunæ & mox perituris bonis conſtare, ſed in certis perpetuiſque animi poſſeſsionibus. Hinc fit, vt omnes idque in omni ætate quicunq; intra generoſitatis humanæ ſepta ſe continent, nulla adeò re delectari ſe oſten dant, ac liberalibus artibus, & ingenuis ſtudijs, quæ, vt inquit Cicero, adoleſcentiam agunt, ſene ctutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium & ſolatium præbent, delectent domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, pere grinantur, ruſticantur. Nec ſe modò hiſce ſtudijs oblectant, verumetiam pro viribus dant operam vt eorũ liberi & nepotes eiſdem probè inſtituantur, educẽtur, expoliantur: certò perſuaſi, ex nulla adeò re, atque ex honeſta & pia filiorum educatione, & ſibi honorem, & ſuis vtilitatem, & reipublic. emolumentum contingere poſſe, vtpote paritura partim illuſtres principes, partim fidos & prudentes conſiliarios, partim pios ac religioſos paſtores, partim pręceptores eruditos, partim operarios ſtrenuos, partim inſignes artifices, om

nes deni

nes denique placidos, quietósque ciues, & patrię amantissimos: quamquidem educationem si quis tollere, atque extrahere radicitùs voluerit, nihil aliud restare video, præter insignem morum barbariem, summam vitæ perturbationem, maximã rerum publicarum confusionem, atque immortalem Deorum penatum euersionem. Fœlicem igitur & beatam hanc nostram ætatem iudico, qua vt bonæ literæ summo Dei beneficio vigent, florent, triumphant, ita multi parentes nulla æquè re flagrare videntur, ac cupiditate & studio liberorum doctè & piè instituẽdorum: quos quidem parentes, vt omni laude dignos existimo: ita eorum liberos fœlicissimos, beatissimos, fortunatissimósque iudico, vtpotè, quibus Deus opti. maxi. dederit, vt à tam probis ingenuísque parentibus nascerentur. Certè enim si omnes parentes vna consensione huc se pararent, hæc cogitarent, ad hæc se exercerent, non dubito, quin immanis ista atque intollerãda barbaries, qua aliquot seculis miserè laborauerunt maiores nostri, citò debilitaretur, deleretur, extingueretur, ita vt nouam formam, & tanquam faciem reipublicæ literariæ non absque maxima voluptate, summóque omnium applausu cerneres, atque conspiceres.

Cæterùm ad hanc rem commodè & fœliciter conficiendam, non solùm prompta, expositáque parentum liberalitate, literis elegantioribus pręclara liberorum indole opus est, sed etiam singulari præceptorum industria, eáque exquisita doctrina, & morum integritate coniuncta, qui pueros optima & animi & ingenij spe præditos ita

instituant, vt aliquando ad frugem emergant, atq; reipublicæ prosint. Dolendum certè quidem est, adolescentes optimæ indolis in tanta literarum luce ac splendore, præceptorum quorũdam inscitia, inertia, ignauia, nequitia, ita corrumpi, vt rarò ad frugem bonam (vt dicitur) se recipiant, adeò vt post tot annos in Musarum palestra parùm vtiliter consumptos nullum ferè ex magnis laboribus, ex multis vigilijs fructum percipiant, neque multò doctiores discedant, quàm accesserint, vt de magno, multiplicíq; parentum sumptu, & inani temporis iactura, quo nihil chariùs nobis esse debet, sileam. Sanè equidẽ vt pædagogi illi, qui tum doctrinæ elegantia, tum morum suauitate præditi, fidos, vigilantes, & industrios se in rectè formanda, instituendáque iuuentute præbent, summa laude, ac maximis præmijs celebrandi sunt atque ornandi, ita corruptores isti iuuẽtutis, qui barbis tãtùm & pallijs doctrinã simulant, aut titulis nescio quibus vanis certè & ineptis, paruóq; ære emptis falsam sibi sciẽtię persuasionẽ induunt, cùm interim multò sunt omniũ indoctissimi, vt de morũ improbitate taceã, pestes sunt reipub. digni certè, quibus aqua & ignis interdiceretur. Prudenter quidem ac præclarè Philippus ille Macedonum rex, ad Aristotelem, Alexandro nato, scripsit, se Dijs gratiam habere, non tam quia sibi natus esset filius, quã quòd tanti philosophi ætate eum natum esse contigerit, Ἐλπίζω γὰρ, *inquit*, αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθεντα, ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς πραγμάτων διαδοχῆς Etenim non ignorauit illustrissimus & prudentissimus rex

ſimus rex, parentum liberalitatem, ac ingenuam liberorum indolem parùm conducere ad molle & flexibile pectus rectè excolendum, niſi accedat pius, doctus, prudens, diſertus, vigilans, & induſtrius artifex, qui vt alter parens, tenerum pueri animum, veluti molliſsimam ceram fingat, formétque: & optimis ab ineunte ætate, cùm doctrinæ tum morum præceptis iuxta ac exemplis imbuat, inſtituat, expoliat. Atq; hîc profectò non leuiter à parentibus nimis multis peccatur, qui licet pueritiæ moderatoribus pręmium idoneum vltrò ac libenter conſtituant: tamen in deligendo præceptore, quem iuuentuti, prætioſo & vnico reipublicę ſeminario, præficiant, tam cæci, támque ſupini ſunt, vt ferè accuratiùs circunſpiciant, cui vnum equum, aut canem venatorem cõmittant, quàm cui credant totiùs ciuitatis ſobolem. Nemo ſtatuam aut tabulam faciendam locat artifici (inquit doctiſsimus ille Curio) niſi priùs inſpectis aliquot ſignis & operibus, quę ex illius officina prodierint: & nos citra ſpecimẽ omne liberos noſtros formãdos cuiuis cõmittemus? diligentiores (ſi Deo placet) in ære, marmoréue locando, quã in ijs, quæ nobis chariora ſunt, quàm ſumus ipſi nobis? In hoc igitur incumbere debẽt omnes honeſti & pij parentes, non ſolùm vt liberorum magiſtri amplis donentur pręmijs, verùm etiam vt ij duntaxat iuuentuti erudiendæ præficiantur, qui vt doctrina, ita virtute, pietate, integritate præditi ſunt, ne aut dedocenda doceant, aut morum corruptela primam puerorum ætatem inficiant, vtpotè eorum natura tenaciſsimã

quæ teneris annis percipiuntur. Siquidem Leoni des Alexandri pædagogus, vt à Babylonio Diogene traditur, quibusdam eum vitijs imbuit: quæ robustum quoque; & iam maximum regem ab illa institutione puerili sunt persecuta. Quod quidem minimè factum esset, si Philippus Alexandri pater statim, vt in illius ortu statuerat, cũ Aristoteli formandum tradidisset. Etenim natura tenacissimi sumus eorum (quemadmodum scribit Quintilianus) quæ rudibus annis percipimus: vt sapor, quo noua imbuas, durat: nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt. Et hęc ipsa magis pertinaciter, quę deteriora sunt. Nam bona facilè mutantur in peius: nunc quãdo in bonum verteris vitia? Vt ergo fœliciter & cum fructu ingenuorum parentum ingenui liberi instituantur, is scholæ præficiendus est qui vt moribus incorruptis, & commodis: ita doctrina neutiquàm triuiali præditus est: à quo literarum nectar, non Circes poculum, in feram vertens, tanquàm ab aliquo Apollinis Musarúmque alumno, aurire posſint. Ita quidem fiet, vt non solùm tenelli puerorũ animi cum morum integritate, tum doctrinę elegantia à prima ætate, rectè facileque imbuantur: sed etiam vt ipsi iam grandiores effecti, & parentibus honori, & amicis vtilitati, & reipublicæ emolumẽto, & sibi ipsis ornamento atque decori esse posſint. Ac vt tyrones illos fortunatos iudico, qui sub huiusmodi Imperatorum signis merent: ita tuos discipulos (mi Nouuelle doctiſsime) fortunatiſsimos fœliciſsimósq; censeo, qui se tuæ fidei, tutelæ, potestatique insti-

tuendos

tuendos,excolendos,expoliendos, credidere ac commiſere. Nam vt te præceptorem habent doctum planè,eruditum,ac plurimis & grauiſsimis artibus inſtructum,ita vera pietate,ſumma integritate, atque innocentia ſingulari ornatiſsimum atque ſplendidiſsimum. Neque hîc dicam quanta,quámque illuſtri laude in primaria apud noſtrates ciuitate ludum aperueris, ex quo tanquàm ex equo Troiano innumeri milites in Muſarũ paleſtra exercitatiſsimi,paratiſsimíq; exierunt,tam doctrina,quàm pietate ac morum elegantia inſignes. Nec verò in noſtra iſthac peregrinatione à tam pio & fructuoſo labore deſiſtis, omnem nauans operam, vt Muſarũ imperia longè latéque pateant:vt ſinceręe pietatis & religionis orthodoxæ regna indies magis ac magis propagentur,dilatentúrque: denique vt reſpublica Chriſtiana tuis laboribus ac ſtudijs locupletior fiat & illuſtrior.Ego itaque hanc tuam pietatem in pietatis ſtudiorúmque alumnos conſiderans, atque cõtemplans (vt de tuo erga me amore ac beneuolentia ſingulari taceam) meas eſſe partes iudicabam,vt aliquid inſcribendum dedicandúmque excogitarem,quod & noſtra dignum videatur amicitia,&pro maieſtate operis tuisprępelegẽdum diſcipulis idoneũ exiſtimetur. Diu hęſitãti,tandẽ mihi ſe offert Lactantius noſter,geſtiens ſupra modum tuos inuiſere Deos penates,qui cũ olim non ſine maxima laude, ſummáque gloria eodem functus eſt munere, quo tu iam ipſe fungeris,haud quaquam dubitat ſe tibi fore quàm gratiſsimum (Pares cum paribus,veteri prouer-

bio, facillimè congregantur) atque eò certè gratiorem multò, quòd à me tui amantissimo, nouo atq; recenti vestitus genere ornatus, ad te accesserit. Vide quæso etiã atq; etiã, vt Lactantiũ nostrũ benignè salutes, comiter appelles, amicè excipias, beneuolè inuites, obuijs, quod aiunt, vlnis amplexeris, liberaliter tractes, atque modis omnibus gratificari studeas. Dignus equidem est, quem tuo eximio prosequaris amore, colas, suspicias, venereris. Etenim vir est venerandæ senectutis, cui ætati quantus sit deferendus honos, tu pro tua prudentia ignorare non potes, cùm olim ipse gentes, vt inquit poeta:

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, et si
Barbato cuicunque puer, licet ipse uideret
Plura domi farra, & maiores glandis aceruos.
Tam uenerabile erat præcedere quatuor annis.
Primáque par adeò sacræ lanugo senectæ.

Denique eloquens est, ac mira sermonis elegantia præditus, adeò vt D. Hieronymus eum quasi quendam fluuium eloquentiæ Tullianæ vehemẽter admiretur, suspiciat, stupescat. Nec immeritò. Est enim ingenio facili, copioso, suaui, & (quę sermonis maxima est virtus) aperto, vt discernere nequeas, vtrúmne ornatior sit in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo. Quin & doctus est, ac plurimis & grauissimis artibus præclarè excultus, atque expolitus, ita vt illustrissimi principes suorum institutioni liberorum non sine maximis præmijs eum præfecerint. Propugnator insuper est, atq; fortissimus Christianę

Christianæ veritatis aſſertor, idq́ue adeò vehe-
mens & neruoſus, vt nullam vnquàm rem defen
derit, quam non probarit: nullam oppugnauerit,
quam non euerterit: ſiquidem hoſtes non alienis
ſed ſuis ipſorũ telis perfoſſos, viriliter fortiq; ani
mo aggreditur, proſternit, frangit, vincit, delet:
ita vt cũ nemine vnquã aduerſario luctatus, con
greſsúſq; ſit, de quo non glorioſiſsimè & magnifi
cẽtiſsime triũphauerit. Nec mirùm, cùm non ieiu
nè & exiliter, ſed inſtar idonei peritiq; doctoris
vehemẽter & acriter publicos errores redarguit,
causámq; veritatis ornatè, copioséque defendit:
quin & tãta perſuadẽdi vi, tãta argumẽtandi ſub
tilitate, tanta deniq; ad reuincendum acerbitate
vndiq; pollet, vt ipſi etiã aduerſarij, ſi os nõ per-
fricuerint, victos eſſe prorſus ſe fatcãtur, neceſſe
eſt. Nam nõ ſacris tantũ ſcripturis, quas illi vtiq;
vanas, fictas, cõmẽtitias putant, ſed argumẽtis &
ratione aduerſarios aggreditur: & quoniã huma
nis nituntur ſolummodò teſtimonijs, humanis &
ipſe pugnat elogijs, atq; eos ſuis potiſsimùm au-
toribus redarguit, conuincit, refellit.

Præterea vita & moribus adeò eſt inculpatus,
ſanctus, caſtus, integer, vt nulla vnquàm ignomi-
nia, vel ab inuidiſsimis obtrectatoribus, fuerit no
tatus: ab optimis verò quibúſque omni laude ac
gloria ſummoperè cumulatus, celebrat⁹ ornatus.
Atq; vt vita, ita & libris vitiorũ eſt exagitator ac
cerrimus: virtutũ verò laudator maximus, adeò
vt non minùs ob ſummã vitę integritatem, atque
morum innocentiam, quàm ob ſingularem litera
rum ſcientiam & ad publicas lectiones, & ad pri

*

uatas nobilissimorum & clarissim. adolescentum institutiones accitus esse putaretur. Ad hæc, beneficẽtię ita studiosus est, vt in summa inopia atq; indigentia vitam degere multò malit, quàm *ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων οὐ κοινωνεῖν.* Dixeris sanè *σπλάγχνα οἰκτιρμῶν* eum induisse, adeò in præstãdis pietatis officijs multus est ac creber. Hinc memoriæ proditum est, Lactantium nostrum tanta laborasse egestate, vt vix sibi ea suppeterent, quę sunt ad viuendum necessaria. Deo quàm mundo diuitem esse se multò maluerit. Non enim ignorauit vir pius id tutissimè fœlicissiméque sepositum esse, ac reconditum, quod in miserorum sinu, & laborantium gremio repositum extat. Postremò ea est, grauitate, fide, iudicio, autoritate præditus, vt Augustinus & Hieronymus, viri inter scriptores nostros summi ac præclarissimi, cum nõ solùm inter primarios religionis nostræ antistites, vtpotè Tertullianum, Cyprianum, Origenem, Clementem, Hippolitum, Dionysium, Eusebium, Didymum, Victorinum, Hilarium, Minutium, Optatum, & cæteros id genus autores illustrissimos, numerent: verùm etiam illius dicta & testimonia aduersus tragicos veritatis Christianæ hostes libenter ac sæpè vsurpent: quę quidem res quantùm pro Lactantij nostri dignitate, gloriâque facit, quis non videt? Neque hoc tandem silentio prætereundum, Christianorum concionem tantum Lactãtio nostro tribuere, quantum paucis admodum, nempè vt diuina illa carmina, quæ de gloriosa CHRISTI IESV Domini ac saluatoris nostri vnici resurrectione conscripsit,

scripsit,

ſcripſit, publicè in templis ſua inter ſacra ouantes & triumphantes recitent, concinántque. Non itaq; poſſum, quin exclamem: O Cælium, virum planè cæleſtem ac diuinum. O Lactantium, autorem quouis lacte ac melle dulciorem. O Firmianum, athletam in tuenda veritate Chriſtiana firmiſsimum, fideliſsimum, conſtantiſsimúmque. En tibi virum, mi chariſsime Nouuelle. At quem virum, dij boni? Senectutis venerandæ: diſertum: eloquentē: doctum, plurimis & grauiſsimis artibus præclarè, excultum, atque expolitum: nempè grammaticum eruditiſsimum: poetam inſigniſsimum: dialecticum argutiſsimum: rhetorem ſplendidiſsimum: oratorem facundiſsimum: philoſophum ſapientiſsimum: Theologum omnibus numeris abſolutum & perfectum: Chriſtianæ religionis propugnatorem fortiſsimum: virum vt vita & moribus inculpatum, ita comitatis, beneficētiæque in CHRISTI pauperes ſtudioſiſsimum: hominem clariſsimorum virorum teſtimonijs vndique ornatum: cuius ſcripta cùm propter pietatem, tum propter ſermonis elegantiam doctiſsimi quiq; in ſummis habuere ſemper delitijs Eum tibi magnoperè commendo, virum & de republica Chriſtiana optimè meritum, & tua amicitia, neceſsitudinéque multò digniſsimum: quem tibi, tuíſque diſcipulis, ac pietatis ſtudioſis omnibus familiariſsimum & coniunctiſsimum eſſe valdè opto, aueo, cupióque. Miraberis enim, ſat ſcio, variam hominis eruditionem, doctrinam, pietatem, elegantiam, nitorem, eloquentiam, ſuauitatem, cæteráque diuina & animi & ingenij nume-

ra,quibus præ alijs ſcriptoribus multis mirificé præditus eſt, ac vndique ornatus. Vale mi hu manisſime Nouuelle, & hunc meum qualencunque laborem in congerendis, digerendíſque Lactantij noſtri ſententijs, perinde ac pignus atque indicium quoddam perpetuum meæ inſignis erga te beneuolentiæ, æquo libentíque animo accipe, & boni conſule.

Dominus IESVS CHRISTVS ſummus ac vnicus fidentium doctor, te nobis diu incolumem ſeruet, tuáque ſtudia ad Dei laudem, & reipublicę emolumentum perpetuò dirigat, fœlicitet, prouehat, amplificet.

Marpurgi anno CHRISTI ſeruatoris,

1557.

INDEX

INDEEX LOCORVM COMMVNIVM.

De Deo.

De Iesu Christo Dei & Mariæ filio.

De Homine.

De obscuris, & hominum monstris.

Degardi

De vitijs.

Miscellanea locorum quorundam communium.

De uetu.

De mundo.

De Morte. 230

FINIS.

ANTHOLOGIA LACTANTII FIRMIANI.

DE DEO.

Deus vnus.

NEMO EST QVIdem, qui sapiat, rationémque secum putet, qui non vnum Deum esse intelligat, qui & condiderit omnia: & eadem, qua condidit virtute moderetur. Lib. de falsa religio. capitul. iij.

Deus autem, qui est æterna mens, ex omni vtiq; parte perfectæ consummatæq; virtutis est. Quod si verũ est, vnus sit necesse est. Ibidem.

Deus verò, si perfectus est (nam perfectus est) vt esse debet, non potest esse nisi vnus, vt in eo sint omnia. Ibidem.

Quicquid enim capit diuisionem, & interitum necesse est. Si autem interitus procul est à Deo:

quia incorruptibilis eſt, & æternus. conſequens eſt, vt diuidi poteſtas diuina non poſsit. Deus ergo vnus eſt. Ibidem.

Prophetæ, qui fuerũt admodum multi, vnum Deum prædicant, vnum loquuntur: quippe qui vnius Dei ſpiritu pleni, quæ futura eſſent, pari & conſona voce prædixerunt. Lib. de falſa relig. capitul. iiij.

Poetæ quamuis Deos carminibus ornauerint, & eorum res geſtas amplificauerint ſummis laudibus: ſæpiſsimè tamẽ confitẽtur, ſpiritu, vel mẽte vna cõtineri, regíque omnia. Orpheus qui & vetuſtiſsimus poetarũ, & æqualis ipſorũ Deorũ (ſiquidem traditur inter Argonautas cum Tyndaridis & Hercule nauigaſſe) Deum verũ & magnum πρωτόγονον, id eſt, primogenitum appellat: quod ante ipſum nihil ſit genitũ: ſed ab ipſo ſint cuncta generata: eundem etiam φάνητα, id eſt, apparentem nomiuat, quòd cum adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit, & extiterit. Lib. de falſa relig. capitul. v.

Vnus eſt enim ſolus, liber, Deus ſummus, carens origine, quia ipſe eſt origo rerum. Lib. de vera ſapientia, cap. xxix.

Diuina vis ac poteſtas ſi diſtribuatur in plures, diminuitur vtique, & mortalis eſt: ſi verò mortalis non eſt, nec minui nec diuidi poteſt. Deus igitur vnus eſt: in quo vis & poteſtas, conſummata eſt, nec minui poteſt, nec augeri. Lbi. de ira Dei, capitul. xj.

Omnem diuinam poteſtatẽ neceſſe eſt in vno eſſe, cuius nutu & imperio regantur omnia, & ideò tan

ideò tantus est, vt ab homine non posit aut verbis enarrari, aut sensibus, æstimari. Ibidem.

Vnus est princeps, & origo rerum Deus, sicut Plato in Timæo & sensit & docuit: cuius maiestatem tantam esse declarat, vt nec mente comprehendi, nec lingua exprimi posit. Ibidem.

Pythagoras quoque vnum Deum confitetur, dicens incorporalem esse mentem, quæ per omnem rerum naturam diffusa, & intenta, vitalem sensum cunctis animãtibus tribuat. Antisthenes autem in Physicovnum esse naturalem Deum dixit, quamuis gentes, & vrbes suos habeant populares. Eadem ferè & Aristoteles cum suis Peripateticis, & Zenon cum suis Stoicis. Ibidem.

Deus beneficus.

NON TAM immitis est hominum contemptor Deus, vt auxilium laborantibus deneget. Lib. de ira Dei, cap. xvj.

Si nihil est tam conueniens Deo, quàm beneficentia: nihil autem tam alienum, quàm vt sit ingratus: necesse est, vt officijs optimorũ, sanctéq; viuentium præstet aliquid, ac vicem reddat, ne subeat ingrati culpam, quæ est etiam homini criminosa. Ibidem.

Deus miseretur ei, quem viderit misericordẽ: inexorabilis est ei, quem præcantibus cernit immitem. Episto. cap. vij.

Deus solus seruat.

VVLNERIBVS nemo alius mederi potest, nisi solus ille, qui gressum claudis, visum cæcis reddidit, maculata membra purgauit, mortuos excitauit. Ille arborem cupiditatis extinguet, extirpabit libidines, inuidiã distrahet, iram mitigabit, ille reddet veram, & perpetuam sanitatem. Appetenda est hæc omnibus medicina, quoniam maiori periculo vexatur anima, quàm corpus, & quamprimùm latentibus morbis adhibenda curatio est. Lib. de vero cultu. ca. xxiiij.

Deus & pater & dominus.

SI NATVRA non patitur, vt sint vnius hominis plures patres (ex vno enim procreatur) ergo Deos etiam multos edere, contra naturam est, contráque pietatem. Vnus igitur colendus est, qui potest verè pater nominari. Idem etiam dominus sit, necesse est: quia sicut potest indulgere, ita etiã coercere. Pater ideò appellandus est, quia nobis multa & magna largitur: dñs, ideò quia castigandi, ac puniendi habet maximam potestatem. Dominum verò eundem esse qui sit pater etiã iuris ciuilis ratio demõstrat. Quis enim poterit filios educare, nisi habeat in eos domini potestatem. Lib. de vera sapientia. cap. iij.

Solus pater vocandus est, qui creauit: solus dominus nuncupandus, qui regit, qui habet vitæ, ac necis verã & perpetuã: potestatẽ quem qui non

adorat,& insipiēs seruus est, qui dominū suū aut fugiat, aut nesciat:& impius filius,qui uũvertum patrem vel oderit, vel ignoret. Libr.de vera sapientia. cap.iiij.

Diuina religio sola efficit, vt homo hominem charum habeat,eúmque sibi fraternitatis vinculo sciat esse constitutum: siquidem pater idem omnibus Deus est, vt Dei, patrísque communis beneficia cum ijs qui non habent,patiatur, nulli noceat,nullum premat,non fores claudat hospiti,non aurem precanti, sed sit largus, beneficus, liberalis,quas regias esse laudes Tullius existimauit. Lib.de iustitia. cap.vj.

Deus & amandus & metuendus.

DEVS autem,qui vnus est, quoniam vtrámque personam sustinet,& patris & domini, & amare eum debemus,quia filij summus, & timere,quia serui. Lib.de vera sap. cap.iiij.

Deus solus colendus.

AT ENIM dicet aliquis, & huic summo, qui fecit omnia, & illis, qui partim profuerunt, suam venerationem esse tribuendam. Primum nec factum est vnquam, vt quis hos colit, etiam Deum coluerit,neq; fieri potest: quoniam si honos idem tribuitur alijs, ipse omninò non colitur:cuius religio est,illum esse vnū ac solum Deum,credere. Lib.de falsa relig. cap.xix.

Religio & veneratio nulla alia, nisi vnius Dei tenenda est. Lib. de fals. relig. cap. xx.

Vnus colendus est, qui potest verè pater nominari. Lib. de vera sap. cap. iij.

Vnus ac solus coli debet, qui Iouem, qui Saturnum, qui cælum ipsum, terramque antecessit. Lib. de vera sap. cap. iiij.

Cruciari atque interfici malle, quàm thura tribus digitis comprehensa in focum iactare, tam ineptū videtur, quā in periculo vitæ, alterius animam magis curare quàm suam. Nesciunt enim quantum sit nefas adorare, aliud præterquàm Deum, qui condidit cælum atque terram, qui humanum genus finxit, inspirauit, luce donauit. Quòd si seruorum nequissimus habetur, qui dominum suum fuga deserit, isque verberibus, & vinculis, & ergastulo, & cruce, & omni malo dignissimus iudicatur: & si filius eodem modo perditus, atq; impius existimatur, qui patrem suum derelinquit, ne illi obsequatur, ob eamque causam dignus putatur, qui sit exhæres, & cuius nomen in perpetuùm de familia deleatur: quāto magis qui Deum deserit, in quem duo vocabula, domini & patris, æquè veneranda cōueniunt? Nam ille qui seruum pretio comparat, quid in eum beneficij confert, præterquàm alimenta, quæ illi vtilitatis suæ gratia subministrat? Et qui filium generat, non habet potestatem, vt concipiatur, vt nascatur, vt viuat. Vnde apparet non esse illū patrem, sed tantummodò generandi ministrum. Quibus ergo supplicijs dignus est desertor eius, qui & dominus verus, & pater est, nisi quæ Deus ipse cō

ipſe conſtituit? qui ſpiritibus iniuſtis æternum parauit ignẽ,quod ipſe per vates ſuos impijs ac rebellibuscõminatur. Lib.de iuſti.cap.xix.

Deus mortalibus inconſpicuus.

MORTALES oculi claritate maieſtatis diuinæ conſpicere ac ſuſtinere nõ poſſunt. Lib.de vera ſapientia,cap.xxiiij.

Ante omnia,quoniam Deus ab homine videri non poteſt,ne quis tamen ex eo ipſo putaret Deum non eſſe,quia mortalibus oculis non videretur,inter cætera inſtitutorum ſuorum miracula,fecit etiam multa, quorum vis quidem apparet, ſubſtantia tamen non videtur,ſicut eſt vox, odor,ventus:vt harum rerũ argumento,& exemplo etiam Deum,licet ſub oculos nonveniret,de ſua tamen vi,& effectu,& operibus cerneremus. Quid voce clarius?aut vento fortius? aut odore violentius? Hæc tamen, cùm per aerem feruntur,ad ſenſúsq; noſtros veniunt,& eos potentia ſua impellunt:non cernuntur acie luminum, ſed alijs corporis partibus ſentiũtur.Similiter Deus non aſpectu nobis,aliõue fragili ſenſu comprehendendus eſt,ſed mentis oculis intuendus cùm opera eius præclara, & miranda videamus. Lib.de diuino præmio,cap.ix.

Deus lucernis non indiget.

MACTANT opimas & pingues hoſtias Deo quaſi eſurienti, profundunt vina tan-

quam sitienti, accēdunt lumina velut in tenebris agēti. Quòd si suspicari aut percipere animo possent, quæ sint bona illa cælestia, quorum magnitudinem, terreno adhuc corpore, obuoluti, sensu capere non possumus: iam se cum his officijs inanibus stultissimos esse cognoscant. Vel si cæleste lumen, quod dicimus solem, contemplari velint, iam sentiant, quòd non indigeat lucernis eorum Deus, qui ipse in vsum hominis tam claram, tam candidam lucem dedit. Lib. de verò cultu. capitul. ij.

Num igitur mentis suæ compos putandus sit, qui autori, & datori luminis candelarum, ac cerarum lumen offert pro munere? Aliud verò ille à nobis exigit lumen, & quidem non fumidum, sed (vt ait Poeta) liquidum atque clarum, mentis scilicet, propter quod à poetis φῶς nuncupatur, quod exhibere non potest, nisi qui Deum agnouerit. Ibidem.

Deus cur suis hostes excitet.

DEO autem quia repugnari non potest, ipse aduersarios nomini suo excitat, non qui contra ipsum Deum pugnent, sed contra milites eius vt deuotionem ac fidem suorum vel probet, vel corroboret donec præssuræ verberibus defluentem corrigat disciplinam. Est alia causa, cur aduersum nos persecutiones fieri sinat, vt Dei populus augeatur. Lib. de iustitia. cap. xxiij.

Deo vl-

Deo vltio reseruanda.

MALEDICENTI benedicto respõdeat iustus: nunquã ipse malè dicat, nec verbum malum procedat ex ore hominis, qui colit verbum bonum Quin etiam caueat diligenter, ne quando inimicum sua culpa faciat: & si quis extiterit tam proteruus, qui bono & iusto faciat iniuriam, clementer ac moderatè ferat, & vltionem suam non sibi assumat, sed iudicio Dei reseruet. Innocentiam semper & vbique custodiat. Quod præceptum non ad hoc tantùm valet, vt ipse iniuriam non inferat, sed vt illatam sibi non vindicet. Sedet enim maximus & æquissimus iudex, speculator, ac testis omnium. Hunc homini præferat, hunc malit de causa sua pronuntiare, cuius sententiã nemo effugere põt, nec defensione cuiusquã, nec gratia. Lib. de vero cultu. ca. xviij.

Deo nihil abditum.

NEC lucrari se quisquam putet, si delicti conscium non habebit: Scit enim ille omnia, in cuius conspectu viuimus: nec si vniuersos homines celare possumus, Deum possumus, cui nihil absconditum, nihil potest esse secretum. Libr. de vero cultu. cap. xxiiij.

Nullus igitur mendacio, nullus dissimulationi locus est, quia parietibus oculi hominum submouentur: Dei autem diuinitas nec visceribus submoueri potest, quod minùs totum hominẽ perspiciat & norit. Ibidem.

Curat hominum vitam Deus, ac singulorum actus animaduertit, eósq; sapientes ac bonos esse desiderat. Hæc est voluntas Dei, hæc diuina lex: quã qui sequitur, qui obseruat, Deo charus est. Lib. de ira Dei, cap. xvij.

Dei patientia.

CVM maxima & vtilissima sit Dei patiẽtia, tamen, quãuis serò noxios punit, nec patitur longiùs procedere, cùm eos inemendabiles esse peruiderit. Lib. de ira Dei, cap. xx.

Non ad præsens noxium quemq; punit, vt habeat homo resipiscendi sui facultatem. Lib. de ira Dei, cap. xxj.

Dei prouidentia.

NEMO est enim tam rudis, tam feris moribus, quin oculos suos in cęlũ tollens, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur: aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, pulchritudine, tẽperatione: nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructum. Lib. de falsa relig. cap. ij.

Etenim si est Deus, vtique prouidens est, vt Deus: nec aliter ei potest diuinitas attribui, nisi & prterita teneat, & præsentia sciat, & futura prospiciat. Lib. de ira Dei, cap. ix.

Est igi-

Est igitur diuina prouidentia, cuius vi ac pote state omnia quæ videmus, & facta sunt, & regun tur. Nec enim tanta rerum magnitudo, tanta di-spositio, tanta in seruandis ordinibus tempori-búsque constantia, aut olim potuit sine prouido artifice oriri, aut constare tot seculis sine incola potenti: aut in perpetuùm gubernari sine perito rectore. Lib. de ira Dei, cap. x.

Si est prouidens (vt oportet Deum) consulit vtiq; generi humano, quo sit vita vestra & copio sior, & melior, & tutior. Lib. de ira Dei. ca. xix.

Dei sapientia.

QVANTVM inter opera diuina & huma-na interest, tantum distare inter Dei ho-minísq; sapientiã necesse est. Nam quia Deus in-corruptus atq; immortalis est, & ideò perfectus, quia sempiternus est: sapientia quoque eius per-inde, vt ipse, perfecta est: neç obstare illi quicquã potest: quia nulli rei Deus ipse subiectus est. Ho-mo autem, quia subiectus pasioni, subiecta est & sapientia eius errori: & sicut hominis vitam multæ res impediunt, quò minùs posit esse per-petua: ita sapientiã quoque eius multis rebus im pediri necesse est, quò minùs in perspiciẽda peni tùs veritate perfecta sit. Lib. de di. præ. cap. ij.

Dei arcana.

VERITAS, id est arcanum Dei summi, qui fecit omnia, ingenio, ac proprijs non potest

ſenſibus comprehendi,alioqui nihil inter Deum hominémque diſtaret:ſi conſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis æternæ cogitatio aſſequeretur humana. Lib.de falſa religione.cap.j.

Nefas exiſtimandum eſt,ea ſcrutari,quę Deus noluit eſſe celata. Lib.de orig.error. cap.ix.

Cùm apperiret homini veritatem Deus,ea ſola ſcire nos voluit,quæ interfuit hominem ſcire ad vitam conſequendam. Quæ verò ad curioſam & profanam cupiditatem pertinebant, reticuit,vt arcana eſſent.Quid ergo quæris,quæ nec potes ſcire,nec ſi ſcias beatior fias? Perfecta eſt in homine ſapientia,ſi & Deum eſſe vnum, & ab ipſo eſſe facta vniuerſa cognoſcas. Libr.de orig. erroris.cap. ix.

Dei ſimulachrum.

POSTQVAM Deus ille præſto eſſe cœpit,iam ſimulachro eius opus non eſt. Quæro enim,ſi quis imaginem hominis peregrè conſtituti contempletur ſæpius, vt ex ea ſolatium capiat abſentis:num idem ſanus eſſe videatur,ſi eo reuerſo atque præſente,in contemplanda imagine perſeueret,eáq; potiùs , quàm ipſius hominis aſpectu frui velit? Minimè profectò.Etenim hominis imago neceſſaria tum videtur, cùm procul abeſt: ſuperuacua futura,cùm præſto eſt. Dei autem,cuius ſpiritus ac numen vbiq; diffuſum abeſſe nunquam poteſt,ſemper vbique imago ſupernacua eſt. Lib.de orig.error.cap.ij.

Dei au-

Dei autem in æternum viuentis viuum & sensibile debet esse simulachrum, quod si à similitudine id nomen accepit, quomodo possunt ista simulachra Deo similia iudicari, quæ nihil sentiunt, nec mouentur? Itaque simulachrum Dei non illud est, quod digitis hominis ex lapide, aut ære, aliâue materia fabricatur, sed ipse homo, quoniã & sentit, & mouetur, & multas magnásque actiones habet. Ibidem.

Quisquámne igitur tam ineptus est, vt putet aliquid esse in simulachro Dei, in quo ne hominis quidẽ quicquã est præter vmbram? Sed hæc nemo considerat infecti sunt enim persuasione, ac mentes eorum penitùs succum stultitiæ perbiberunt. Adorant ergo insensibilia, qui sentiunt: irrationabilia, qui sapiunt: exanima, qui viuunt: terrena, qui oriuntur è cælo. Iuuat ergo, velut in aliqua sublimi specula constitutum, vnde vniuersi exaudire possint, Persianum illud proclamare.

O curas hominum, ô quantum est in rebus inane.
O curuæ in terras animæ, & cælestium inanes.

Cælũ potiùs intuemini, ad cuius spectaculũ vos exitauit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimen vultum dedit, vos in terram curuamini: vos altas mentes, & ad patrem suum cum corporibus suis erectas, ad inferiora deprimitis, tanquàm vos pœniteat non quadrupes esse natos. Fas non est, cæleste animal cum terrenis, in terrámque vergentibus versari: quid vos beneficijs cælestibus orbati, proníque in humum vestra sponte procumbitis? Humi enim miseri volutamini, cum

deorsum quæritis, quod in sublimi quærere debuitis. Nam ista mortalium digitorum ludicra, & fragilia figmenta, ex quolibet materiæ genere formata, quid aliud sunt, nisi terra, ex qua nata sunt? Quid ergo rebus inferioribus subiacetis? Quid capitibus vestris terram superponitis? Cùm enim vos terræ submittitis, humiliorésque facitis: ipsi vos vltrò ad inferos mergitis, ad mortémque damnatis: quia nihil terra inferius & humilius, nisi mors & inferi: quæ si effugere velletis, subiectam pedibus vestris terram contemneretis, corporis statu saluo: quod iccircò rectum accepistis, quò oculos atque mentem cum eo, qui fecit, conferre possetis. Contemnere autem & calcare terram, nihil aliud est, quàm simulachra non adorare, quia de terra facta sunt: item diuitias non concupiscere, voluptates corporis spernere: quia opes & corpus ipsum, cuius hospitio vtimur, terra est. Vnum colite, vt viuatis. Moriatur enim necesse est, qui se suámq; animam mortuis adiudicauit. Ibidem.

Dei templum.

QVID igitur opus est ô vir sapientissime, superuacuis extructionibus loca occupare, quæ possint humanis vsibus cedere? Quid sacerdotes constituere vana & insensibilia cultuuros? Quid immolare victimas? Quid tantos sumptus vel fingẽdis, vel colendis imaginibus impendere? Firmiùs & incorruptiùs tẽplum est pectus humanum, hoc potiùs ornetur: hoc veris illis numinibus impleatur. Lib. de fals. relig. cap. xx.

Dei tem-

Dei templum est, non lapides, aut lutũ, sed homo ipse, qui figuram Dei gestat. Quod templum non auro, & gemmarum donis corruptibilibus, sed æternis virtutum muneribus ornatur. Lib. de iustitia, cap. viij.

Dei cultus.

AD placandum enim Deum, quem colas, ijs rebus opus est, quibus illum gaudere ac delectari scias. Lib. de iustitia, cap. viij.

Non carne opus est ad placandam cælestem maiestatem, sed mente sancta, & iusto animo, & pectore (vt ipse ait) quod naturali sit honestate generosum. Hæc est religio cælestis, non quę cõstat ex rebus corruptis, sed quæ virtutibus animi, quę oritur è cęlo. Hîc verus est cultus, in quo mens colentis, seipsum Deo immaculatam victimam sistit. de ve. cul. cap. ij.

Quisquis præceptis cælestibus obtemperauerit, hic cultor est veri Dei, cuius sacrificia sunt mansuetudo animi, & vita innocens, & actus boni. Quæ omnia qui exhibet, toties sacrificat, quoties bonum aliquid, ac pium fecerit. Deus enim non desiderat victimam, neq; muti animalis, neq; mortis ac sanguinis, sed hominis & vitæ. Ad qđ sacrificium, neque verbenis opus est, neq; fibris, neque cespitibus, quæ sunt vtiq; vanissima: sed ijs, quæ de intimo corde proferuntur. Itaque in aram Dei, quæ verè maxima est, & quæ in corde hominis collocata, coinquinari non potest sanguine, iustitia imponitur, patiẽtia, fides, innocen-

tia, castitas, abstinentia. Libr.de vero cultu. cap.xxiiij.

Non immolationibus & sanguine multo colendus sit Deus (quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas est), sed mente pura, bono honestóque proposito. Non templa illi congestis in altitudinem saxis extruenda sunt: in suo cuiq; consecrandus est pectore. Vestes igitur, gemmas & cætera quæ habentur in pretio, si quis putet Deo chara, is planè, quid sit Deus nescit, cui putat voluptati esse eas res, quas etiam homo si cõtempserit, iure laudabitur. Quid ergo coctum, quid Deo dignum, nisi quod ipse in illa diuina lege sua poposcit? Duo sunt, quæ offerri debeant, donum, & sacrificium, donum in perpetuum, sacrificiũ ad tempus. Verùm apud istos, qui nullo modò rationem diuinitatis intelligunt, donum sit, quicquid auro argentóque fabricatur, item quicquid purpura & serico texitur. Sacrificium est victima, & quæcunq; in ara cremantur. Sed vtroq; non vtitur Deus: quia & ipse incorruptus est, & illud totum corruptibile. Itaque Deo vtrumque incorporale offerẽdum est, quo vtitur. Donũ est integritas animi: sacrificium, laus & hymnus. Si enim Deus non videtur, ergo his rebus coli debet, quæ non videntur. Nulla igitur alia religio est vera, nisi quæ virtute, ac iustitia constat. Lib.de vero cultu.cap.xxv,

Summus colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio: quæ tamen ipsa vt Deo sit accepta, & humiliare, & timore, & deuotione maxima opus est. Ibidem.

Qui Deum

Qui Deum honorauerit, hoc afficietur præmio, vt ſit in æternum beatus, ſitque apud Deum, & cum Deo ſemper. Lib. de diuino præmio, cap.v.

Cultum Dei, qui conſtat abſtinentia cupiditatum ac libidinum, patientia doloris, contemptu mortis, etiam contra corpus omnia concupiſcit. Lib.de diuino præm.cap.xj.

Iuſtitię autem Dei cultus aſcribitur: quem qui non ſuſcipit, hic à natura hominis alienus vitam pecudum ſub humana ſpecie viuit. Lib.de ira Dei, cap.vij.

Hic verus eſt cultus, cùm homo mentis ſuæ pignora in aram Dei confert. Summa illa maieſtas hoc cultore lætatur: hunc vt filium ſuſcipit ſibi, quia donum immortalitatis impartitur. In epito.cap.ix.

Colẽdus eſt igitur Deus, vt per religionẽ, quæ eadem iuſtitia eſt, accipiat homo à Deo immortalitatem: nec eſt vllum aliud pręmium piæ mentis, quæ ſi eſt inuiſibilis, non poteſt ab inuiſibili Deo niſi inuiſibili mercede donari. In epit.cap.x.

Dei cognitio.

NIHIL aliud eſt in vita, quo conditio noſtra nitatur, niſi Dei, qui nos genuit, agnitio, & religioſus ac pius cultus. Lib.de falſa ſapientia, cap.xxviij.

Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat, & colat. Lib.de falſa ſapientia, cap.xxx.

In Dei agnitione & cultu, rerum summa versatur: in hoc est spes omnis, ac salus hominis: hic est sapientiæ gradus primus, vt sciamus quis sit nobis verus pater, eúmq; solum pietate debita prosequamur: huic pareamus, huic deuotissimè seruiamus: in eo promerēdo actus omnis, & cura, & opera collocetur. Lib. de vero cultu, cap. ix.

Quia virtus in Dei agnitione consistit, omnia grauia sunt, dum ignores: vbi cognoueris, faciliùs per ipsas difficultates nobis exeundū est, qui ad summū bonū tendimus. Lib. de ve. cul. ca. xxiij.

Dei metus.

NEMO dubitat, quin timidi & imbecilli sit animi, aut dolorem metuere, aut egestatem, aut exilium, aut carcerem, aut mortem: quæ omnia quisquis non exhorruerit, fortissimus iudicatur. Qui autē Deum metuit, illa vniuersa non metuit. Ad quod probandum argumentis opus non est. Spectatæ enim sunt, spectantúrq; adhuc per orbem pœnæ cultorum Dei in quibus excruciandis noua & inusitata tormenta excogitata sunt. Nam de mortis generibus horret animus recordari, cum immanium bestiarum vltra ipsam mortē carnificina sęuierit. Has tamen execrabiles corporū lacerationes, fœlix atq; inuicta patientia sine vllo gemitu pertulit. Hæc virtus omnibus populis atq; prouinciis, & ipsis tortoribus miraculum maximum præbuit, cùm patientia crudelitas vinceretur. Atqui hanc virtutem nihil aliud, quàm metus Dei fecit. Lib. de vero cultu, cap. xvij.

Timor

Timor igitur Dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem, per quem vita ipsa sustinetur, munitur, gubernatur. Is autem timor auferetur, si fuerit homini persuasum, quod iræ sit expers Deus, quem moueri, & indignari non modò cùm iniusta fiunt, communis vtilitas, sed etiam ratio ipsa, & veritas persuadet. Libr. de ira Dei, cap. xij.

Deum rebus secundis negligimus, aduersis verò imploramus.

TVM maximè Deus ex memoria hominum elabitur, cùm beneficijs eius fruentes, honorem dare diuinæ indulgentiæ deberent. At verò si qua necessitas grauis presserit, tunc Deum recordantur: si belli terror infremuerit, si morborum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugibus longa siccitas denegauerit, si sęua tempestas, si grando ingruerit: ad Deum confugiunt, à Deo petitur auxilium, Deus, vt subueniat, oratur. Si quis in mari vento sæuiente iactatur, hunc inuocat: si quis aliqua vi afflictatur, hunc protinùs implorat: si quis ad extremam mendicandi necessitatem deductus, victum precibus exposcit, Deum solùm obtestatur, & per eius diuinum atque vnicum nomē hominum sibi misericordiam quærit. Nunquam igitur Dei meminerint, nisi dum in malis sunt. Lib. de orig. error. cap. j.

Ex rerum prosperitate, luxuria: ex luxuria verò, vt vitia omnia, sic impietas aduersus Deum nascitur. Ibidem.

Dei iudicium.

VLTIMIS enim temporibus Deus ſtatuit de viuis ac mortuis iudicare. Lib,de origi. erroris,cap.xix.

Tempus aduēniet,quo maximus iudex meritorum faciet examen. Tum quorum fuerit probata iuſtitia, ij præmium immortalitatis accipient: quorum autem peccata, & ſcelera detecta fuerint, non reſurgent (ſcilicet ad reſurrectionem vitæ,quemadmodū Chriſtus habet, Ioan.5.) ſed cum impijs (Satanæ miniſtris) in eaſdem tenebras recondentur, ad certa ſupplicia deſtinati. Lib.de diuino præm.cap.xxj.

Veniet ſummi & maximi Dei filius, vt viuos ac mortuos iudicet. Lib.de diui.præm.cap.xxiiij.

Nemo iudicium Dei poteſt, nec viuus effugere,nec mortuus. Lib.de ira Dei,cap.xx.

Nos iudiciū Dei expectare,debem⁹,vt eos poſt modū,qui de nobis iudicauerit,iudicem⁹.Epi.c.j.

Quantò ſeriùs, tantò vehementiùs idem omnipotens mercedem ſceleris exoluet: quia vt eſt erga pios indulgentiſsimus pater, ſic aduerſus impios rectiſsimus iudex. Lib.de falſ.reli.cap.j.

Purgemus igitur conſciētiam, quę oculis Dei peruia eſt, & ſemper ita viuamus, vt rationem reddendam nobis arbitremur: putemúſque nos momētis omnibus,nō in aliquo orbis terræ theatro ab hominibus,ſed deſuper ſpectari ab eo,qui & iudex & teſtis idem futurus eſt, cui rationem vitæ repoſcenti, actus ſuos inficiari non licebit. Lib.de vero cultu,cap.xxiiij.

De Ieſu

DE IESV CHRISTO DEI ET MARIAE FILIO.

Chriſtus verus Deus.

DEVS machinator conſtitutórq; rerum, antequàm præclarum hoc opus mundi adoriretur, ſanctum, & incorruptibilem, & irreprehenſibilem ſpiritum genuit, quem filium nuncuparet. Et quãuis alios poſteà innumerabiles creauiſſet, quos angelos dicimus, hunc tamẽ ſolùm Primogenitum diuini nominis appellatione dignatus eſt, patria ſcilicet virtute ac maieſtate pollentem. Eſſe autem ſummi Dei filium, qui ſit poteſtate maxima præditus, non tantùm congruentes in vnum voces prophetarum, ſed etiam Triſmegiſti prædicatio, & Sibyllarum vaticinia demonſtrant. Lib. de vera ſapientia, cap. vj.

Chriſtus ipſe eſt Dei filius qui per Solomonẽ ſapientiſsimum regem diuino ſpiritu plenum locutus eſt: ea quæ ſubiecimus: Deus condidit me in initio viarum ſuarum, in opera ſua ante ſecula. Fundauit me in principio, antequã terrã faceret, & antequã abyſſos cõſtitueret, priùs quàm prodirent fontes aquarum, ante omnes colles genuit me dominus: fecit regiones, & terras inhabitabiles ſub cælo. Cùm pararet cælum, aderam illi, &

cùm fecerneret fuam fedem, cùm fuper ventos faceret validas nubes,& cùm confirmatos poneret montes fub cælo:quando fortia faciebat fundamenta terrę,eram penes illum difponens.Ego eram,cui adgaudebat. Quotidie autem iucundabar ante faciem eius,cùm lætaretur orbe perfecto. Idcircò autem Trifmegiftus δημιουργὸμ τοῦ θεοῦ dixit:& Sibylla σύμβουλομ appellat, qui tanta fapientia,& virtute fit inftructus à Deo patre, vt & concilio eius & manibus vteretur in fabricatione mundi. Lib.de ver.fapien.cap.vj.

Meritò igitur fermo, & verbum Dei dicitur (Chriftus) quia Deus procedētem de ore fuo vocalem fpiritum,quem non vtero,fed mente conceperat, inexcogitabili quadam maieftatis fuæ virtute ac potentia in effigiem,quæ proprio fenfu,ac fapientia vigeat, comprehendit. Lib.de vera fapien.cap.viij.

Noftræ voces, licet auræ mifceantur, atque euanefcant: tamen plerunque permanent literis comprehenfæ: quantò magis Dei verbum credendum eft & manere in æternum, & fenfu, ac virtute comitari, quòd de Deo patre tanquàm riuus de fonte traduxerit? Quòd fi quis miratur ex Deo Deum prolatione vocis, ac fpiritus potuiffe generari,fi facras voces Prophetarum cognouerit, definet profecto mirari. Solomonem, patrémque eius Dauid potentifsimos reges fuiffe & eofdem prophetas,etiam iis fortafsè fit notum qui diuinas literas non attigerunt, quorum alter,qui pofteriùs regnauit,Troianæ vrbis excidium centum & quadraginta annis antecefsit.

Huius pa

Huius pater diuinorum ſcriptor hymnorum in Pſalmo trigeſimo ſecundo, ſic ait: Verbo Dei cæli ſolidati ſunt, & in ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Item rurſus in Pſalmo quadrageſimoquarto. Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Conteſtans videlicet nulli alij opera Dei eſſe nota, niſi filio ſoli, qui eſt verbum Dei, & quem regnare in perpetuũ, neceſſe eſt. Item Solomon ipſum, verbum Dei eſſe demonſtrat, cuius manibus opera iſta mundi fabricata ſint. Ego inquit, ex ore altiſsimi prodiui ante omnem creaturam, ego in cælis feci, vt oriretur lumen indeficiens, & nebula texi omnem terram. Ego in altis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Ioannes quoque ita tradidit: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc fuit in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Sed meliùs Græci λόγον dicunt, quàm nos verbum, ſiue ſermonem: λόγος enim & ſermonem ſignificat, & rationem: quia ille eſt vox & ſapientia Dei. Libr. de vera ſapientia, cap. viij. & ix.

Christus verus homo.

QVI (Christus) cùm esset à principio filius Dei, regeneratus est denuò secũdum carnem. Lib.de vera sapien.cap.viij.

In primis igitur scire homines oportet, sic à principio processisse dispositionem summi Dei, vt esset necesse appropinquante seculi termino, Dei filium descendere in terram, vt constitueret Deo templum, doceretque iustitiam: veruntamen non in virtute angeli, aut potestate cælesti, sed in figura hominis, & conditione mortali: vt cum magisterio functus fuisset, traderetur in manus impiorum, mortêmque susciperet, vt ea quoque per virtutem domita resurgeret, & homini quem induerat, quem gerebat, & spem vincendæ mortis afferret, & ad præmia immortalitatis admitteret. Libr. de vera sapientia, cap.x.

Descendens itaque de cælo sanctus ille spiritus Dei, sanctam virginem, cuius vtero se insinuaret, elegit. At illa diuino spiritu hausto repleta concepit: & sine vllo attactu viri repente virginalis vterus intumuit. Quòd si animalia quędam vento, aut aura concipere solere, omnibus notum est, cur quisquam mirum putet, cùm spiritu Dei, cui facilè est, quicquid velit, grauatam esse virginem dicimus? Quod sanè incredibile posset videri, nisi hoc futurum ante multa secula prophetæ cecinissent. Libr. de vera sapientia, cap.xij.

Emanuel (quo nomine à propheta vocitatus est

tus eſt Chriſtus) ſignificat nobiſcum Deus, ſcilicet quia illo per virginem nato cõfiteri homines oportebat, Deum ſecum eſſe, id eſt, in terra, & in carne mortali. Vnde Dauid in Pſalmo octogeſimo quarto. Veritas, inquit, de terra orta eſt: quia Deus in quo veritas eſt, terrenum corpus accepit vt terrenis viam ſalutis aperiret. Lib. de vera ſapientia, cap. xij.

Summus igitur Deus, ac parens omnium, cùm religionem ſuam transferre voluiſſet, doctorem iuſtitiæ miſit è cælo, vt nouis cultoribus nouam legem in eo, vel per eum daret: non ſicut antè fecerat per hominem, ſed tamen naſci eum voluit tanquàm hominem, vt per omnia ſummo patri ſimilis exiſteret. Ipſe enim pater Deus & origo, & principium rerum, quoniam parentibus caret, ἀπάτωρ, atque ἀμήτωρ à Triſmegiſto veriſsimè nominatur, quòd ex nullo ſit procreatus. Idcircò etiam filium bis naſci oportuit, vt ipſe fieret ἀπάτωρ, atque ἀμήτωρ. In prima enim natiuitate ſpiritali ἀμήτωρ fuit, quia ſine officio matris, à ſolo Deo patre progeneratus eſt. In ſecunda verò carnali ἀπάτωρ fuit, quoniam ſine patris officio, virginali vtero procreatus eſt, vt mediam inter Deum & hominem ſubſtantiam gerens, noſtram hanc fragilem, imbecilémque naturam, quaſi manu poſſet ad immortalitatem educere. Factus eſt & Dei filius per ſpiritum, & hominis per carnem, id eſt, & Deus & homo. Dei virtus in eo ex operibus quæ fecit, apparuit: fragilitas hominis, ex paſsione, quã pertulit. Interim & Deum fuiſſe, & hominem

ex vtroque genere permistum, prophetis vaticinantibus discimus. Esaias Deum fuisse testatur his verbis: Fatigata est Aegyptus, & natio Aethiopum, & Saba, viri alti ad te trãsgredientur, & tui erunt serui, & post te ambulabunt vincti compedibus & adorabunt te, & te precabuntur. quoniã in te Deus est, & nõ est alius Deus præter te. Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Israel saluator. Confundentur & reuerebuntur omnes, qui aduersantur tibi, & cadent in cõfusionem. Item propheta Hieremias sic ait: Hic Deus noster est & non deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto sibi. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus versatus est. Item Dauid in Psalmo quadragesimoquarto. Thronus tuus, Deus, in secula seculorum, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odio habuisti iniustitiam, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis. Quo verbo etiam nomen ostendit, siquidẽ ab vnctione appellatus est Christus. Deinde hominem fuisse eũdẽm, Hieremias docet, dicens: & homo est, & quis cognouit eum? Item Esaias, & mittet eis Deus hominem & saluabit eos, iudicans sanabit eos. Sed & Moses in numeris ita loquitur: orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel. Lib. de vera sapientia, cap. xiij.

Christus cur carnem assumpserit.

SED illum filium suum primogenitum, illum opificem rerum & consiliatorẽ suum delabi iussit è cæ-

ſit è cælo, vt religionem ſanctam Dei & tranſ-ferret ad gentes, id eſt, ad eos qui Deum ignorabant, docerétque iuſtitiam, quam perfidus populus abiecerat, quod iampridem ſe denuntiauerat eſſe facturum: ſicut Malachias propheta indicat, dicens. Non eſt mihi voluntas circa vos, dicit dominus, & ſacrificium acceptum non habeo ex manibus veſtris, quoniam à ſolis ortu vſque ad occaſum clarificabitur nomen meum apud gentes. Item Dauid in Pſalmo decimoſeptimo. Conſtitues me in caput gentiũ: populus quem non cognoui, ſeruiet mihi. Eſaias quoq; ſic loquitur. Venio colligere oẽs gentes, & linguas, & venient, & videbunt claritatem meam: & dimittã ſuper eos ſignum, & mittam ex eis conſeruatos in gentes, quæ longè ſunt, quæ non audierunt gloriã meam & nuntiabunt claritatem meam in gentes. Lib. de vera ſapientia, cap. xj.

Quoniam clemens eſt, & pius erga ſuos Deus, ad eos ipſos eum (Chriſtum) miſit, quos oderat. ne illis in perpetuum ſalutis viam clauderet, ſed daret his liberam facultatem ſequendi Deum, & vt præmium vitæ adipiſcerentur, ſi eum ſecuti fuiſſent, quod plurimi eorum faciunt, atque fecerunt: & culpa ſua in pœnam mortis incurrerent, ſi regem ſuum repudiaſſent. Apud illos igitur, & ex eorum ſemine regenerari eum iuſsit, ne ſi fuiſſet alienigena, iuſtam poſſent excuſationem de lege prætendere, quòd eum non ſuſcepiſſent: ſimul vt nulla omninò gens eſſet in terra, cui ſpes immortalitatis negaretur. Lib. de vera ſapientia, cap. xj.

Idcircò enim missus est à Deo patre, vt vniuersis gentibus quæ sub cælo sunt, singularis & veri Dei sanctum misterium reuelaret, ablatum perfido populo, qui aduersus Deum sæpè deliquit. Lib. de vera sapien. cap. xij.

Quomodò igitur Iudæi & confitentur, & sperant Christum Dei, qui hunc idcircò reprobauerunt, quia ex homine natus est? Nam cùm ita sit à Deo constitutum, vt idem Christus bis veniat in terram, semel, vt vnum Deum gentibus nunciet, deindè rursus, vt regnet: quomodò in secundũ eius aduentũ credũt, qui in primum non crediderunt? Atqui propheta vtrosq; aduẽtus eius paucis verbis cõprehẽdit. Ecce, inquit, in nubibus cæli, vt filius hominis veniẽs. non dixit, vt filius Dei sed filius hominis, vt ostẽderet, quòd carne indui haberet in terra, vt suscepta hominis figura, & conditione mortali, doceret homines iustitiam: & cum mandatis Dei functus, veritatem gentibus reuelasset, multaretur etiam morte vt inferos quoque vinceret, ac resignaret, atque ita demùm resurgens, ad patrem proficisceretur in nube sublatus. Lib. de vera sap. cap. xij.

Christi baptismus.

CHRISTVS tinctus est à Ioanne propheta in Iordane flumine, vt lauacro spiritali peccata non sua, quæ vtique non habebat, sed carnis quàm gerebat, aboleret: vt quemadmodum Iudæos suscepta circũcisione, sic etiam gentes baptismo, id est, purifici roris perfusione saluaret.

Lib. de

lib.de vera ſapientia,cap.xv.

Christi vita & doctrina.

CHRISTVS & verbo ſapientiam tradidit. & doctrinam pręſenti virtute firmauit. Lib. de vera ſapien.cap.xxiij.

Cùm iuſtitia nulla eſſet in terra,doctorem miſit,quaſi viuam legem,vt nomen ac tẽplum nouũ conderet:vt verum ac pium cultum per omnem terrã verbis & exemplo ſeminaret:ſed tamen vt certum eſſet, à Deo miſſum nõ ita illũ naſci oportuit, ſicut homo naſcitur,ex mortali vtroq; concretus:ſed vt appareret,etiã in homine illum eſſe cæleſtem, creatus eſt ſine opera genitoris. Habebat enim ſpiritalem patrem Deum,& ſicut pater ſpiritus eius Deus ſine matre, ita mater corporis eius virgo ſine patre. Fuit igitur & Deus, & homo, inter Deum & hominem medius conſtitutus. Vnde illum Gręci μεσίτην vocant vt hominem perducere ad Deum poſſet,id eſt, ad immortalitatem:quia ſi Deus tantùm fuiſſet,exempla virtutis homini præbere non poſſet: ſi homo tantùm,nõ poſſet homines ad iuſtitiam cogere, niſi autoritas ac virtus homine maior accederet. Lib.de vera ſap.cap.xxv.

Ideò ſe carne induit, vt deſiderijs carnis edomitis,doceret,non neceſsitatis eſſe peccare, ſed propoſiti ac voluntatis. Ibidem.

Is igitur corporatus eſt, & veſte carnis indutus,vt homini ad quem docendũ venerat,virtutis & exempla,& incitamenta præberet. Lib. de vera ſap.cap.xxj.

Chriſtus docuit, quòd vnus Deus ſit, eúmq; ſolum coli oportere. Lib. de ver. ſap. cap. xiiij.

Chriſti miracula.

MAXIMAS virtutes cœpit operari Chriſtus, non præſtigijs magicis, quæ nihil veri, ac ſolidi oſtentāt: ſed vi ac poteſtate cœleſti, quę iampridem prophetis nunciantibus canebantur. Quæ opera tam multa ſunt, vt vnus liber ad complectenda omnia ſatis non ſit. Enumerabo igitur illa breuiter, & generatim, ſine vlla perſonarum ac locorum deſignatione. Virtutes eius fuerunt, quas Apollo portentificas appellauit: quòd quacunque iter faciebat, ægros, ac debiles, & omni morborum genere laborantes, vno verbo, vnóq; momento reddebat incolumes: adeò vt membris omnibus capti, receptis repēte viribus roborati, ipſi lectulos ſuos reportarent, in quibus fuerant paulò antè delati. Claudis verò, ac pedum vitio afflictis, non modò gradiendi, ſed etiam currendi dabat facultatem. Tunc quorum cæca lumina in altiſsimis tenebris erant, eorum oculos in priſtinum reſtituebat aſpectum. Mutorum quoq; linguas in eloquium ſermonémque ſoluebat. Item ſurdorū patefactis auribus inſinuabat auditū: pollutos, ac ſparſos maculis repurgabat. Et hæc omnia non manibus, aut aliqua medela, ſed verbo ac iuſsiōe faciebat, ſicut etiā Sibylla prædixerat,

πάντα λόγῳ πράττων πᾶσάν τε νόσον θεραπεύων.

Nec vtiq; mirū, ꝙ verbo faciebat mirabilia, cū ipſe eſſet Dei verbum, cœleſti virtute, ac poteſtate ſubnixum. Nec ſatis fuit, ꝙ vires imbecillibus redderet,

redderet, φ debilibus integritatẽ, φ ægris & languẽtibus ſanitatẽ: niſi etiam mortuos ſuſcitaret, velut à ſomno ſolutos, ad vitámque reuocaret.

Ob has eius virtutes, & opera diuina, cùm magna illum multitudo ſequeretur, vel debiliũ, vel ægrorum, vel eorum qui curãdos ſuos offerre cupiebant, aſcendit in montem quendam deſertum vt ibi adoraret: vbi cum triduo moraretur, ac fame populus laboraret, vocauit diſcipulos, quęrẽs quantos ſecum cibos geſtarent. At illi quinque panes, & duos piſces in pera ſe habere dixerunt. Afferri ea iuſsit, ac multitudinem per quinquagenos diſtributã diſcũbere. Quod cum diſcipuli facerẽt, frangebat ipſe panem minutatim, carnémque piſcium cõminuebat: & vtraque in manibus eius augebantur: & cùm apponi illa populo, diſcipulis imperaſſet, ſaturata ſunt quinq; hominũ milia, & inſuper duodecim cophini de reſiduis fragminibus impleti. Quid aut dici aut fieri poteſt mirabilius? Idem ſeceſſurus orandi gratia, ſicut ſolebat, in montem præcepit diſcipulis, vt nauiculam ſumerent, ſeq; præcederent. At illi vrgente iam veſpere, profecti contrario vento laborare cæperunt. Cúmq; iam mediũ fretũ tenerent tum pedibus mare ingreſſus cõſecutus eſt eos, tanquã in ſolido gradiẽs, nõ vt poetę Orionẽ mentiũtur in pelago incedentẽ, qui demerſa corporis parte, humero ſupereminet vndas. Et rurſus cũ obdormiſſet in naui, & vẽtus vſq; ad extremũ periculũ ſæuire cępiſſet: excitatus ſomno, ſilere ventũ protinùs iuſsit, & fluctus, qui maximi ferebantur, cõquieſcere, ſtatímq; ſub verbo eius tranquillitas

insecuta est. Lib.de vera sapien.cap.xv.

In Christo tanta fuit potestas, vt imperio suo cogeret ventos obsequi, maria seruire, morbos cedere, inferos obedire. Ibidem.

Christi paßio & mors.

CVM igitur ea, quę Deus fieri voluit, quæq; per prophetas suos multis seculis ante prædixit, Christus impleret, ob ea concitati (Iudæi) & diuinas literas nescientes, coierunt, vt Deum suum condemnarēt. Quod cùm sciret futurum, ac subinde diceret: oportere se pati, ac interfici pro salute multorum, secessit tamen cum discipulis suis, non vt vitaret. quod necesse erat perpeti, ac sustinere: sed vt ostēderet, quòd ita fieri oporteat in omni persecutione, ne sua quis culpa incidisse videatur: ac denunciauit fore, vt ab vno eorum proderetur. Itaque Iudas præmio illectus, tradidit eum Iudæis. At illi comprehensum, ac Pontio Pilato, qui tum legatus Syriam regebat, oblatum, cruci affigi postulauerunt, obijcientes ei nihil aliud, nisi quod diceret se filium Dei esse, & regem Iudæorum. Item quòd dixerat: Si solueritis hoc templū, qđ ædificatū est annis 46. ego aliud in triduo sine manibus resuscitabo, significās breui futurā pasionē suā, & se à Iudæis interfectum, tertio die resurrecturum. Ipse enim erat verum Dei tēplum. Has voces eius tanquàm infaustas, & impias insectabantur. Quæ cùm Pilatus audisset, & ille in defensionē sui nihil diceret pronūtiauit, nihil in eo dānatione dignū videri. At iniustisimi accusatores, cum populo, quem incita

incitauerant, ſucclamare cœperunt, & crucem eius violentis vocibus flagitare. Tum Pontius & illorũ clamoribus, & Herodis Tethrarchę instigatione, metuentis ne regno pelleretur, victus eſt & tradidit eum Iudęis, vt ipſi de illo ſecundum legem ſuam facerent. Duxerunt ergo flagellis verberatum, & priùs quàm cruci affigerent, illuſerunt: indutum enim coloris punicei veſte, ac ſpinis coronatum, quaſi regem ſalutauerunt, & dederunt ei cibum fellis, & miſcuerunt ei aceto potionem. Poſt hæc conſpuerunt faciem eius, & palmis ceciderunt. cumq; ipſi carnifices de veſtimentis eius contenderunt, ſortiti ſunt inter ſe de tunica, & pallio. Et cùm hęc omnia fierent, nullam vocem ex ore ſuo, tanquã ſi mutus eſſet, emiſit. Tum ſuſpenderunt eum inter duos noxios medium, qui ob latrocinia damnati erant, cruciq; affixerunt. Lib. de vera ſap. cap. xviij.

Suſpenſus igitur atq; affixus exclamauit ad Dominum voce magna, & vltro ſpiritum poſuit. Et eadem hora terrę motus factus eſt. Et velum templi, quod ſeparabat duo tabernacula, ſciſſum eſt in duas partes, & ſol repentè ſubductus eſt, & ab hora ſexta vſq; in nonam tenebrę fuerunt. Lib. de vera ſap. cap. xix.

Niſi Chriſtus mortem ſuſcepiſſet: aperiri teſtamentum, id eſt, reuelari & intelligi myſterium Dei non potuiſſet. Lib. de vera ſap. cap. xx.

Cùm in omnibus vitæ officijs, iuſtitiæ ſpecimen præbuiſſet Chriſtus, vt doloris quoq; pa-

tientiã,mortisq; cõtemptũ,quibus perfecta,&cõ summata ſit virtus,traderet homini,venit in manũs impiæ nationis,cũ & vitare potuiſſet ſciẽtia futuri,quã gerebat,& repellere eadẽvirtute,qua mirabilia faciebat. Suſtinuit ergo cruciat⁹,& verbera,& ſpinas. Poſtremò etiã mortẽ ſuſcipere nõ recuſauit,vt homo illo duce ſubactã,& catenatã mortẽ cũ ſuis terrorib⁹triũpharet. Cur aũt ſummus pater id potiſsimum genus mortis elegerit, quo affici eũ ſineret,hæc ratio eſt. Dicat enim,fortaſſe aliquis,cur ſi De⁹ fuit,&morivoluit,nõſaltẽ honeſto aliquo mortis genere affectus eſt? Cur potiſsimũ cruce? Cur infami genere ſupplicij,qđ etiã homine libero,quãuis nocẽte videatur indignũ? Primùm qđ is,qui humilis aduenerat,vt humilibus &infirmis opẽ ferret &omnibus ſpem ſalutis oſtẽderet,eo genere afficiẽdus fuit,quo humilis & infimi ſolẽt,ne quis eſſet omninò, qui eũ nõ poſſet imitari. Deinde,vt integrũ corpus eius cõſeruaretur quẽ die tertio reſurgere ab inferis oportebat. Nec enim hoc cuiquã ignorandũ eſt, ꝙ ipſe antè de ſua paſsiõe prædicãs, etiã id notũ fecerit,habere ſe poteſtatẽ, cũ vellet deponendi ſpiritũ,& reſumẽdi. Suffix⁹ itaq; cũ ſpiritũ ſpõte depoſuiſſet,neceſſariũ carnifices non putauerũt oſſa eius ſuffringere(ſicut mos eorũ ferebat)ſed tantũmodo latus eius perforauerũt. Sic integrũ corpus patibulo detractũ eſt, & ſepulchro diligẽter incluſum. Quę oĩa iccircò facta ſunt,ne lęſum ac diminutũ corp⁹ad reſurgendũ inhabile redderetur. Illa quaq; ꝓcipua fuit cã,cur Deus crucẽ maluerit,ꝙ illa exaltari eũ fuit neceſſe,& oĩbus gẽ-

tibus

tibus pafsionē Dei notefcere. Nam quoniā is, qui patibulo fufpēditur, & cōfpicuus eft oībus, & cæteris altior, crux potiùs electa eft, quę fignificaret illū tam cōfpicuū, tāq; fublimè futurū, vt ad eum cognofcendū, pariter & colendū, cunctę nationes ex omni orbe cōcurrerēt. Deniq; nulla gēs tā inhumana eft, nulla regio tā remota, cui aut pafsio eius, aut fublimitas maieftatis ignota fit. Extēdit ergo in pafsione manus fuas, orbēq; dimēfus eft, vt iam tūc oftenderet, ab ortu folis, vfq; ad occafum, magnū populū ex oībus linguis, & tribubus cōgregatū, fub alas fuas effe venturū, fignūq; illud maximū atq; fublime, frōtib⁹ fuis fufcepturū. Cui⁹ rei figurā Iudęi etiā nūc exhibēt, cū limina fua de cruore agni notāt. Deus enim percuffurus Aegiptios, vt ab ea plaga īmunes faceret Hebręos pręceperat his, vt agnū candidū, fine macula immolarēt, ac fignū luminibus fuis de fanguine eius imponerēt. Itaq; cū Aegiptiorū primogeniti vna nocte interiffent, Hebręi foli, figno fanguinis tuti fuerūt, nō quia cruor pecudis tantā in fe vim gerebat, vt hominib⁹ faluti effet. fed imago erat rerum futurarū. Nam agnus cādidus fine macula Chriftus fuit, id eft, innocēs, & iuftus, & fanctus, qui ab eifdē Iudęis immolatus, faluti eft oibus, qui fignū fanguinis, id eft, crucis, qua fanguinem fudit, in fua frōte cōfcripferūt. Frōs enim fummū limē eft hominis, & lignū fanguine delibutū crucis fignificatio eft. Deniq; īmolatio pecudis ab ijs ipfis, qui faciūt pafcha nominatur, ἀπὸ τοῦ πάσχειν quia pafsionis figura eft, quā Deus pręfcius futurorū, tradidit per Mofem populo fuo celebrandā.

Sed tũ figura valuit in præſenti ad depellẽdum periculum, vt appareat, quantum veritas ipſa va litura ſit ad plebẽ Dei protegẽdã, in extrema to tius orbis neceſsitate. Lib. de vera ſa. c.xxvj.

Christi Reſurrectio.

TERTIO die ante lucẽ terræ motu facto, repẽte patefactum eſt ſepulcrum, & cuſtodi bus, quas attonitas obſtupeſecerat pauor, nihil videntibus, integer è ſepulchro, ac viuus egreſ ſus, in Galilęam profectus eſt, vt diſcipulos ſuos quæreret: in ſepulchro verò nihil repertum eſt, niſi exuuiæ, quibus cõuolutum corpûs in cluſe rant. Illum autem apud inferos nõ remãſurum, ſed die tertio reſurrecturum, Prophetę cecine rãt. Dauid in Pſalmo xv. Nõ derelinques animá meam apud inferos, nec dabis ſanctum tuum vi dere interitum. Item in tertio: Ego dormiui, & ſomnũ cepi, & reſurrexi: quoniam Dominus au xiliatus eſt mihi. Oſeas quoq; primus duodecim Prophetarum de reſurrectione eius teſtificatus eſt: Hic eſt filius meus ſapiens, propter quod nunc non reſiſtet in tribulatione filiorum ſuo rum, & de manu inferorum eruam eum. Vbi eſt iudiciũ tuũ mors? aut vbi eſt aculeus tuus? Idem alio loco: Viuificabit nos poſt biduum die ter tio. Lib. de ve. ſa. cap. xix.

Christi aſcenſio.

CHRISTVM autẽ poſt paſsionem ac re ſurrectionẽ aſcẽſurum eſſe ad Deũ patrem,

Dauid

Dauid in Psalmo centesimo nono cõtestatus est his verbis:Dixit Dominus Domino meo,sede a dextris meis:quoadusq; ponã inimicos tuos sup pedaneum pedum tuorum:qui propheta, cũ rex esset,quem appellare Dominum suũ posset, qui sederet ad dexterã Dei,nisi Christũ filium Dei, qui est rex regũ,& Dominus Dominorum? Lib. de ve.sap.cap.xij.

Ordinata verò discipulis suis euangelica, ac nominis sui prædicatione,circunfudit se repente nubes,eúmq; in cælũ subtulit, quadragesimo post pasionẽ die, sicut Daniel fore ostenderat, dicẽs: Et ecce in nubibus cæli, vt filius hominis veniens, vsq; ad vetustum dierum peruenit. Lib.de vera sapient.cap.xxj.

Christi iudicium.

VLTIMIS enim temporibus Deus statuit de viuis ac mortuis iudicare. Lib.de orgi. error.cap.xviij.

Christus rursus adueniet in potestate ac claritate,vt omnẽ animã iudicet:& iustos restituat ad vitam:tunc verè totius terrę regimẽ obtinebit: tunc sublato de rebus humanis omni malo, aureum seculũ(vt Poetę vocant) id est, iustum ac pacificũ tẽpus orietur. Lib.de ve.sa.ca.xij.

Post hæc aperientur inferi,&resurgent mortui, de quibus iudicium magnum idem ipse rex ac Deus faciet,cui summus pater iudicãdi & regnandi,dabit maximam potestatem. Lib.de diui.præmio.cap.xx.

Veniet summi &maximi Dei filius,vt viuos ac

mortuos iudicet, testante atq; dicente Sibylla.

Πάσης γὰρ γαίης, τότε θνητῶν σύγχυσις ἔσται,
Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ ὅτ᾽ ἂν ἔλθῃ βήματι κρῖναι
Ζώντων καὶ νεκύων ψυχὰς καὶ κόσμον ἅπαντα.

Lib. de diui. præmi. cap. xxiiij.

Per Christum solum, aditum habemus ad Deum patrem.

NEMO potest nisi per eum, qui constituit templum, ad aditum tẽpli, & ad conspectũ Dei peruenire. Lib. de vera sapien. cap. xiiii.

Hic (Christus) templi maximi ianua est, hic lucis via, hic dux salutis, hic ostium vitæ. Lib. de vera sapientia, cap. xxix.

Fides in Christum seruat.

NVLLA spes alia cõsequendæ immortalitatis homini datur, nisi crediderit in Christum & illam crucem portandam, patiẽdámq; susceperit. Lib. de vera sapientia, cap. xix.

Pro fide Christi, mors fidenti animo oppetenda est.

FIDES quoque, magna iustitiæ pars est: quæ maximè à nobis, qui nomen fidei gerimus, conseruanda est, præcipuè in religionem: quia Deus prior est, & potentior, quàm homo. Etsi est glo-

riosum pro amicis, pro parentibus, pro liberis, id est, pro homine suscipere mortem, & qui hoc fecerit, diuturnam memoriam, laudémq; consequitur: quantò magis pro Deo, qui potest æternam vitam pro temporali morte præstare? Itaq; cùm inciderit huiusmodi necessitas, vt discedere à Deo, atq; ad ritus gentium transire cogamur: nullus nos metus, nullus terror inflectat, quominùs traditam nobis fidem custodiamus. Deus sit ante oculos, sit in corde, cuius interno auxilio dolor viscerum, & adhibita corpori tormenta superentur. Nihil tunc aliud quàm vitæ immortalis præmia cogitemus. Ita facilè, etiam si dissipandi, aut vrendi artus fuerint, tolerabimus, quæ in nos tyrannicæ dominationis amentia molietur. Postremò ipsam mortem non inuiti, aut timidi, sed libẽtes, & interriti subire nitamur, vt qui scimus, quali apud Deum gloria sumus functuri triumphato seculo ad promissa venientes. Quibus bonis, quanta beatitudine, breuia hæc pænarum mala, & huius vitæ damna pensemus.

Epit. cap. viij.

DE HOMINE.

Homo.

PARENS enim noster ille vnus & solus, cum fingeret hominem, id est, animal intelligens,& rationis capax: enimuerò ex humo subleuauit, & ad contemplationem sui artificis erexit, quod optimè ingeniosus Poeta signauit:

Pronaq́; cùm spectent animalia cætera terram:
Os homini sublime dedit, cælumq́; uidere
Iußit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Hinc vtique ἄνθρωπον Græci appellarunt, quòd sursum spectet. Ipsi ergo sibi renuntiant seque hominum nomine abdicant, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum, nisi fortè id ipsum, quod recti sumus, sine causa homini attributum putant. Spectare nos cælum Deus voluit, vtiq; non frustra. Nam & aues, & ex mutis penè omnia cælum vident: sed nobis propriè datum est, cælum rigidis ac stãtibus intueri, vt religionem ibi quęramus, vt Deum, cuius sedes illa est, quem oculis nõ possumus, animo contemplemur. De orig. error. cap. j.

Figura & status hominis nihil aliud significãt, nisi mẽtẽ hominis eò spectare oportere, quò vultum, & animum tam rectum esse debere, quàm corpus: ne id, cui dominari debet, imitetur. Ibid.

Sanctæ

Sanctæ literæ docent, hominẽ fuisse vltimum Dei opus,& sic inductum fuisse in hunc mundum quasi in domum iam paratam,& instructã. illius enim causa facta sunt omnia: De origine erro. cap.ix.

Hominem figurauit Deus ex limo terræ: vnde homo nuncupatus est, quòd sit factus ex humo. De orig.error.cap.xj.

Constat hominem non ad stultitiam,sed ad sapientiam nasci. De fals.sapien.cap.xvj.

Homo enim potest iure dici homo,nisi qui sapiens est. De vera sapientia.cap.j.

Homo Dei simulachrum est. De vero cultu, cap.x.

Homo,si delicatus magis,ac tener in hac vita fuerit,quàm ratio eius exposcit, si virtute cõtempta,desiderijs se carnis addixerit:cadet & premetur in terram:sin autem (vt debet) statum suum quem rectè sortitus est, promptè constantérque defenderit,si terræ,quam calcare,ac vincere debet, nõ seruierit,vitam merebitur sempiternam. De opificio Dei,cap.xx.

Homo cur à Deo creatus.

NON ideò nascimur,vt ea,quæ sunt facta,videamus: sed vt ipsum factorem rerum omnium contemplemur, id est, mente cernamus. Quare si quis hominem,qui verè sapit, interroget,cuius rei gratia natus sit: respondebit intrepidus ac paratus, colẽdi se Dei gratia natum,qui nos ideò generauit,vt ei seruiamus. Seruire au-

tem Deo,nihil aliud eſt, quã bonis operibus tueri & conſeruare iuſtitiam. De fal.ſap.ca.ix.

Propterea ficti & inſpirati à Deo ſumus,nõ vt cælũ videremus,& ſolẽ (quod Anaxagoras putauit)ſed vt artificem ſolis,& cęli Deum pura & integra mẽte coleremus De vero cultu,ca.j.

Sicut,ergo mũdun non propter ſe Deus fecit, quia cõmodis eius nõ indiget, ſed propter hominem, qui eo vtitur: ita ipſum hominem propter ſe. De diuino præmio,cap.v.

Ideo naſcimur, vt agnoſcamus factorem mundi,ac noſtri Deum: ideò agnoſcimus,vt colamus:ideò colimus, vt immortalitatem pro laborum mercede capiamus: quoniam maximis laboribus cultus Dei conſtat:ideò præmio immortalitatis afficimur, vt ſimiles angelis effecti,ſummo patri ac Domino in perpetuũ ſeruiamus, & ſimus æternũ Deo regnũ De diuino præ.cap.vj.

Sicut mundum propter hominem machinatus eſt Deus, ita ipſum propter ſe, tanquam diuini templi antiſtitem, ſpectatorem operum, rerúmque celeſtium. Solus eſt enim, qui ſentiẽs capáxq; rationis intelligere poſsit Deũ,qui opera eius admirari virtutem, poteſtatẽq; perſpicere:iccirco enim cõſilio,mẽte,prudentia inſtructus eſt:ideò ſolus præter cęteras animãtes rectus corpore ac ſtatu factus eſt,vt ad cõtẽplationem parẽtis ſui excitatus eſſe videatur: ideò ſermonẽ ſolus accepit, ac linguam cogitationis interpretẽ,vt enarrare maieſtatem Domini ſui poſsit. Poſtremò iccirco ei cũcta ſubiecta ſunt, vt factori atq; artifici Deo eſſet ipſe ſubiectus. Si ergo Deus hominẽ ſuũ voluit eſſe cultorem,

ideóq; illi tantũ honoris attribuit, vt rerũ omniũ dominaretur: vtiq; iustissimũ est & Deum colere videlicet eum, qui tanta præstiterit, & amare hominẽ, qui sit nobiscũ diuini iuris societate cõiunctus. Nec enim fas est, cultorẽ Dei à Dei cultore violari. Vnde intelligitur, religionis ac iustitiæ causa esse hominẽ figuratũ. De ira Dei, ca.xiiij.

Homo ex quibus constat.

DVO sunt, ex quibus homò cõstat: animus & corpus. Multa sunt propria animi, multa propria corporis, multa vtriq; cõmunia, sicut est ipsa virtus: quæ quoties ad corpus refertur, discernẽdi gratia, fortitudo nominatur. Quoniam igitur vtriq; subiacet fortitudo, vtriq; proposita dimicatio est, & vtriq; ex dimicatione victoria: corpus quia solidũ est, & cõprehensibile, cum solidis & cõprehensibilibus cõfligat, necessè est: animus autem, quia tenuis & inuisibilis est, cũ his cõgreditur hostibus, qui videri, tangíque non possunt. Qui sunt autem hostes animi, nisi cupiditates, vitia, peccata? quæ si vicerit virtus, ac fugauerit, immaculatus erit animus, ac purus. De falsa sapientia, cap.xij.

Ex elementis repugnantibus hominis constat natura. Corpus enim, quæ terra est, comprehensibile est, temporale, brutũ, atq; tenebrosum est. Anima verò, quia de cælo est, tenuis, æterna, sensibilis, illustris est. De diui.præ.cap.v.

Nos ex duobus repugnantibus cõpacti sumus anima, & corpore: quorum alterum cælo ascribitur, quia tenue est, & intractabile: alterum terrę,

quia comprehensibile est: alterum solidũ, & æternum est: alterum fragile atq; mortale. De ira Dei, cap. xv.

Hominem cur Deus mortalem finxerit.

PERFECTIS omnibus, quæ ad conditionem mũdi pertinebant, hominem finxit ex ipsa terra, quam illi à principio in habitaculum præparauit, id est, spiritum suum terreno corpore induit, & inuoluit: vt & compactus ex rebus diuersis, ac repugantibus, bonum ac malum caperet: & sicut terra ipsa fœcunda est ad fruges pariendas: ita corpus hominis, quòd assumptum è terra, generandi copiam, facultatémq; procreandæ sobolis, accepit: vt quoniam fragili materia formatus, in æternum manere non poterat, peracto tẽporalis vitæ spacio cederet, & illud, quod fragile, atque imbecillum gerebat, perpetua successione renouaret. Cur igitur eum mortalẽ finxit, & fragilem, cum illius causa mundum ædificasset? Primùm, vt infinita vis animarũ gigneretur, omnémq; terram multitudine oppleret: deinde vt proponeret homini virtutem, id est, iterantiam malorum, ac laborum, per quam posset præmium immortalitatis adipisci. De diuino præmio, cap. v.

Cùm enim constet homo ex ossibus & neruis, & visceribus, & sanguine, quid horum potest esse tam firmum, vt fragilitatẽ repellat, ac mortem. De opi

De opificio Dei,cap.iiij.

Neq; enim patitur natura,vt abesse posit infirmitas ab eo corpore,quod idcircò nõ solidum, firmúmque natum est, vt aliquando soluendum sit. Ibidem.

Mortalitas hominem constituit in ea conditione,vt sit in qualibet ætate mortalis. Ibidem.

Hominem cur Deus nudum & inermem creauerit.

DEVS enim,qui cæteris animalibus sapientiam non dedit,naturalibus ea munimentis ab incursu, & periculo tutiora generauit.Hominem verò quia nudum fragilémque formauit, vt eum sapientia potiùs instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum,vt homo hominẽ tueatur,diligat,foueat:contráque omnia pericula,& accipiat,& præstet auxilium. Summum igitur inter se hominum vinculum est humanitas: quod qui disruperit, nefarius, & parricida existimandus est. Nam si ab vno homine, quem Deus finxit,omnes orimur,certè consanguinei sumus, & ideò maximum scelus putandum est, odisse hominem, vel nocentem.Propterea Deus præcepit inimicitias per nos nunquam faciendas, semper esse tollendas: scilicet vt eos , qui sint nobis inimici,necesitudinis admonitos mitigemus. Item si ab vno Deo inspirati omnes,& animati sumus, quid aliud quàm fratres sumus? Et equidem con iunctiores qui animis,quàm qui corporibus.Itaq;

non errat Lucretius,cum dicit:

Deniq; celesti sumus omnes semine oriundi.

Omnibus ille idem pater est.

ERGO pro belluis immanibus sunt habēdi, qui hominibus nocent: qui contra ius humanitatis,& fas omne spoliant, cruciant, occidunt, exterminant. ob hanc necessitudinem germanitatis docet nos Deus, malum nunq̄ facere semper bonū.Id aūt ipsum benefacere, qd sit, idē ipse prę scribit: præstare auxiliū depressis,& laborātibus impertiri victū nō habentibus. De ve.cul.cap.ix.

Hominem autem ratione concessa, & virtute sentiendi atque eloquendi data, eorum, quæ cæteris animantibus attributa sunt, fecit expertem: quia sapientia reddere poterat, quæ illi naturæ conditio denegasset: statuit nudum & inermem, quia & ingenio poterat armari, & ratione vestiri. De opificio Dei, cap.ij.

Hominem verò quoniam æternum animal atq; immortale fingebat, non forinsecus, vt cætera, sed interiùs armauit, nec munimentum eius in corpore, sed in animo posuit: quoniam superuacuum fuit, cum illi, quod erat maximum, tribuisset, corporalibus eum tegere munimentis, cū præsertim pulchritudinem humani corporis impedirent. Ibidem.

Homo cur erecto vultu figuratus.

IDCIRCO enim soli animantium ad aspectum cæli erecti sumus, vt summum bonum no

strum in

ſtrum in ſummo Deo eſſe credamus. De fal.ſapientia,cap.xij.

Nihil igitur prodeſt, hominem ita eſſe fictum, vt recto corpore ſpectet in cælum,niſi erecta mẽte Deum cernat, & cogitatio eius in ſpe vitæ perpetuæ tota verſetur. De vera ſapientia, cap,xxvij.

Cætera namque animalia in humum vergunt, quia terrena ſunt, nec capiunt immortalittaem:quæ de cælo eſt. Homo autem rectus in cælum ſpectat:quia propoſita eſt illi immortalitas: nec tamen venit, niſi tribuatur homini à Deo. De di.præ.cap.v.

Nonne ipſius corporis ſtatus & oris figura declarat non eſſe nos cum mutis pecudibus æquales? Illarum natura in humum, pabulúmque proſtrata eſt, nec habet quicquam commune cum cęlo,quod non intuetur.Homoautem recto ſtatu ore ſublimi, ad contemplationem mundi excitatus, confert cum Deo vultum,& rationem ratio cognoſcit. De ira Dei,cap.vij.

Ideò ſolus præter cæteras animantes, rectus corpore,ac ſtatu,factus eſt homo, vt ad contemplationem parentis ſui excitatus eſſe videatur. De ira Dei,cap.xiiij.

Cùm ſtatuiſſet Deus ex omnibus animalibus ſolum hominem facere cæleſtem. cætera vniuerſa,terrena:hunc ad cæli contemplationem rigidum erexit,bipedémq; conſtituit,ſcilicet vt cadẽ ſpectaret, vñ illi origo eſt:illa verò depreſsit ad terrã:vt qa nulla his immortalitatis expectatio eſt,toto corpore in humũ proiecta,vẽtri pabulóq;

ſeruirent. Hominis itaque ſolus recta ratio, & ſublimis ſtatus & vultus Deo patri communis, ac proximus, originem ſuam, fictorémque teſtatur. De opificio Dei, cap. viij.

Homo ideò rectus cælũ aſpicit, vt Deum quærat. De opificio Dei, cap. x.

Homini cur ſapientia data.

HOMO verò, quia ſcientiam boni, ac mali habet, abſtinet ſe à nocendo, etiam cùm incõmodo ſuo, quòd animal irrationale facere nõ poteſt. Et ideò inter ſummas hominis virtutes innocentia numeratur. quibus rebus apparet, ſapiẽtiſsimum eſſe, qui mauult perire, ne noceat, vt id officium, quo à mutis diſcernitur, ſeruet. De iuſtitia, cap. xviij.

Iccircò enim data eſt homini ſapientia, vt cognita bonorum, malorúmque natura, & in appetendis bonis, & malis declinandis, vim ſuæ rationis exerceat. Nam cæteris animalibus, quia ſapiẽtia data non eſt, & munita indumentis naturalibus, & armata ſunt. Homini autem pro his omnibus, quod erat præcipuum, rationem ſolam dedit. Itaque nudum formauit, & inermem, vt eum ſapientia & muniret, & regeret. Munimenta & ornamenta eius, non foris, ſed intus, non in corpore, ſed in corde conſtituit. De di. præmi. cap. iiij.

Apparet ergo iccircò datam eſſe homini ſapientiam, vt bonum diſcernat à malo: vt ab incõ-

modis cõ-

modis commoda, ab inutilibus vtilia distinguat: vt habeat iudicium & considerantiam, quid cauere, quid appetere, quid fugere, quid sequi debeat. De diuino cultu, cap. v.

Solus enim homo sapiētia instructus est, vt religionem solus intelligat: & hæc est hominis atq; mutorum vel præcipua, vel sola distantia. De ira Dei, cap. vij.

Deus cùm formasset hominem, veluti simulachrum suum, quod erat diuini opificij summi, inspirauit ei sapientiā soli, vt omnia imperio ac ditioni suę subiugaret, omnibúsque mundi commodis vteretur. Proposuit tamen ei & bona & mala, quia sapiētiam dedit, cuius omnis ratio in discendis malis, ac bonis posita est. Nō potest enim quisquam eligere meliora, & scire quid bonum sit, nisi sciat simul reijcere ac vitare, quæ mala sunt. Inuicem enim sibi alterutrum connexa, vt sublato alterutro, vtrunque tolli sit necesse. Propositis igitur bonis, malísque, tum demùm opus suum peragit sapientia, & quidem bonū appetit ad vtilitatē, malum reijcit ad salutē. De ira Dei, ca. xiij.

Hominis dignitas.

MAGNA, & recta, & admirabilis est vis, & ratio, & potestas hominis, propter quē mundum ipsum, & vniuersa, quęcunque sunt, Deus fecit: tantúmque illi honoris habuit, vt eum præficeret vniuersis: quoniam solus poterat Dei opera mirari. De di. præ. cap. iiij.

Tantum honoris homini habuit Deus, vt ipsius causa mũdum fabricaret, vt instrueret eum sapientia, vt dominum viuentium faceret, eúmque diligeret tanquàm filium. De di. præm. cap. v.

Si consideret aliquis vniuersam mundi administrationem, intelliget profecto, quàm vera sit sententia Stoicorum, qui aiunt, nostra causa mũdum esse cõstructum. Omnia enim, quibus cõstat, quæq; generat ex se mundus, ad vtilitatem hominis accommodata sunt. Homo vtitur igni, ad vsum calefaciendi, & luminis, & coquendorum ciborum, ferríq; fabricandi: vtitur fontibus ad potum, & ad lauacra: fluminibus ad agros irrigandos, terminandâsque regiones: vtitur terra ad percipiendam frugum varietatem: collibus ad cõserenda vineta: montibus ad vsum arborum, atq; lignorum: planis ad segetem: vtitur mari non solùm ad commercia, & copias ex longinquis regionibus ferendas, verumetiam ad vbertatẽ omnis generis piscium. Quòd si his elementis vtitur quibus est proximus, non est dubium quin & cælo. De ira Dei, cap. xiij.

Num etiam mutorum causa Deus laborauit? Minimè, quia sunt rationis expertia. Sed intelligimus, & ipsa eodem modo ad vsum hominis à Deo facta, partim ad cibos, partim ad vestitum, partim ad operis auxilia, vt clarum sit, diuinam prouidentiam rerum & copiarum abundantia hominum vitam instruere, atque ornare voluisse: ob eámque causam & aerem volucribus, & mare piscibus, & terram quadrupedibus impleuit. Ibid.

Homo

Homo primûm quadrupes, posteà re ctus incedit: quid significat.

HOMO non statim, quàm natus est, rectus ingreditur, sed quadrupes. primò, quia ratio corporis, & huius præsentis vitæ communis est nobis cum mutis animalibus: pòst deinde confirmatis viribus erigitur, & lingua eius in eloquiũ soluitur, & mutum esse animal desinit. Quæ ratio docet, mortalem nasci hominem, postea verò immortalem fieri, cùm cœperit ex Deo viuere, id est, iustitiam sequi, quæ continetur in Dei cultu, cùm excitauerit hominem Deus ad aspectum cæli, ac sui. Quod tũ fit, cùm homo cælesti lauacro purificatus, exponit infantiam cum omni labe vitæ prioris, & incrementis diuini vigoris accepto fit homo perfectus ac plenus. De diuino præmio, cap. v.

Homo animal sociale.

DEVS enim, quoniam pius est, animal nos voluit esse sociale. Itaque in aliis hominibus nos ipsos cogitare debemus. Nõ veremur in periculo liberari, si non succurrimus: non meremur auxilium, si negamus. De vero cultu, cap. x.

Natura hominum solitudinis fugiens, & communionis, ac societatis appetens est. Ibidem.

Si hac de causa sunt homines congregati, vt mutuis auxilijs imbecillitatem suam tuerentur: succurrendum est igitur homini, qui egeat auxi-

lio. Cùm enim præsidij causa homines societatē cũ hominibus inierint, & sanxerint, fœdus illud inter homines à principio ortus sui initium, aut violare, aut non conseruare, summum nefas putandum est. Nam qui se à præstando auxilio remouet, etiam ab accipiendo se remoueat, necesse est: quia nullius ope indigere se putat, qui alteri suam denegat. Hinc verò, qui se ipse dissociat, ac secernit à corpore, non ritu hominis, sed ferarũ more viuendum est. Quod fieri si non potest, retinendum est igitur omni modo vinculum societatis humanæ: quia homo sine homine nullo modo potest viuere. Retentio autem societatis, est communitas, id est, auxilium præstare vt possimus accipere. Sin verò humanitatis ipsius causa facta est hominum congregatio, homo certè hominem debet agnoscere. Ibidem.

Quoniam homo imbecillis est, nec per se potest, sine homine viuere, societatem appetit, vt vita communis & ornatior fiat, & tutior. De opificio Dei, cap.iiij.

Hominis natura.

IPSA hominis natura in deterius prona est, & quibusdam blandimentis lenioribus in vitia hominem præcipitat. De falsa sapien. cap. viij.

Cũ enim natura hominis imbecillior sit, quã cæterorum animalium, quæ vel ad perferendam vim temporum, vel ad incursiones à suis corporibus arcendas, naturalibus munimentis prouidentia cæ-

tia cælestis armauit, homini autẽ quia nihil istorum datum est, accepit pro istis omnibus miserationis affectũ, qui planè vocatur humanitas, qua nosmet inuicem tueremur. Nam si homo ad cõspectum alterius efferaretur, quod facere videmus animantes, quarum natura soliuaga est, nulla esset hominum societas, nulla vrbium condendarum, vel cura, vel ratio: sic neque vita satis tuta, cùm & cæteris animalibus exposita esset imbecillitas hominum, & ipsi inter semet ipsos belluarum more sæuirent. De falsa sap. cap. xxiij.

Natura hominũ procliuis in vitia, videri vult non modò cum venia, sed etiam cum ratione peccare. De vera sap. cap. xxiiij.

Socialis est hominis, ac benefica natura, quo solo cognationem cum Deo habet. De iustitia, cap. xviij.

Natura, remota prouidentia, & potestate diuina, prorsus nihil est. De falsa sap. cap. xxviij.

Nemo peccati expers.

NEMO esse sine delicto potest, quandiu indumento carnis oneratus est. De diuino cultu, cap. xiij.

Mortalis conditio non patitur, esse hominem ab omni macula purum. Ibidem. cap. xiij.

Nullus est enim, qui nihil peccet, & multa sunt quæ ad peccandum irritent, ætas, violentia, egestas, occasio, præmium: adeò subiecta est peccato fragilitas carnis, qua induti sumus. De ira Dei,

cap.xx.

Nec patitur conditio fragilitatis naturæ, esse quenquam sine macula. Vltimum ergo remediũ illud est, vt confugiamus ad pœnitentiam, quæ non minimum locum inter virtutes habet: quia sui correctio est, vt cũ sare aut re, aut verbo lapsi fuerimus, statim resipiscamus, aut nos deliquisse fateamur oremúsq; à Deo veniam, quam pro sua misericordia nõ negabit, nisi perseuerabimus in errore. Epito.cap.ix.

Nemo enim potest esse tam prudens, tam circunspectus, vt non aliquando labatur. Et idcircò Deus imbecilitatem nostram sciens, pro sua pietate aperuit homini portũ salutis, vt huic necessitati, cui fragilitas nostra subiecta est, medicina pœnitentiæ subueniret. Ergo quicunque aberrauerit, referat pedem, seque quàm primũ recipiat, ac reformet. De vero cultu, cap.xxiiij.

Homo non renatus, cælestia non sapit.

IN HOMINE interna & propria doctrina esse nullo pacto potest. Nec enim mens terrenis visceribus inclusa, & tabe corporis impedita, aut comprehendere per se potest, aut capere veritatem, nisi aliunde doceatur. De vera sapien. cap.xxiiij.

Scientia veritatis, rerúmque cælestium non potest esse in homine, nisi Deo docẽte, percepta. Nam si potest homo intelligere diuina, potest & facere.

facere. Nam intelligere, est quasi è vestigio subse qui. Non potest autē facere, quæ Deus, quia mortali corpore indutus est: ergo nec intelligere quidem potest, quę fecit Deus. De diuino pręmio, cap. ii.

Nulla est humana sapientia, si per se ad notionem veri, scientiámque nitatur: quoniam mens hominis cum fragili corpore illigata, & in tenebroso domicilio inclusa, neque liberius euagari neque clarius perspicere veritatem potest, cuius notio diuinæ conditionis est. Deo enim soli opera sua nota sunt. Homo autem non cogitādo, aut disputando assequi eam potest, sed discendo, & audiendo ab eo, qui scire solus potest, & docere. Ibidem.

Mens hominis tenebroso corporis domicilio circuncepta, longè à Dei perspectione summota est: & hoc differt ab humanitate diuinitas, quòd humanitatis est ignoratio, diuinitatis sciētia. Vnde nobis aliquo lumine opus est, ad depellendas tenebras, quibus offusa est hominis cogitatio: quoniam in carne mortali agentes, nostris sensibus diuinare non possumus. Lumen autem mentis humanæ Deus est: quem qui cognouerit, & in pectus admiserit, illuminato corde misterium veritatis agnoscet. Remoto autem Deo, cælestíque doctrina, omnia erroribus plena sunt, rectéque Socrates, cùm esset omnium Philosophorum doctissimus, tamen vt cæterorum argueret inscitiā qui se al quid tenere arbitrabantur, ait se nihil scire, nisi vnum, quod nihil sciret. De ira Dei, cap. j.

Hominis corpus.

CORPVS, quia terrenum eſt, animæ debet eſſe ſubiectum, ſicut terra cęlo. De origine erroris. cap. xiij.

Quicquid ad corpus ſpectat, & immortalitatis eſt expers, vanum ſit, neceſſe eſt. De falſa ſap. cap. xij.

Corpus quia ipſum fragile eſt, atque mortale, quæcunque opera molitur, æquè caduca ſunt. De diuino præmio, cap. xj.

Corpus ſine anima nihil poteſt: animus verò poteſt multa, & magna ſine corpore. Ibidem.

Corpus ex terra fictum, atque ſolidatum eſt: anima in ſe nihil concreti, nihil terreni ponderis habet, vt Plato diſſerebat. Nec enim tantam poſſet habere ſolertiam, tantam vim, tantam celeritatem, niſi originem traheret è cælo. Corpus igitur quoniam fictum ex ponderoſo, & corruptibili elemento, & tangibile eſt, & viſibile, corrumpitur atq; occidit, nec vim repellere poteſt, quia ſub aſpectum, & tactũ ſuo venit. Anima autem quia tenuitate ſua omnem tactum fugit, nullo ictu diſſolui poteſt. Ergo quamuis inter ſeſe coniuncta & ſociata naſcuntur, & alterum, quod eſt de terrena concretione formatum, quaſi vaſculum ſit alterius, quod eſt à cæleſti ſubtilitate deductum: cùm vis aliqua vtrunque diſcreuerit, quæ diſcretio, mors vocatur. Tum vtrunque in naturam ſuam redit, quod ex terra fuit, id in terram reſoluitur, quod ex cæleſti ſpiritu, id conſtat ac viget ſemper: quoniam diuinus ſpiritus ſempiternus

piternus eſt. De diuino præmio, cap. xij.

Omnis corporis ratio ideò comparata eſt, vt animo tanquam domino ſeruiat, & regatur nutu eius. Vas eſt enim quodammodo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe verus cõtinetur, & quidem non à Prometheo fictum (vt Poetæ loquuntur) ſed à ſummo illo rerum conditore, ac artifice Deo, cuius diuinam prouidentiam, perfectiſsimámque virtutem nec ſenſu comprehẽdere, nec verbo enarrare, poſsibile eſt. De opificio Dei, cap. j.

Neque enim patitur natura, vt abeſſe poſsit infirmitas ab eo corpore, quod iccircò non ſolidum, firmúmq; natum eſt, vt aliquando ſoluendum ſit. De op. Dei, cap. iiij.

Corpus receptaculum eſt hominis, non homo ipſe.

Hoc enim corpus, quod oculis ſubiectum eſt, non homo, ſed hominis receptaculum eſt: cuius qualitas & figura non ex lineamẽtis vaſculi, quo continetur: ſed ex factis & moribus peruidetur. De origi. erroris, cap. iij.

Errat enim quiſquis hominem carne metitur. Nam corpuſculum hoc, quo induti ſumus, hominis receptaculum eſt. Nam ipſe homo neque tangi, neque aſpici, neque comprehendi poteſt, quia latet intra hoc quod videtur. De opificio Dei, cap. xx.

Hominis vita.

HAEC autem vita præſens & corporalis bea-ta eſſe non poteſt, quia malis eſt ſubiecta per corpus. De falſ. ſapien. cap. xij.

Quiſquis autem rectum iter vitæ tenere niti-tur, non terram debet aſpicere, ſed cælum, & (vt apertiùs loquar) non hominem ſequi debet, ſed Deum: nõ his terreſtribus ſimulacris, ſed Deo ſer-uire cæleſti: non ad corpus referre omnia, ſed ad mẽtem: nõ huic vitæ dare operã, ſed æternæ. Ita-que ſi oculos in cęlum ſemper intendas, & ſolem qua oritur, obſerues, eúmque habeas vitæ, quaſi nauigij ducem, ſua ſponte in viam pedes dirigen-tur: & illud cęleſte lumen, quod ſanis mentibus multò clarius ſole eſt, quàm hic quem carne mor-tali videmus, ſic reget, ſic gubernabit, vt ad ſum-mum ſapientię virtutiſque portum, ſine vllo er-rore perducat. Suſcipiẽda igitur Dei lex eſt, quę nos ad hoc iter dirigat. De ver. cul. ca. viij.

Vita iſta terrena, quam communem cum mul-tis animalibus ducimus, & voluptatem expetit, cuius fructibus varijs, ac ſuauibus delectatur, & dolorem fugit, cuius aſperitas naturã viuentium acerbis ſenſibus lædit, & ad mortem perducere nititur, quæ diſſoluit animantem.

De diuino præmio, cap. ix.

DE ANIMA HOMINIS.

ANIMA qua viuimus, velut è cælo oritur à Deo, corpus e terra. De orig. erroris, cap. xiij.

Quòd si anima ignis est, vt ostendimus, in cælum debet eniti, sicuti ignis ne extinguatur, hoc est, ad immortalitem, quæ in cælo est. Et sicut ardere, ac viuere non potest ignis, nisi aliqua pingui materia teneatur, in qua alimentum habeat: sic animæ materia & cibus, est sola iustitia, qua tenetur ad vitam. Ibidem.

Neque fas est, animam cælestibus intentam bonis, vt hæc fragilia sibi cōparet, ab immortalibus suis operibus auocari. De ve. cult. cap. vj.

Licet anima & corpus consociata sint: tamen contraria sunt, & impugnant inuicem. Animi bona, mala sunt corporis, id est, opum fuga, voluptatum interdictio, doloris, mortísque contemptus. Item corporis bona, mala sunt animi, hoc est, cupiditas, & libido, quibus & opes appetuntur, & suauitates variarum voluptatum, quibus eneruatus animus extinguitur. De diuino præmio. cap. v.

Anima non posset tantam habere solertiam, tantam vim, tantam celeritatem, nisi originem traheret è cælo. De diuino prçmio, cap. xij.

Anima, quia tenuitate sua omnem tactum su-

git, nullo ictu diſſolui poteſt. Ibidem.

Illud quoque venire in quæſtionem poteſt: Vtrum ne anima ex patre, an potiùs ex matre, an verò ex vtroq; generetur. Sed ego id meo iure ab ancipiti vendico. Nihil enim ex his tribus verum eſt: quia neque ex vtroq;, neq; ex alterutro ſerũtur animæ corporibus: corpus enim ex corporibus naſci poteſt: quoniã cõfertur aliquid ex vtroq; de animis anima non poteſt: quia ex re tenui, & incõprehẽſibili nihil poteſt decedere. Itaquè ſerendarũ animarum ratio vni ac ſoli Deo ſubiacet.

Denique cæleſti ſumus omnes ſemine oriundi,
Omnibus ille idem pater eſt.

vt ait Lucretius. nã de mortalibus nõ poteſt quicquam niſi mortale generari. nec putari pater debet, qui trãſfudiſſe, aut inſpiraſſe animã de ſuo nullo modo ſentit: nec ſi ſentiat, quãdo, aut quomodò id fiat, habet animo cõprehenſum. Ex quo apparet, non à parẽtibus dari animas, ſed ab vno eodẽq; omniũ Deo patre, qui legẽ rationẽq; naſcẽdi tenet ſolus: ſiquidẽ ſolus efficit. nã terreni parẽtis nihil eſt, niſi vt humorẽ corporis, in quo eſt materia naſcẽdi, cũ ſenſu voluptatis emittat, vel recipiat. Circa hoc opus homo reſiſtit, nec quicquã amplius poteſt: ideo naſci ſibi filios optant, quia nõ ipſi faciunt. Cætera iam Dei ſunt omnia, ſcilicet cõceptus ipſi, & corporis informatio, & inſpiratio animæ, & partus incolumis, & quæcũq; deinceps ad hominẽ cõſeruamdũ valẽt: illius munus eſt, ꝙ ſpiramus, quòd uiuimus, ꝙ uigemus. De opificio Dei, cap. xix.

dc imortalitate

DE IMMORTALITATE ANIMAE.

DOCENT enim Diuinę literę nō extingui animas, ſed aut pro iuſtitia prȩmio affici, aut pœna pro ſceleribus ſempiterna. Nec enim fas eſt, aut eum qui ſceleratur. in vita fœliciter fuerit, effugere qđ meretur: aut eum qui ob iuſtitiā miſerrimus fuerit, ſua mercede fraudari. De falſ. ſap. cap. xix.

Si terrenum, & fragile corpus poſt ſeceſſum animæ non ſtatim diffluit, in terrâmque tabeſcit ex qua illi origo eſt: ergo anima, quæ fragilis nō eſt, in æternum manet: quoniam origo eius æterna eſt. De diui. præ. cap. xij.

Interire prorſus anima non poteſt: quoniam ex Dei ſpiritu, qui æternus eſt, originem cœpit. Ibidem.

Cùm autem anima diſſociata fuerit à corpore vigebit ipſa per ſe, nec vlla fragilitatis conditione tentabitur: quia indumentum fragile proiecit. Ibidem.

Cùm autē præſens anima ſenſum tribuat corpori, & viuere id efficiat, fieri non poteſt, vt non ipſa per ſe viuat, & ſentiat: quoniam ipſa eſt & ſenſus, & vita.

Ibidem.

ARGVMENTA QVAEDAM, QVIBVS PROBATVR ANIMAE IMMORTALITAS.

Primum Argumentum.

SI DEVS & incorporalis & inuisibilis,& æternus:ergo non icircò interire animam credibile est. quia non videtur, postquam recessit à corpore: quoniam constat esse aliquid constans,& sentiēs ac viuens,quod non veniat sub aspectū.At enim difficile est animo comprehendere, quemadmodum possit anima retinere sensum sine ijs partibus corporis,in quibus inest officium sentiendi. Quid de Deo? Num facile est comprehendere, quemadmodū vigeat sine corpore?Quòd si Deos esse credunt, qui si sunt,vtiq; sunt expertes corporum,necesse est,humanas animas eadem ratione subsistere: quoniam ex ipsa ratione, ac prouidentia intelligitur esse quædam in homine, ac Deo similitudo.

Secundum Argumentum.

DENIQVE illud argumentum, quod etiā M. Tullius vidit,satis firmum est,ex eo æternitatem

nitatem animæ posse dignosci: quia nullum sit aliud animal, quod habeat notitiam aliquam Dei religióque sit penè sola, quæ hominem discernat à mutis. Quę cum in hominem solùm cadat, profecto testatur, id affectare nos, id desiderare, id colere, quod nobis familiare, quod proximũ sit futurum. An aliquis, cùm cæterarum animarum considerauerit, quas pronis corporibus abiectas, in terrámque prostratas, summi Dei prouidentia effecit, vt ex hoc intelligi posſit, nihil eas rationis habere cum cælo: potest non intelligere solum ex omnibus cæleste ac diuinum animal esse hominem, cuius corpus ab humo excitatum, vultus sublimis, status erectus originem suam quærit, & quasi contempta humilitate terræ ad altũ nititur: quia sentit summũ bonum in summo sibi esse quęrendum, memórque conditionis suę, qua Deus illum fecit eximium, ad artificem suum spectat. Quam spectationẽ Trismegistus θεωρίαν rectiſsimè nominauit: quæ in mutis animalibus nulla est. Cùm autem sapientia, quæ soli homini data est, nihil aliud sit, quàm notitia Dei: apparet animam nõ interire, neq; dissolui, sed manere in sempiternum: quia Deum, qui sempiternus est, & quærit, & diligit: ipsa cogente natura, sentiens vel vnde orta sit, vel quò reuersura.

Tertium Argumentum.

PRAETEREA non exiguũ immortalitatis argumentũ est, quòd homo solus cęlesti ele

mento vtitur. Nam cùm rerũ natura his duobus elemẽtis, quæ repugnãtia ſibi, atq; inimica ſunt, cõſtet igne, & aqua: quorum alterum cælo, alterũ terrę aſcribitur: cęterę animãtes, qa terrenę, mortaleſq; ſunt, terreno & graui vtuntur elemento: homo ſolus ignem in vſu habet, quod eſt elementum leue, ſublime, cæleſte. Ea verò quæ ponderoſa ſunt, ad mortem deprimunt, & quæ leuia ſunt, ad vitam ſubleuant: quia vita in ſummo eſt, mors in imo. Et vt lux eſſe ſine igne non poteſt, ſic vita ſine luce. Ignis igitur elementum eſt lucis, ac vitæ. Vnde apparet, hominem qui eo vtitur, immortalem ſortitum eſſe conditionem, quia illi familiare eſt, quod facit vitam.

Quartum Argumentum.

VIRTVS quoque ſoli homini data, magno argumento eſt, immortales eſſe animas: quod nec erit ſecundum naturã, ſi anima extinguitur: huic enim præſenti vitę nocet. Nam vita iſta terrena, quam communẽ cum mutis animalibus ducimus, & voluptatem expetit, cuius fructibus varijs, ac ſuauibus delectatur, & dolorem fugit, cuius aſperitas naturam viuentium acerbis ſenſibus lædit, & ad mortem perducere nititur, quæ diſſoluit animantem. Si ergo virtus & prohibet ijs bonis hominem, quæ naturaliter appetuntur, & ad ſuſtinenda mala impellit, quæ naturaliter fugiuntur: ergo malum eſt virtus, & inimica naturæ, ſtulũtmq; iudicare, neceſſe eſt, qui eam ſequitur,

quitur, quoniam se ipse lædit, & fugiendo bona præsentia, & appetendo æquè mala sine spe fructus amplioris. Nam cùm liceat nobis iucundissimis frui voluptatibus, nomine sensu cauere videamur, si malimus in humilitate, in egestate, in contemptu, in ignominia viuere, aut ne viuere quidem, sed dolere, cruciari, & emori? ex quibus malis nihil amplius assequamur, quo possit voluptas omissa pensari. Si autem virtus malum non est, facítque honestè, quòd voluptates vitiosas, turpésque contemnit, & fortiter, quòd nec dolorem, nec mortem timet, vt officium seruet: ergo maius aliquod bonum assequatur, necesse est, quàm sunt illa, quæ spernit. At verò morte suscepta, quod vlterius bonum sperari potest, nisi æternitatis? De diuino præmio, cap.ix.

Quintum Argumentum.

TRANSEAMVS nũc vicissim ad ea, quę virtuti repugnant, vt etiam ex his immortalitas animæ colligatur. Vitia omnia temporalia sunt. ad præsens enim commouentur. Iræ impetus, recepta vltione sedatur. Libidinis voluptas, corporis finis est. Cupiditatem autē satietas earum rerum, quas expetit, aut aliorum affectuum commotiones interimunt. Ambitio, postquàm honores, quos voluit, adepta est, cōsenescit. Item cæteravitia consistere, ac permanere nō possunt, sed ipso fructu, quem expetunt, finiuntur. Recedunt ergo, & redeunt. Virtus autem sine vlla in-

termiſsione perpetua eſt, nec diſcedere ab eo po teſt, qui eam ſemel cæpit. Nam ſi habeat interuallum, ſi aliquando ea carere poſſumus, redeũt protinùs vitia, quæ virtutem ſemper impugnant. Non eſt igitur comprehenſa, ſi deſerit, ſi aliquando ſecedit. Cùm verò ſibi domicilium ſtabile collocauit, in omni actu verſari eam, neceſſe eſt. nec poteſt fideliter depellere vitia, & fugare, niſi pectus, quod inſedit, perpetua ſtatione munierit. Ipſa ergo virtutis perpetuitas indicat, humanum animum, ſi virtutem cæperit, permanere: quia & virtus perpetua eſt, & ſolus animus humanus virtutem capit. Quoniam igitur contraria ſunt vitia virtuti: omnis ratio diuerſa & contraria ſit, neceſſe eſt: quia vitia commotiones & perturbationes animi ſunt: virtus è contrario lenitudo, & tranquillitas animi eſt: quia vitia temporalia, & breuia ſunt: virtus perpetua, & conſtans, & par ſibi ſemper: quia vitiorum fructus, id eſt, voluptates, æquè, vt ipſa, breues, temporaléſq; ſunt. Virtutis ergo fructus, ac præmium ſempiternum eſt: quia vitiorum commodum in præſenti eſt, virtutis, igitur in futuro. Ita fit, vt in hac vita virtutis præmium nullum ſit: quia virtus adhuc ipſa eſt. Nam ſicut vitia, cùm in actu ſuo finiuntur, voluptas, & præmia eorum ſequuntur: ita virtus, cùm finita eſt, merces eius inſequitur. Virtus autem nunquam niſi morte finitur: quoniam & in morte ſuſcipienda ſummum eius officium eſt. Ergo præmium virtutis poſt mortem eſt. Denique Cicero in Tuſculanis, quamuis dubitanter, tamen ſenſit ſummum homini bonum non niſi poſt mor

tem con

tem contingere. Fidenti animo,inquit, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus. Mors igitur non extinguit hominem, sed ad præmium virtutis admittit. De diuino pręmio,cap.x.

Animus.

VT CORPVS vincēdo id assequitur, vt non intereat:sic etiam animus,vt permaneat: & sicut corpus ab hostibus suis victum, morte mulctatur: ita superatus à vitijs animus,moriatur necesse est. De falsa sap.cap.xij. .N.

Animus ministerio corporis, non corpus ministerio animi vti debet. De vero cultu, cap.j.

Qui bona negligunt animi, & corporis appetunt,in tenebris,ac morte versantur. Ibidem.

Sicut in sentes ager qui est natura fœcundus, exuberat,sic animus incultus vitijs sua spōte inualescentibus, velut spinis obducitur. De vero cultu,cap.xv.

Sicut aqua semper iacens & quieta, insalubris & magis turbida est: sic animus immotus ac torpens, inutilis est: etiam sibi, nec vitam ipsam tueri poterit, quia nec faciet quicquam, nec cogitabit, cùm cogitatio ipsa nihil aliud sit, quàm mentis agitatio. De vero cultu,cap.xvij.

Animus qui sapit,rector est corporis,cui mem

bra obſequuntur, tanquam Regi, & Imperatori, qui nec aſpici, nec comprehendi poteſt. De ira Dei, cap. x.

Cùm ſeparati ſumus, corpus quidem quieſcit, animus autem irrequietus agitatur: imagines ſibi, quas cernat, effingit, vt naturalem ſuum motum exerceat varietate viſorum, auocátque ſe à falſis, dum mẽbra ſaturẽtur, ac vigorem capiant de quiete. De ira Dei, ca. xvij.

Mens.

MENS & voluntas ex oculis ſæpè dignoſcitur. De opificio Dei, cap. viij.

Senſus ille viuus, atque cæleſtis, qui mens, vel animus nuncupatur, tantæ mobilitatis eſt, vt ne tum quidem, cùm ſopitus eſt, conquieſcat: tantæque celeritatis, vt vno temporis puncto cælum omne colluſtret: & ſi velit maria peruolet, terras, atque vrbes peragret: omnia denique quæ libuerit, quamuis longè, latéque ſummota ſint, in conſpectu ſibi ipſe conſtituit. De opif. Dei, cap. xvj.

Requieſcere nullo pacto poſſumus, niſi mẽs viſionum imaginibus occupata teneatur. Latet autem mens oppreſſa ſomno, tanquam ignis obducto cinere ſopitus: quem ſi paululùm cõmoueris rurſus ardeſcit, & quaſi euigilat. Aduocatur ergo ſimulachris, donec membra ſopore irrigata vegerentur. Corpus enim vigilante ſenſu, licet jaceat immobile: tamen non eſt quietum: quia flagrat in eo ſenſus, & vibrat vt flãma, & artus omnes ad ſe adſtricta tenet. Sed præterquàm mens

ad con-

ad contéplandas imagines ab intẽtione traducta est:tunc demum corpus omne resoluitur in quietem. Traducitur autem mens cogitatione cæca, cùm cogentibus tenebris secum tantũmodò esse cœperit:dum intenta est in ea,de quibus cogitat repentè somnus obrepit. & in species proximas sensum ipsa cogitatio declinat:sic ea quę sibi ante oculos posuerat, videre quoque incipit. Deinde procedit vlteriùs, & sibi auocamenta inuenit ne saluberrimam quietem corporis interrumpat Nam vt mens per diẽ veris visionibus auocatur, ne obdormiat,ita falsis nocte,ne excitetur.Nam si nullas imagines cernat, aut vigilare illã necesse est,aut perpetua morte sopiri. De opiñ.Dei, cap.xviij.

Immortalitas.

SVMMVM bonum sola immortalitas inuenitur,quia nec aliud animal,nec corpus attingit,nec potest cuiquã sine scientiæ virtute,id est, sine Dei cognitione,ac iustitia obuenire: cuius appetitio quàm vera,quàm recta sit,ipsa vitæ huiusce cupiditas indicat:quæ licet sit temporalis, & labore plenissima,expetitur tamen ab omnibus,& optatur:hanc enim tam senes quàm pueri tam reges quàm infimi, tam denique sapientes quam stulti capiunt. De fals.sap.cap.xij.

Si autem superest homini vita melior,& longior,quod & Philosophorum magnorum argumentis,& natum responsis, & prophetarum diuinis vocibus discimus:hanc præsente cum [illegible]

nis cõtemnere ſapientis eſt, cuius omnis iactura immortalitate penſatur. De iuſtitia.cap.xix.

Anguſtiſsimus trames ad immortalitatis præmium ſublime perducit. Ibidem.

Dempta ſpe immortalitatis, quam Deus pollicetur in ſua religione verſantibus, cuius aſſequendæ gratia virtus appetēda eſt, & quicquid malorum acciderit, perferendum, maxima profectò erit vanitas, obſequi velle virtutibus, quæ fruſtrà homini calamitates afferunt & labores. Nam ſi virtus eſt, egeſtatem, exilium, dolorem, mortémq;, quæ timentur à cæteris, pati fortiter, ac ſubire, quid tandem in ſe boni habet, cur eam propter ſe ipſam Philoſophi dicant expetendā? Nimirùm ſuperuacuis, & inanibus pœnis delectantur, quibus licet agere tranquillè. Si enim mortales ſunt animæ, ſi virtus diſſoluto corpore nihil futura eſt, quid fugimus attributa nobis bona, quaſi aut ingrati, aut indigni, qui diuinis muneribus perfruamur?. De vero cult.cap.ix.

Vnum eſt ſummum bonum immortalitas, ad quam capiendam & formati à principio, & nati ſumus. Ad hanc tendimus, hanc ſpectat humana natura, ad hanc nos prouchit virtus. De diuino præm. capi. viij.

De religi

DE RELI-GIONE.

MVLTI enim superstitionibus vanis pertinaciter inhęrentes obdurant se contra manifestam veritatem, non tam de suis religionibus, quas prauè asserũt, benemeriti, quã de se male: qui cum habeant iter rectum, deuios sequuntur anfractus: planũ deserunt, vt per præcipitium labantur: lucem relinquunt, vt in tenebris cæci, ac debiles iaceant. De fals. reli. cap. j.

Imperiti & insipientes falsas religiones pro veris habent: quia neque veram sciunt, neque falsam intelligunt. Prudentiores verò, quia veram nesciunt, aut in ijs, quas falsas esse intelligunt, perseuerant, vt aliquid tenere videantur: aut omninò nihil colunt, ne incidãt in errorem, id ipsum maximi sit erroris, vitam pecudum sub figura hominis imitari. De orig. erroris, cap. iij.

Si enim nobis cælum spectandum est, ad nihil aliud vtique quàm ob religionem. Si religio tollitur: nulla nobis ratio cum cælo est. De falsa sapientia, cap. x.

Religioni seruiendum est, quam qui non suscipit, ipse se prosternit in terram: & vitam pecudum secutus, humanitate se abdicat. Ibidem.

Qui autem religionem nõ suscipiunt, terreni sunt, quia religio de cęlo est: & animã putãt cum

corpore interire, æquè in terram ſpectant: quia vltra corpus, quod eſt terra, nihil ampliùs videt, quod ſit immortale. Nihil igitur prodeſt hominem ita eſſe fictum, vt recto corpore ſpectet in cælum, niſi erecta mente Deum cernat, & cogitatio eius in ſpe vitę perpetuæ tota verſetur. De falſa ſapien. cap. xxvij.

Non eſt illa religio vera iudicanda, quæ nullis iuſtitiæ, virtutiſque pręceptis erudit, melioréſque efficit. De vera ſap. cap. iij.

Sola religio diuina efficit, vt homo hominem charum habeat, cúmque ſibi fraternitatis vinculo ſciat eſſe cōſtrictum: ſiquidem pater idem omnibus Deus eſt, vt Dei patriſq; communis beneficia, cum ijs, qui non habent, partiatur, nulli noceat, nullum premat, non fores claudat hoſpiti, non aurem precanti, ſed ſit largus, beneficus, liberalis, quas regias eſſe laudes Tullius exiſtimauit. De iuſtitia, cap. vj.

Religio rerū omnium caput eſt. De iuſti. ca. ix.

Augetur enim religio Dei, quantò magis premitur. De iuſtitia, cap. xx.

Nihil eſt in rebus humanis religione pręſtantius. Ibidem.

Noſtra verò religio cò firma eſt, & ſolida, & immutabilis, quia iuſtitiam docet, quia nobiſcum ſemper eſt, quia tota in animo colentis eſt, quia mentem ipſam pro ſacrificio habet. Ibidem.

Nulla alia religio eſt vera, niſi quę virtute, ac iuſtitia conſtat. De vero cultu, cap. xxv.

Religio penè ſola eſt, quæ hominem diſcernat à mutis. De diuini præmio, cap. ix.

Religio.

Religione, iuſtitiáq; detracta, vel ad ſtultitiã pecudum amiſſa ratione deuoluimur, vel ad beſtiarum immanitatem. De ira Dei, cap.xii.

In ſola religione, id eſt, in ſummi Dei notione ſapientia eſt. De ira Dei, cap.xxij.

Religio Chriſtiana eſt, ſine ſcelere, ac ſine macula viuere. De iuſtitia, cap.ix.

Religio & ſapientia coniungenda.

VBI autẽ ſapientia cum religione, inſeparabili nexu cohęret, vtrumque verum eſſe neceſſe eſt: quia & in colẽdo ſapere debemus, id eſt, ſcire, quid nobis, & quomodò ſit colendũ, & in ſapiendo colere, id eſt, re & actu, quod ſcierimus, implere. Vbi ergo ſapientia cum religione cõiungitur? Ibi ſcilicet, vbi Deus colitur vnus, vbi vita & actus omnis ad vnum caput, & ad vnam ſummam refertur. De vera ſapientia, cap.iij.

Fons autem ſapiẽtiæ, & religionis Deus eſt: à quo hi duo riui ſi aberrauerint, areſcant neceſſe eſt: quem qui neſciunt, neque ſapientes eſſe poſſunt, nec religioſi. De vera ſapien. cap.iiij.

Religionis nomen, vnde deductum.

NOMEN religionis à vinculo pietatis eſt deductũ, quod hominẽ ſibi Deus religauerit & pietate cõſtrinxerit: quia ſeruire nos ei, vt domino, & obſequi vt patri, neceſſe eſt. De vera ſapientia, cap.xxviij.

Ad religionem nemo cogendus.

NON est opus vi, & iniuria: quia religio cogi non potest. Verbis potiùs, quàm verberibus res agēda est, vt sit voluntas. De iustitia. cap. xx.

Nemo à nobis retinetur inuitus. inutilis est enim Deo, qui deuotione ac fide caret. Ibidem.

Longè diuersa sunt, carnificina, & pietas: nec potest aut veritas cum vi, aut iustitia cum crudelitate coniungi. Ibidem.

Defendenda enim religio est, non occidendo, sed monendo: non sæuitia, sed patientia: non scelere, sed fide: illa enim malorum sunt, hæc bonorum. Et necesse est, bonum in religione versari, non malum. Nam si sanguine, si tormētis, si malo religionem defendere velis, iam non defendetur illa, sed polluetur, atq; violabitur. Nihil est enim tam voluntarium, quàm religio: in qua si animus sacrificantis auersus est, iam sublata, iam nulla est. Ibidem.

Libet ex his quærere, cui potissimum præstare se putent, cogendo inuitùs ad sacrificium. Ipsis ne, quos cogunt? At non est beneficium, quod ingeritur recusanti. Sed consulendum est etiam nolentibus, quando quid sit bonum, nesciūt. Cur ergo tam crudeliter vexant, cruciant, debilitant si saluos volunt? Aut vnde pietas tam impia, vt eos miseris modis aut perdant, aut inutiles faciant, quibus velint esse consultum? De iustitia, cap. xxj.

Non est sacrificium, quod exprimitur inuito. nisi

nisi enim spõte, atq; ex animo fiat, execratio est, cùm homines proscriptione, iniurijs, carcere, tormentis adacti, faciunt. Ibidem.

Nos non expetimus, vt Deum nostrum, qui est omniũ creator, velint nolint, colat aliquis inuitùs: nec, si non coluerit, irascimur. confidimus enim maiestati eius, qui tam contemptum sui possit vlcisci, quàm seruorum suorum labores, & iniurias. Et ideò cùm tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur, sed Deo remittimus vltionem. Ibidem.

Bono adducẽdi homines sunt ad bonum, non malo: sed quia illud malum est, etiam officium eius bono caret.
Ibidem.

DE VERBO DEI, SIVE SACRA SCRIPTVRA.

NON autem decebat, vt cùm Deus ad hominem loqueretur, argumentis assereret suas voces, tanquam aliter fides ei non haberetur: sed vt oportuit, & locutus, quasi rerũ omnium maximus iudex, cuius non est argumentari sed pronuntiare verum. De fals. sapien. cap. j.

Sola doctrina cælestis, sola sapientia est. De falsa sapientia, cap. xxvj.

Ante omnia qui veritatem studet comprehẽdere, non modò intelligendis prophetarum vocibus animum debet intendere, sed etiam tempora, per quæ quisq; illorũ fuerit, diligẽtissimè inquirere, vt sciat, & quę futura prędixerint, & post quot annos prædicta cópleta sint. Nec difficultas in his colligẽdis vlla inest: testati sunt enim sub quo quisq; rege diuini spiritus fuerit passus instinctũ. Multiq; scriptores libros de tẽporib⁹ ediderũt, initiũ faciẽtes à propheta Moyse, qui Troianũ bellũ nongentis ferè annis antecessit. Is autẽ, cum per annos quadraginta populum rexisset, successorem habuit Iosuam, qui septem & viginti annis tenuit principatum. Exinde sub iudicibus fuerunt per annos trecentos septuaginta.

Tum mu-

Tum mutato ſtatu, reges habere cœperunt: quibus imperium tenentibus per annos quadringentos ſexaginta, vſque ad Sedechiæ regnum oppugnati à rege Babylonio, captíque Iudæi, diuturnum ſeruitium pertulerunt, donec ſeptuageſimo poſt anno eos Cyrus maior, terris ac ſedibus ſuis redderet, qui per idem tempus in Perſas ſuſcepit imperiũ, quo Romę Tarquinius Superbus. Quare cùm omnis temporum ſeries, & ex Iudaicis, & ex Græcis, Romaniſque hiſtorijs colligatur, etiã ſingulorum prophetarũ tempora colligi poſſunt, quorum ſanè vltimus Zacharias fuit, quem conſtat ſub Dario rege, ſecũdo anno regni eius, octauo menſe cecinisse: adeò antiquiores etiam Græcis ſcriptoribus prophetæ reperiuntur. Quæ omnia eò profero, vt errorem ſuum ſentiãt, qui ſcripturam ſacram coarguere nituntur tanquam nouam, & recens fictam, ignorãtes ex quo fonte ſanctæ religionis origo manauerit. Quòd ſi quis collectis, perſpectiſq; temporibus fundamẽtum doctrinæ ſalubriter iecerit, & veritatem penitùs comprehendet, & errorem cognita veritate, deponet. De vera ſapientia, cap. v.

Si ſolus Deus coleretur, non eſſent diſſenſiones, & bella, cùm ſcirent homines vnius ſe Dei filios eſſe, ideóque diuinæ neceſsitudinis ſacro, & inuiolabili vinculo copulatos: nullæ fierent inſidiæ, cùm ſcirent cuiuſmodi pœnas Deus animarum interfectoribus præparet, qui clãdeſtina ſcelera, & ipſas etiam cogitationes præuidet. non eſſent fraudes, neque rapinæ, ſi Deo præcipiente didiciſſent & ſuo & paruo eſſe contenti, & fragi

libus & caducis ſolida,& æterna præferrēt. Non eſſent adulteria,& ſtupra,& mulierum proſtitutiones, ſi omnibus notum eſſet damnari à Deo, quicquid appetitur vltra generandi cupiditatem. Nec fœminam neceſsitas cogeret pudorem ſuū profanare, vt victū ſibi obſcęniſsimum quęrat, cū & mares libidinem contemnerent, & habentium pia & religioſa collatio non habentibus ſubueniret. Non eſſent igitur (vt dixi) hæc omnia in terris mala, ſi ab hominibus in legē Dei cōiuraretur ſi ab vniuerſis fierent, quæ vnus noſter populus operatur: quàm beatus eſſet, quámque aureus humanarum rerum ſtatus, ſi per totum orbem manſuetudo, & pietas, & pax, & innocentia, & æquitas, & temperantia, & fides moraretur. Denique ad regendos homines, non opus eſſet tam multis, & tam varijs legibus, cùm ad perfectam innocentiam Dei lex vna ſufficeret: neque carceribus neque gladijs præſidum neq; terrore pœnarum, cum præceptorum cęleſtium ſalubritas, humanis pectoribus infuſa, vltrò ad iuſtitiæ opera homines erudiret. Nunc autem mali ſunt ignoratiōe recti, ac boni. De iuſtitia, cap. viij.

Legis diuinæ caput primum eſt, ipſum Deum noſſe ſoli obtēperare: ſolum colere. Non poteſt enim rationem hominis obtinere, qui parentem animę ſuæ Deum neſcit, quod eſt ſummū nefas. Quæ ignoratio facit, vt Dijs alienis ſeruiat: quo nihil ſceleratius cōmitti poteſt. Hinc iam procliuis eſt ad malitiā gradus per ignorantiā veri, ac ſingularis boni, quia Deus, quem noſſe refugit, fons eſt ipſe bonitatis. Vel ſi iuſtitiam ſequi volet Dei,

let Dei,tamen iuris ignarus,gentis suæ leges tanquam verum ius amplectitur,quas non vtique iustitia,sed vtilitas reperit. De vero cultu,cap.ix.

Aliud est ciuile ius,quod pro moribus vbique variatur: aliud est vera iustitia,quam vniformen ac simplicem proposuit omnibus Deus: quam qui ignorat,& ipsum Deũ ignoret,necesse est.Sed putemus fieri posse,vt aliquis naturali, & ingenito bono,veras virtutes capiat, qualẽ fuisse Simonẽ Athenis accepimus,qui & egentibus stipem dedit,& pauperes inuitauit,& nudos induit. Tamẽ cùm illud vnum,quod est maximum,deest, agnitio Dei, iam illa bona omnia superuacua sunt,& inania,vt frustra in his assequendis laborauerit. Omnis enim iustitia eius,similis est humano corpori caput non habenti , in quo tametsi membra omnia & locis suis constent,& figura, & habitudine:tamen qũ deest id,quod est omniũ principale,& vita,& sensu omni caret. Itaq; mẽbra illa formã tantũmodò membrorũ habẽt, vsum nõ habent,tam scilicet,quàm caput sine corpere. Cui similis est,qui cùm Deum non ignoret,viuit iniustè.Id enim solùm habet, quod est summum , sed frustra, quoniam virtutibus tanquàm membris eget.Itaque vt sit viuum, ac sensibile corpus, & agnitio Dei necessaria est, quasi caput, & omnes virtutes,quasi corpus:ita fiet homo viuus, ac perfectus. De vero cultu,cap.ix.

Deus misertus nostri,reuelauit se nobis, & ostendit,vt in ipso religionem, fidem, castitatem, misericordiã disceremus, legémq; diuinam quæ humana cum cælestibus copulat , tradente ipso

domino sumeremus: qua lege vniuersi, quibus irretiti sumus, errores cum vanis & impijs superstitionibus tollerentur. Quid enim homini debeamus, eadem illa lex præscribit, quæ docet, quicquid homini præstiteris, Deo præstare. Epito. cap.iij.

Verbi diuini vis, & potentia.

DEI autem præcepta, quia & simplicia, & vera sunt, quantum valeant in animis hominũ, quotidiana experimenta demonstrant. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrenatus: paucissimis Dei verbis tam placidũ, quàm ouem reddam. Da mihi cupidum, auarum, tenacem: iam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam suam plenis manibus largientem. Da timidum doloris, & mortis: iam cruces, & ignes, & Phalaridis taurum contemnet. Da libidinosum, adulterum, ganeonẽ iam sobrium, castum, continentem videbis. Da crudelem, & sanguinis appetentem: iam in veram clementiam furor ille mutabitur. Da iniustum, insipientem, peccatorem: continuò & æquus, & prudens, & innocens erit. Vno enim lauacro malitia omnis abolebitur. Tanta sapientiæ diuinæ vis est, vt in hominis pectus infusa, matrem delictorum stultitiam vno semel impetu expellat: ad quod efficiendum, non mercede, non libris, non lucubrationibus opus est. Gratis ista fiunt, facilè, citò: modò pateant aures, & pectus sapientiam sitiat. De falsa sapien. cap.xxvj.

Dei præcepta sic totum hominem immutant

& exposi.

& expoſito vetere nouum reddunt, vt non cognoſcas eundem eſſe. Ibidem.

Sacra ſcriptura cur fide careat, apud huius ſeculi principes.

HAEC in primis cauſa eſt, cur apud ſapientes, & doctos, & principes huius ſeculi, ſcriptura ſancta fide careat: quòd prophetæ communi, ac ſimplici ſermone, vt ad populum ſunt locuti. Contemnuntur itaque ab his, qui nihil audire vel legere, niſi expolitum, ac diſertum volunt, nec quicquam inhęrere animis eorum poteſt, niſi quod aures blandiori ſono permulcet. Illa verò quæ ſordida vidētur, anilia, inepta, vulgaria exiſtimantur. Adeò nihil verum putant, niſi quod auditu ſuaue eſt: nihil credibile, niſi quod poteſt incutere volūtatem: nemo rem veritate ponderat, ſed ornatu. Non credūt ergo diuinis: quia fuco carent: ſed ne illis quidem qui ea interpretantur, quia ſunt & ipſi aut omninò rudes, aut certè parum docti. Nam vt planè ſint eloquētes, perraró contingit, cuius rei cauſa in aperto eſt. Eloquentia enim ſeculo ſeruit, populo ſe iactare, & in rebus malis placere geſtit: ſi quidem veritatē ſæpius expugnare conatur, vt vim ſuam mōſtret, opes expetit, honores concupiſcit, ſummū deniq; gradum dignitatis expoſcit. Ergo hæc quaſi humilia deſpicit, arcana tanquá cōtraria ſibi fugit, quippè quæ publico gaudeat, & multitudinē, celebritatémq; deſideret. Eo fit, vt ſapientia & veri

tas idoneis præconibus indigeat. De iustitia, cap.j.

Carmen autem compositum, & oratio cum suauitate decipiens, capit mentes, & quo voluerit, impellit. Inde homines literati, cū ad Dei religionem accesserint, ab aliquo imperito doctore fundati, minus credunt. Assueti enim dulcibus, & politis siue orationibus, siue carminibus, diuinarum literarum simplicem, communémque sermonem pro sordido aspernantur. Id enim quærunt, quod sensum demulceat. Persuadet autem, quicquid suaue est, & animo penitùs, dum delectat, insidet. Num igitur Deus, & mentis, & vocis, & linguæ artifex disertè loqui non potest? Imò verò summa prouidentia carere fuco voluit ea, quæ diuina sunt, vt omnes intelligerent, quæ ipse omnibus loquebatur. Ergo qui veritati studet, qui non vult se ipse decipere, abijciat inimicas, ac noxias voluptates, quę animā sibi vinciāt, vt corpus tibi dulces. præferātur vera falsis, æterna breuibus, vtilia iucūdis. Nihil aspectu gratum sit, nisi qđ piè, qđ iustè fieri videas, nihil auditu suaue nisi qđ alit animā, meliorēq; te reddit. Maximéq; hic sensus nō est ad vitiū detorquēd9, qui nobis ideò datus est, vt doctrinam Dei percipere possemus. itaq; si voluptas est, audire cātus & carmina, Dei laudes canere, & audire iucundum sit. Hæc est voluptas vera, quæ comes, & socia virtutis est. Hæc est non caduca, & breuis, vt illæ, quas appetūt, qui corpori, vt pecudes, seruiūt, sed perpetua. & sine vlla intermisione delectans. De vero culu, cap.xxj.

Nulla

Nulla in literis sacris repugnantia.

TANTVM enim abeſt à diuinis literis repugnantia, quantùm impius à veritate, & fide De iuſtitia, cap ij.

Hæc eſt enim mendaciorum natura, vt cohærere non poſsint. Apoſtolorum autem traditio, quia vera eſt, quadrat vndique, ac ſibi tota conſentit, & ideò perſuadet, quia conſtanti ratione ſuffulta eſt. De iuſtitia, cap. iij.

Cur ſacra ſcriptura, vetus & nouum teſtamentum dicatur.

MOSES, & ijdem ipſi prophetæ, legem, quæ Iudæis data erat, teſtamentum vocant: quia niſi teſtator mortuus fuerit, nec confirmari teſtamẽtum poteſt, nec ſciri quid in eo ſcriptum ſit, quia clauſum & obſignatum eſt. Itaque niſi Chriſtus mortem ſuſcepiſſet, aperiri teſtamentum, id eſt, reuelari, & intelligi myſterium Dei non potuiſſet. Verum ſcriptura omnis in duo teſtamenta diuiſa eſt. Illud quod aduentum Domini paſsionémque anteceſsit, id eſt, Lex & prophetæ, vetus dicitur. Ea verò, quæ poſt reſurrectionem ſcripta ſunt, nouum teſtamentum nominatur. Iudæi veteri vtuntur, nos nouo: ſed tamẽ diuerſa non ſunt, quia nouum veteris adimpletio eſt, & in vtroque idem teſtator eſt Chriſtus, qui

qui pro nobis morte suscepta, nos heredes regni æterni fecit, abdicato, & exhæredato populo Iudæorum, sicut Hieremias propheta testatur, cùm loquitur talia: Ecce dies aduenient dicit Dominus, & consummabo domui Israel, & domui Iuda testamentum nouum, non secũdum testamentũ, quod disposui patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Aegipti, quia ipsi perseuerauerũt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, &c.

De vera sapientien. cap. ij.

Quod superiùs ait, consummaturum se domui Iuda testamentum nouum, ostendit vetus illud testamentum, quod per Mosen est datũ, non fuisse perfectum: id autem quod per Christum dari haberet, consummatum fore. Domus autem Iuda, & Israel non vtique Iudæos significat, quos abdicauit, sed nos qui ab eo conuocati ex gentibus, in illorum locum adoptione successimus, & appellamur filij Iudæorum, quod declarat Sybilla cùm dicit.

Ιουδαίων μαχάρων θείων γένος ουρανιώνων.

Quòd autem futurum esset id genus, Esaias docet: apud quem pater firmus ad filium loquitur, dicens: Ego dominus Deus vocaui te in iustitiam & tenebo manum tuam, & confirmabo te, & dedi te in testamentum generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum, producere ex vinculis alligatos & de domo carceris sedentes in tenebris. Cùm igitur nos anteà tanquàm cæci, & tãquàm carcere stultitiæ inclusi sederemus in

tenebris ignorantes Deum & veritatem illuminati ab eo ſumus, qui nos teſtamento ſuo adoptauit, & liberatos malis vinculis: atque in lucem ſapientiæ productos, in hæreditatem regni cæleſtis aſciuit.

Ibidem.

DE ECCLESIA.

ECCLESIA est verum templum Dei, quod nõ in partibus est, sed in corde ac fide hominũ, qui credunt in eum ac vocantur fides. De vera sapientia, cap. xiij.

Prophetæ omnes denuntiauerunt de Christo, fore aliquando, vt ex genere Dauid corporaliter natus, cõstitueret æternum templum Deo, quod appellatur ecclesia, & vniuersas gentes ad religionem Dei veram conuocaret. Hæc est domus fidelis, hoc immortale templũ, in quo si quis non sacrificauerit, immortalitatis præmium non habebit. Cuius templi & magni, & æterni, quoniam Christus fabricator fuit, idem necesse est, habeat in eo sacerdotiũ sempiternum. Nec potest nisi per eum, qui constituit templum, ad aditum templi, & ad cõspectum Dei perueniri. De vera sap. cap. xiiij.

Dei templum est, nõ lapides, aut lutum, sed homo ipse, qui figuram Dei gestat. Quod templum non auro & gemmarum donis corruptibilibus, sed æternis virtutum muneribus ornatur. Lib. de iustitia, cap. viij.

Ecclesia vera, quæ.

CVM eñ Phryges, aut Nouatiani, aut Valẽtiniani, aut Marcionistę, aut Anthropiani, aut

Arriani,ſeu quilibet alij nominantur,Chriſtiani eſſe deſierunt, qui Chriſti nomine amiſſo, humana & externa vocabula induerunt. Sola igitur Catholica eccleſia eſt, quæ verum cultum retinet.Hic eſt fons veritatis,hoc eſt domicilium fidei,hoc templum Dei:quo ſi quis pius non intrauerit,vel à quo ſi quis exiuerit,à ſpe vitæ,ac ſalutis æternæ alienus eſt. Neminē ſibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de vita,& ſalute,cui niſi caute,ac diligenter conſulatur, amiſſa & extincta erit. Sed tamen quia ſinguli quique cœtus hæreticorum, ſe potiſsimū Chriſtianos,& ſuam eſſe Catholicam Eccleſiam putant , ſciendum eſt , illam eſſe veram , in qua eſt confeſsio,& pœnitentia,quæ peccata, & vulnera,quibus ſubiecta eſt imbecillitas carnis , ſalubriter curat. De vera ſapientia, cap.XXX.

DE POENITENTIA.

CIRCVMSPICE conſcientiam tuam, & quantùm poteſt, medere vulneribus: nec tamen quia peccata largitione tollũtur, dari tibi licẽtiam peccandi putes: abolentur enim, ſi Deo largiare, q[illegible] placaueras: nam ſi fiducia largiendi ſpectes, non abolentur. Deus enim purgari homines à peccatis maximé cupit, ideóq; agere pœnitẽtiam iubet. De vero cultu, cap. xiij.

Nec tamen deficiat aliquis, aut de ſeipſo deſperet, ſi aut cupiditate uictus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut vi coactus, ad iniuſtitiæ viam lapſus eſt. Poteſt enim reduci, ac liberari, ſi eũ pœniteat actorum, & ad meliora conuerſus, ſatisfaciat Deo, qđ fieri poſſe Cic. non putauit, cuius hæc in academico tertio verba ſunt. Quòd ſi liceret ijs, qui in itinere deerrauiſſent, ſic vitam deuiam ſecutos corrigere errorem pœnitendo, fœlicior eſſet emẽdatio temeritatis. Licet plane. Nam ſi liberos noſtros, cum delictorum ſuorum cernimus pœnitere, correctos eſſe arbitramur, & abdicatos abiectósq; rurſus tamen ſuſtentamus, ſuſcipimus, fouemus, amplectimur: cur deſperemus, clementiam Dei patris pœnitendo poſſe placari? Ergo idem Dominus, ac parens indulgẽtisſimus remiſſurum ſe pœnitentibus peccata promittit, & obliteraturum

omnes

omnes iniquitates eius, qui iuſtitiam denuò cæperit operari. Sicut enim nihil prodeſt malè viuenti antè actæ vitæ probitas, quia ſuperueniẽs nequitia, iuſtitiæ opera deleuit: ita nihil officiũt peccata vetera correcto: quia ſuperueniens iuſtitia labem vitæ prioris aboleuit. Is enim, quem facti ſui pœnitet, errorem ſuum priſtinum intelligit. ideóq; Græci melius & ſignificãtius μετάνοιαν dicunt, quam nos latinè poſſumus Reſipiſcentiam dicere. Reſipiſcet enim, ac mentem ſuam quaſi ab inſania recipit, quem errati piget, caſtigátq; ſeipſum dementiæ, & confirmat animum ſuũ ad rectius viuendũ: tum illud ipſum maximè cauet, ne rurſus in eoſdem laqueos inducatur. Deniq; muta quoq; animalia, cum fraude capiuntur, ſi aliquo ſe modo in fugam excitauerunt, fiunt poſtmodum cautiora, vitántq; ſemper ea omnia, in quibus dolos, inſidiáſq; ſenſerunt. Sic hominem pœnitentia cautum, ac diligentem facit ad euitanda peccata, in quæ ſemel fraude deciderit. Nemo enim poteſt eſſe tam prudens, tam circunſpectus, vt non aliquando labatur. Et idcirco Deus imbecillitatem noſtram ſciens, pro ſua pietate aperuit homini portam ſalutis, vt huic neceſsitati, cui fragilitas noſtra ſubiecta eſt, medicina pœnitentiæ ſubueniret. Ergo quicunq; aberrauerit, referat pedem, ſeque quàm primum recipiat, ac reformet:

Sed reuocare gradum, ſuperáſq; euadere ad auras
Hoc opus, hic labor eſt.

Deguſta-

Deguſtaſtis enim malè iucūdis voluptatibus, vix diuelli ab his poſſunt: faciliùs recta ſequerentur, ſi earum ſuauitates non attigiſſent. Sed ſi eripiãt ſe malę ſeruituti, condonabitur his omnis error, ſi errorem ſuum vita meliore correxerint. De vero cultu, cap. xxiiij.

Ira diuina in æternũ manet aduerſus eos, qui peccant in æternũ. Itaq; Deus nõ thure, non hoſtia, nõ pretioſis muneribus, quæ omnia ſunt corruptibilia, ſed morũ emẽdatione placatur: & qui peccare deſinit, irã Dei mortalẽ facit. Idcircò eñ non ad pręſens noxium quemq; punit, vt habeat homo reſipiſcẽdi ſui facultatẽ. De ira Dei, ca. xxj.

Nõ patitur cõditio fragilitatis naturę, eſſe quẽquam ſine macula. Vltimũ ergo remedium illud eſt, vt confugiamus ad pœnitentiam, quæ non minimũ locum inter virtutes habet: quia ſui correctio eſt, vt cùm fortè aut re, aut verbo lapſi fuerimus, ſtatim reſipiſcamus, aut nos deliquiſſe fateamur, oremúſq; à Deo veniam: quam pro ſua miſericordia non negabit: niſi perſeuerabimus in errore. Magnum eſt pœnitentiæ auxiliũ, magnum ſolatium. Illa eſt vulnerum, peccatorúmq; ſanatio: illa ſpes: illa portus ſalutis, quam qui tollit, viam vitæ ſibi amputat: quia nemo eſſe tã iuſtus poteſt, vt nunquam ſit ei pœnitentia neceſſaria. Nos verò, etiamſi nullum ſit peccatum, confiteri tamen debemus, & pro debitis noſtris identidem deprecari, gratias agere etiã in malis. Hoc enim ſemper obſequium Domino deferamus. Humilitas enim tam chara, & amabilis Deo eſt, vt cum angelis ſuſcipiat peccatorem confitentem, quem

in reg-

in regnis cælestibus faciat, pro humilitate sublimari. Hæc sunt, quæ debet cultor Dei exhibere: hæ sunt victimæ, hoc sacrificium placabile: hîc verus est cultus, cùm homo mentis suæ pignora in aram Dei cõfert. Summa illa maiestas hoc cultore lætatur: hunc vt filium suscipit sibi: quia donũ immortalitatis impartitur. Epit.cap.ix.

Pœuitentiam agere, quid.

AGERE autem pœnitentiam, nihil aliud est, quàm profiteri, & affirmare se vlteriùs nõ peccaturum. Ignoscitur itaque ijs, qui ad peccatum ignoranter, imprudenter, incautéque labuntur: veniam non habet, qui sciens peccat. Nec tamẽ si aliquis fuerit purificatus ab omni labe peccati, temperandum sibi ab opere largitionis existimet: quia non habeat peccata, quæ deleat. Imò verò tum magis iustitiam debet operari, cùm factus est iustus: vt quod antè in medelam vulnerum fecerat, postmodum faciat in laudem gloriámque virtutis. Eò accedit, quòd nemo esse sine delicto potest, quandiu indumento carnis oneratus est. De vero cultu, cap.xiij.

DE FIDE.

NVLLA ſpes alia conſequendæ immortalitatis homini datur, niſi crediderit in Chriſtum. De vera ſapientia, cap.xx.

Nullus eſt tam malus Dei cultor, qui data facultate, ad placandum Deum non reuertatur, & quidem deuotione maiori. Peccati enim cõſcientia, & metus pœnę religioſiorem facit, & ſemper multò firmior eſt fides quàm reponit pœnitẽtia. De iuſtitia, cap.xiij.

Fides quoque magna iuſtitiæ pars eſt, quæ maximè à nobis, qui nomen fidei gerimus, conſeruãda eſt, præcipuè in religionem: quia Deus prior eſt, & potentior quam homo. Et ſi eſt glorioſum pro amicis, pro parentibus, pro liberis, id eſt, pro homine ſuſcipere mortem, & qui hoc fecerit diuturnam memoriam, laudémq; conſequitur: quantò magis pro Deo, qui poteſt æternam vitam pro temporali morte præſtare? Itaque cum inciderit huiuſmodi neceſsitas, vt diſcedere à Deo, atque ad ritus gentium tranſire cogamur: nullus nos metus, nullus terror inflectat, quò minùs traditam nobis fidem cuſtodiamus. Deus ſit ante oculos, ſit in corde, cuius interno auxilio dolor viſcerum, & adhibita corpori tormenta ſuperentur. Nihil tunc aliud, quàm vitæ immortalis præmia cogitemus. Ita facilè, etiam ſi diſſipandi, aut vrẽdi artus fuerint, tolerabimus, quæ in nos tyrannicæ dominationis amentia molietur. Poſtremò ipſam

ipſam mortem non inuiti,aut timidi,ſed libẽtes, & interriti ſubire nitamur, vt qui ſcimus, quali apud Deum gloria ſumus functuri triumphato ſeculo ad promiſſa veniẽtes. Quibus bonis, quanta beatitudine, breuia hæc pœnarum mala, & huius vitæ damna penſemus. Quòd ſi facultas huius gloriæ deerit, habebit fides etiam in pace mercedem. Epit. capi. viij.

DE BONIS OPERIBVS.

MAGNVM iuſtitiæ opus eſt, pupillos, & uiduas deſtitutos, & auxilio indigentes tueri, atq; defendere. De vero cultu, cap. xij.

Maximum pietatis officiũ eſt, peregrinorum & pauperum ſepultura. Ibidem.

Deo chariſsimũ ſacrificiũ eſt, opus iuſtũ. Ibid.

Magni & excelſi animi eſt, deſpicere, & calcare, mortalia. Ibidem.

Si ſolus magnis operibus non ſufficis, pro virili parte operare iuſtitiam, ſic tamen, vt quantum diuitijs inter cæteros, tantum opere præcellas. Neque nunc tibi ſuaderi putes, vt rem familiarem tuam minuas, vel exhaurias, ſed quæ in ſuperuacua fueras impenſurus, ad meliora conuertas. Vnde beſtias emis, hinc captos redime. Vnde feras paſcis, hinc pauperes ale. Vnde homines ad gladium comparas, hinc innocentes mortuos ſepeli. Quid prodeſt, perditæ nequitiæ beſtiarios facere locupletes, & inſtruere ad flagitia? Transfer ad magnũ ſacrificium male peritura, vt pro his veris muneribꝰ, habeas à Deo munus æternũ. Magna eſt miſericordiæ merces, cui Deus pollicetur, peccata ſe omnia remiſſurum. Si audieris, inquit, preces ſupplicis tui, & ego audiã tuas: ſi miſertus laborantiũ fueris, & ego in tuo labore miſerebor. Si autẽ nõ reſpexeris, nec adiuueris & ego animũ contra te gerã, tuiſq; te legibus

gibus iudicabo. Ibidem.

Estote æqui, ac boni, & sequetur vos sua spõte iustitia, quam quæritis. Deponite omnẽ malam cogitationẽ de cordibus vestris, & statũ vobis illud tẽpus aureũ reuertetur, quod aliter cõsequi non potestis, quã si Deum verũ colere cæperitis. De iustitia, cap. viij.

Nemo Deo pauper est, nisi qui iustitia indiget: nemo diues, nisi qui virutibus plenus est: nemo deniq; egregius, nisi qui bonus, & innocens fuerit: nemo clarissimus, nisi qui opera misericordię largiter fecerit: nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. De iustit. ca. xv.

Qui veritatẽ, ac iustitiam sequitur, is accepto immortalitatis præmio, perẽni luce potietur: qui autem ab illo malo duce illectus prætulerit vitia virtutibus, mendaciũ veritati: necesse est, ad occasum & tenebras deferatur. De vero cultu, ca. iij.

Fac humanitatem, largire pauperibus, multis succurre, ne fame, aut siti, aut nuditate moriantur. De falsa sap. ca. xxiij.

Legimus tã liberales olim fuisse homines, vt natas sibi fruges nõ includerent, nec soli abscõditis incuberent, sed pauperes ad communionem proprij laboris admitterent.

Flumina iã lactis, iam flumina nectaris ibant. Nec mirũ, cũ prõptuaria iustorũ benignè paterẽt omnib⁹, nec auaritia ĩtercipiẽs beneficia diuina, famẽ sitimq; vulgò faceret, sed oẽs æqualiter abũdarent, cũ habentes non habentibus largè, copioséq; donarent. De iustitia, cap. v.

Nos, quibus solis à Deo veritas reuelata, & cælitus missa sapientia est, faciamus, quæ iubet

illuminator noster Deus: sustineamus inuicem, & labores huius vitæ mutuis adiumentis perferamus: nec tamen si quid boni operis fecerimus, gloriam captemus ex eo. Monet enim Deus operatorem iustitiæ non oportere esse iactantem, ne non tam mandatis cælestibus obsequendi, quàm studio placendi, humanitatis officio functus esse videatur, habeátq; iam pretiū gloriæ, quod captauit, nec præmium cælestis illius, ac diuinæ mercedis accipiat. cętera, quæ obseruare cultor Dei debet, facilia sunt, illis virtutibus cōprehensis, vt non mentiatur vnquam, decipiendi, aut nocendi causa. Est enim nefas, eum, qui veritati studeat, in aliqua re esse fallacem, atq; ab ipsa, quam sequitur, veritate, discedere. In hac iustitiæ, virtutúmq; omnium via nullus mendacio locus est. Itaquè viator ille verus, ac iustus non dicet illud Lucianum:

Homini amico, ac familiari, nō est mētiri meū. sed etiam inimico, atq; ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, vt lingua interpres animi, à sensu, & cogitatione discordet. Pecuniæ, si quam crediderit, non accipiat vsuram: vt & beneficium sit incolume, quod succurrit necessitati, & abstineat se prorsus alieno. In hoc enim genere officij debet suo esse contentus, quem oporteat aliàs, ne proprio quidem parcere, vt bonum faciat. Plus autem accipere, quàm dederit, iniustum est. Quod qui facit, insidiatur quodammodò, vt ex alterius necessitate prædetur. At iustus nunquam prætermittet, quò minùs aliquid misericorditer faciat, nec in-

qui nabis

quinabit se huiusmodi quæstu, sed efficiet, vt sine vllo suo damno, id ipsum quod commodat inter bona opera numeretur. Munus non accipiet à paupere, vt si quid ipse præstiterit, eò bonum sit, quo fuerit gratuitum. Malè dicenti benè dicto respondeat: nunquã ipse malè dicat, nec verbũ malum procedat ex ore hominis, qui colit verbum bonum. Quinetiam caueat diligenter, ne quando inimicum sua culpa faciat. & si quis extiterit tam proteruus, qui bono, & iusto faciat iniuriam clementer ac moderate ferat, & vltionem suam non sibi assumat, sed iudicio Dei reseruet. Innocentiã semper, & vbique custodiat. Quod præceptũ non ad hoc tantùm valet, vt ipse iniuriã non inferat, sed vt illatã sibi nõ vindicet. Sedet enim maximus, & æquissimus iudex, speculator ac testis omnium. Hunc homini præferat: hunc malit de causa sua pronuntiare: cuius sentẽtiam nemo effugere potest, nec defensione cuiusquam, nec gratia. De vero cultu, cap. xviij.

Diuinæ legi summa deuotione parendum est. Sint omnes, qui se discipulos Dei profitebuntur ita morati & instituti, vt imperare sibi possint. Nam qui voluptatibus indulgent, qui libidini obsequuntur: ij animam suam corpori mancipant: ad mortemque condemnant: quia se corpori addixerunt, in quo habet mors potestatem. Vnusquisq; igitur, quantùm potest formet se ad verecundiam, pudoremq; colat castitatem conscientia & mente tueatur: nec tantùm legibus publicis pareat: sed sit suprà omnes leges, qui legẽ Dei sequitur. De vero cultu, cap. xxiij.

Quiſquis præceptis cæleſtibus obtemperauerit, hic cultor eſt veri Dei, cuius ſacrificia ſunt manſuetudo animi, & vita innocens, & actus boni. Quæ omnia qui exhibet, toties ſacrificat, quoties bonum aliquid, ac pium fecerit. Deus enim non deſiderat victimam neq; muti animalis: neq; mortis, ac ſanguinis, ſed hominis & vitæ. Ad qđ ſacrificium neque verbenis opus eſt, neque ceſpitibus, quæ ſunt vtique vaniſsima: ſed ijs quæ de inſimo corde proferuntur. Itaque in aram Dei, quæ verè maxima eſt, & quæ in corde hominis collocata, coinquinari non poteſt ſanguine, iuſtitia imponitur, patientia, fides, innocentia, caſtitas, abſtinentia. Hic eſt veriſsimus ritus, hæc illa lex Dei (vt à Cicerone dictum eſt) præclara, & diuina ſemper quæ recta & honeſta iubet: vetat praua & turpia: cui parentem ſanctiſsimæ accertiſsimæ legi, iuſtè, ac legitimè neceſſe eſt viuere. De vero cultu, cap. xxiiij.

Iubet nos Deus etiam pro inimicis precem facere ſemper. ergo animal commune atque conſors eſſe debemus, vt nos inuicem præſtandis recipiendíſq; auxilijs muniamus. In multis enim caſibus, & incommodis fragilitas noſtra ſubiecta eſt. Speres tibi accedere quod alteri accidit: ita demùm excitaberis ad opem ferēdam, ſi ſumpſeris eius animū, qui opem tunc in malis cōſtitutus implorat. Si quis victu indiget, impertiamur. Si quis à potentiori iniuriā ſuſtinet, eruamus. Pateat domiciliū noſtrū vel peregrinis, vel indigētibus tecto. Pupillis defenſio, viduis tutela noſtra non deſit. Redimere ab hoſte captiuos magnanimi opus

mi opus eſt:item ægros pauperes viſitare, atque fouere:inopes aut pauperes (ſi obierint) non patiamur inſepultos iacere. Hæc ſunt opera, hæc officia miſericordiæ:quæ ſi quis perfecerit, verũ & acceptum ſacrificium Deo immolabit. Hæc litabilior victima eſt apud Deum:qui nõ pecudum ſanguine, ſed hominis pietate placatur: quem Deus (quia iuſtus eſt) ſua & ipſum lege, ſua & cõditione perſequitur, miſeretur ei, quem viderit miſericordem:inexorabilis eſt ei, quẽ precantibus cernit immitem. Ergo vt hæc omnia, quæ Deo placent, facere poſsimus: contemnenda eſt pecunia, & ad cęleſtes transferẽda theſauros, vbi fur non effodiet, nec rubigo cõſumet, nec tyrannus eripiet:ſed nobis ad æternam opulentiam Deo cuſtode ſeruabitur. Epitome, capitul. vij.

DE PIETATE, ET VITAE INNOCENTIA.

NON TAM de rebus humanis benè meretur, qui ſcientiã bene dicendi affert, quàm qui piè atque innocenter docet viuere. Idcircò maiore in gloria philoſophi, quàm oratores fuerunt apud Græcos. Illi enim rectè viuendi doctores ſunt exiſtimati, quòd eſt longè præſtabilius: quoniam benè dicere ad paucos pertinet: benè autem viuere, ad omnes. De falſa religione, cap. j.

Præferendum eſt igitur verum omnibus falſis, calcanda terrena, vt cæleſtia conſequamur. Ita enim res ſe habet, vt quiſquis animam ſuam, cuius origo de cęlo eſt, ad inferna & ima proſtrauerit, cò cadat quò ſe ipſe deiecerit: ideóq; oportet rationis ac ſtatus ſui memorem, non niſi ad ſuperna niti ſemper ac tendere: quod qui fecerit, hic planè ſapiens, hic iuſtus, hic homo, hic cælo, Deóque dignus iudicabitur: quem ſuus parens nõ humilem, nec ad terram more quadrupedum abiectum, ſed ſtantem potiùs, ac rectũ, ſicut eum fecit agnouerit. De orig. error. cap. xix.

Pietas nihil aliud eſt, quàm Dei parentis agnitio. De falſa ſapien. cap. ix.

Quiſ

Quiſquis enim aut Deum colendum eſſe intel ligit,aut immortalitatis ſpem ſibi propoſitam ha bet, mens eius in cælo eſt : & licet id non aſpiciat oculis, animæ tamen lumine aſpicit. De falſa ſapien.cap.xxvij.

Qui vult ſapiens ac beatus eſſe,audiat Dei vocem, diſcat iuſtitiam,ſacramẽtum natiuitatis ſuæ norit,humana contẽnat,diuina ſuſcipiat,vt ſummum illud bonum,ad quod natus eſt, poſsit adipiſci,diſſolutis religionibus vniuerſis,&omnibus quæcunque in earum defenſionem dici vel ſolebãt,vel poterãt,refutatis. De falſa ſap.cap.xxx.

Apparet nullam aliam ſpem vitæ, homini eſſe propoſitam,niſi vt abiectis vanitatibus,& errore miſerabili, Deum cognoſcat,& Deo ſeruiat : niſi huic temporali renuntiet vitæ, ac ſe rudimentis iuſtitiæ ad cultum veræ religionis inſtituat. Hac enim conditione gignimur,vt generãti nos Deo iuſta,& debita, obſequia præbeamus, hũc ſolùm nouerimus,hũc ſequamur.De ver.ſap.cap.xxviij

Pietas apud eos eſt,qui bella neſciunt,qui cõcordiam cum omnibus ſeruãt,qui amici ſunt etiã inimicis,qui omnes homines pro fratribus diligunt,qui cohibere iram ſciunt, omnẽq; animi furorem tranquilla moderatione lenire. De iuſtitia,cap.x.

Pietas eſt cognoſcere Deum, cuius cognitionis hæc ſumma eſt , vt eum colas. De iuſtitia, cap.xv.

Rectè Flaccus tantã eſſe dicit innocentiævim: vt ad tutelam ſui non egeat nec armis, nec viribus,quacunque iter fecerit.

Integer uitæ, scelerisque purus
Non eger Mauri iaculis, nec arcu
Nec uenenatis grauida sagittis
Fusce, Pharetra.
Siue per Syrtcis iter æstuosas,
Siue facturus per inhospitalem
Caucasum, uel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

De iustitia, cap. xviij.

Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud ab homine desiderat, quàm solam innocentiam: quam si quis obtulerit Deo, satis piè, satis religiosè litauit. De vero cultu, cap. j.

Multò est pręclariùs, & homine digniùs, cælũ potiùs quam cælata intueri, & hoc pulcherrimũ opus intermicantibus astrorũ luminibus, tãquã floribus adornatum, quàm picta, & ficta, & gemmis distincta mirari. De vero cultu, cap. xx.

Deseratur (si fieri potest) via perditionis, & fraudis, in qua mors voluptatis illecebris adoperta celatur. Et quantò quisque annis in senectutẽ vergentibus appropinquare cernit illum diem, quo sit ei ex hac vita demigrandum, cogitet quã purus abscedat, quàm innocens ad iudicem veniat, non vt faciunt, quorum cæcis mentibus lux negatur, qui iam deficientibus corporis viribus, in hoc admonentur instantis vltimę necessitatis, vt cupidiùs & ardentiùs hauriendis libidinibus intendant. Qua ex voragine liberet se quisque dum licet, dum facultas adest, seque ad Deum tota mente conuertat, vt illum diem securus, ex-

pectet,

pectet, quo præſes dominúſque mundi Deus de ſingulorum factis, cogitationibúſque iudicabit. quæcunq; hic expetuntur, non tantum negligat ſed & fugiat, potiorémque animam ſuam iudicet quàm bona iſta fallacia, quorum incerta, & caduca poſſeſsio eſt. migrant enim quotidie, & multò velociùs exeunt quàm intrauerant, & tamen ſi nobis vſque ad vltimū liceat iſtis frui, alijs certi relinquenda ſunt. Nihil nobiſcum ferre poſſumus, niſi vitam benè, atque innocenter actam. Ille ad Deum copioſus, ille opulentus adueniet, cui aſtabunt continentia, miſericordia, patientia, charitas, fides. Hæc eſt hæreditas noſtra, quę nec eripi cuiquam, nec transferri ad alterum poteſt. Et quis eſt, qui hæc bona parere, ac acquieſcere ſibi velit? Veniant qui eſuriunt, vt cæleſti cibo ſaturati, ſempiternam famem ponant. Veniant, qui ſitiunt, vt aquam ſalutarem de perenni, cæleſtíque fonte pleniſsimis faucibus trahant. Hoc cibatu, atque potu Dei & cæci videbunt, & ſurdi audient, & muti loquentur, & claudi ambulabunt, & ſtulti ſapient, & ægroti valebunt, & mortui reuiuiſcent. Quiſquis enim corruptelas terræ virtute calcauerit, hunc arbiter ille ſummus, & verax ad lucem, vitámque perpetuam ſuſcitabit. Nemo diuitijs, nemo faſcibus, nemo etiam regia poteſtate confidat: immortalem iſta non faciunt. Nam quicunque rationem hominis abiecerit, ac præſentia ſecutus, in humum ſe ipſe proſtrauerit: longam deſertor domini, & imperatoris, & patris ſui punietur. Intendamus ergo iuſtitiæ, quæ nos inſeparabilis co-

mes ad Deum ſola perducet,& dum ſpiritus hos regit artus, infatigabilem militiam Deo militemus, ſtationes vigiliáſque celebremus,congrediamur cum hoſte,quem nouimus fortiter, vt victores,ac deuicto aduerſario triumphantes,præmium virtutis,quod ipſe promiſit, à domino conſequámur. De diuino præmio,cap.xxvij.

Vniuerſos oportet,qui ſapiētes, qui homines meritò dici volunt,fragilia contemnere,terrena calcare,humilia deſpicere, vt poſsint cum Deo beatiſsima neceſsitudine copulari. Auferatur impietas,diſcordiæ,diſcentionéſque turbulentæ,ac peſtiferæ ſopiantur, quibus humanæ ſocietates & publici fœderis diuina coniunctio rumpitur,ceritur,diſsipatur·quãtùm poſſumus boni ac beneſici eſſe meditemur,ſi quid nobis opum, ſi quid ſuppetit copiarum,non voluptati vnius,ſed multorũ ſaluti impertiatur. Voluptas enim tam mortalis eſt,quàm corpus,cui exibet miniſterium. Iuſtitia verò,& beneſicētia tam immortales, quàm mens & anima,quæ bonis operibus ſimilitudinẽ Dei aſſequitur. Sit nobis Deus nõ in templis, ſed in corde noſtro conſecratus. Deſtructibilia ſunt omnia,quę manu fiunt:mundemus hoc templum quod non fumo,non puluere,ſed malis cogitationibus ſordidatur, quod nõ cereis ardentibus,ſed claritate,ac luce ſapientiæ illuminatur: in quo ſi Deum ſemper crediderimus eſſe præſentem, cuius diuinitati ſecreta mentis patent,ita viuemus, vt & propicium ſemper habeamus, & nunquam vereamur iratum. De ira Dei,cap.xxiij.

Proinde fragilia contemnenda ſunt, vt ſolida conſe-

confequamur, fpernenda, vt cæleftibus onere-mur. Temporalia fugienda, vt ad æterna veniamus. Erudiat fe quifque ad iuftitiam, firmet ad continentiam, præparet ad agonem, inftruat ad virtutem: vt fi fortè aduerfarius indixerit bellũ nulla vi, nullo terrore, nullis cruciatibus à recto & bono diuellatur: nõ fe fubfternat infenfibilibus figmẽtis: fed verum, & folum Deum rectus cognofcat: abiiciat voluptates, quarum illecebris anima fublimis deprimitur ad terram: teneat innocentiam: profit quamplurimis: incorruptibiles fibi thefauros bonis operibus acquirat, vt pofsit Deo iudice pro virtutis fuæ meritis, vel coronam fidei, vel præmium immortalitatis adipifci. Epitom. capit. xij.

DE PERSECVTIONE.

BEATVS est ſapiens in tormentis: ſed cùm torquetur pro fide, pro iuſtitia, pro Deo: illa patientia doloris beatiſsimum faciet. Eſt enim Deus, qui ſolus poteſt honorare virtutem, cuius merces immortalitas ſola eſt. De falſa ſap. cap. xxvij.

Nonnunquam ſentiunt impij, ſe malos eſſe, & veterũ ſeculorum ſtatum laudant, & de ſuis moribus, meritíſque coniectant abeſſe iuſtitiam quam obuerſantem oculis ſuis non tantùm non ſuſcipiunt, nec agnoſcunt, verùm etiam violenter oderunt, & perſequuntur, & exterminare contendunt. Fingamus hanc interim non eſſe iuſtitiam, quam nos ſequimur: quomodò, ſi illa venerit, quam veram putant, eam recipient? Qui laniant, & occidunt eos, quos & ipſi fatentur, imitatores eſſe iuſtorum: quia bona operentur, & iuſta: cùm ſi tantummodò malos occiderent, digni eſſent, ad quos iuſtitia non veniret, cui nulla fuit alia cauſa linquendi terram, quàm humani cruoris effuſio. Quantò magis, cùm pios interficiant, & ipſos iuſtitiæ ſectatores pro hoſtibus ducant, imò verò plus quàm pro hoſtibus? Quibus vtiq; cùm animas eorum, & opes, & liberos ferro & igni appetant: tamen parcitur victis, & eſt locus inter arma clementiæ: aut ſi adeò ſæuire placuit, ni-

cuit, nihil plùs in eos ſit, quàm vt occidantur, vel in ſeruitutem abducantur. Hoc verò inenarrabile eſt, quod fit aduerſus eos, qui malè facere neſciunt. Et nulli nocentiores habentur, quàm qui ſunt ex omnibus innocentes. Audent igitur homines improbiſsimi, iuſtitiæ facere mentionem, qui feras immanitate vincunt, qui placidiſsimũ Dei gregem vaſtant. Lupi ceu Raptores atra in nebula, quos improba ventris exegit cæcos rabies. Verùm hos non ventris, ſed cordis rabies efferauit, nec atra in nebula, ſed aperta prędatione graſſantur: nec eos vquam conſcientia ſcelerum reuocat, ne ſanctum, ac pium nomen iuſtitiæ ore illo violent, quod cruore innocentiũ tanquàm rictus beſtiarum madet. Huius tanti, & tam pertinacis odij, quam potiſsimũ cauſam eſſe dicamus? Vtrúmne veritas odium parit, vt ait poeta, quaſi diuino ſpiritu inſtinctus: an erubeſcunt coram iuſtis, & bonis eſſe nequã? an potiùs vtrunq;? Nam & veritas ideò ſemper inuiſa eſt, ꝙ is qui peccat vult habere liberũ peccãdi locũ: nec aliter ſe putat malè factorũ voluptate ſecuriùs perfrui poſſe, quàm ſi nemo ſit, cui delicta nõ placeant. Ergo tanquàm ſcelerum, & malitię ſuæ teſtes extirpare funditùs nituntur, & tollere, grauéſque ſibi putant, tanquàm vita eorum coarguatur. De iuſtitia, cap. ix.

Vexant ergo pios & exquiſitis pœnarum generibus excruciant: parúmque habent interficere, quos oderunt, niſi etiam crudelitas corporis illudat. Si qui autem doloris vel mortis metu, vel ſuapte perfidia cæleſte ſacramẽtum deſeruerint:

& ad funesta sacrificia cõsenserint eos laudant, & honoribus mactant, vt eorum exemplo cæteros illiciant. Qui autem magni æstimauerint iidem, cultorésq; se Dei non abnegauerint, in eos verò totis carnificinæ suæ viribus, veluti sanguinem sitiant, incumbunt, & desperatos vocãt, quia corpori suo minimè parcũt: quasi quicquàm desperatiùs esse posit, quàm torquere, ac dilaniare eum, quem scias esse innocentem: adeò nec pudor vllus apud eos superest, à quibus abest omnis humanitas: & retorquent in homines iustos conuicia sibi congruentia. Impios enim vocant ipsi scilicet pij, & ab humano sanguine abhorrentes, cùm si & actus suos considerent, & illorum, quos tanquam impios damnant, iam intelligunt, quàm mendaces sint, & ijs omnibus, quæ aduersus bonos aut dicunt, aut faciunt digniores. Ibidem.

His igitur hominibus, qui Deorum suorum moribus congruunt, quia grauis est & acerba iustitia, eandem impietatem suam, qua in cęteris rebus vtuntur, aduersus iustos videnter exercent. Nec immeritò à Prophetis bestiæ nominantur. Pręclare itaq; M. Tullius, Etenim si nemo est, inquit, quin emori malit, quàm conuerti in aliquã figuram bestiæ, quãuis hominis mentẽ habiturus: quãto est miserius in hominis figura, animo esse efferato? mihi quidẽ tãtò videtur, quãtò præstabilior animus corpore. Aspernãtur itaq; corpora belluarũ, quibus sunt ipsi sæuiores, sibiq; adeò placent, quòd homines nati sunt, quorum nihil, nisi lineamenta, & summã figuram gerunt.

runt. Nam quis Caucaſus, quæ India, quæ Hircania tam immanes, tam ſanguinarias vnquam beſtias aluit? Quoniam ferarum omnium rabies vſq; ad ventris ſatietatem furit, faméq; ſedata, protinus conquieſcit. Illa eſt vera beſtia, cuius vna iuſsione

Funditur ater ubiq; cruor, crudelis ubiq;
Luctus, ubiq; pauor, & plurima mortis imago.

Nemo huius tantæ belluæ immanitatem poteſt pro merito deſcribere: quæ vno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis ſęuit, & non tantùm artus hominũ diſsipat, ſed & oſſa ipſa comminuit, & in cineres furit, ne quis extet ſepulturæ locus: quaſi verò id affectent, qui Deũ confitẽtur, vt ad eorum ſepulcra veniatur, ac nõ vt ipſi ad Deum perueniãt. Quænam illa feritas? quæ rabies? quæ inſania eſt, lucem viuis, terram mortuis, denegaſſe? Dico igitur, nihil eſſe miſerius ijs hominibus, quos miniſtros furoris alieni, quos ſatellites impiæ iuſsionis neceſsitas aut inuenit, aut fecit. Non enim honor ille, ac prouectio dignitatis fuit, ſed hominis damnatio ad carnificinam, Dei verò ad pænam ſempiternam. De iuſtitia, cap. xj.

Tormenta quantò fuerint grauiora, tantò maiorem virtutis gloriam pariunt. Ibidem.

Quid ijs facias, qui ius vocant carnificinas veterũ tyrannorum aduerſus innocẽtes rabidè ſæuientium? Et cùm ſint iniuſtitię, crudelitatiſq; doctores, iuſtos ſe eſſe tamen, ac prudentes videri volunt, cęci, & hebetes, & rerum, & veritatis ignari. Adeò ne vobis ô perditæ mentes, inuiſa

iuſtitia eſt, vt eam ſummis ſceleribus adæquetis? Adeò ne apud vos perit innocētia, vt ne morte quidē ſimplici dignā iudicetis? Sed ſupra omnia facinora habeatur, nullum facinus admittere, pectúsq; purum ab omni ſceleris contagione præſtare. Et quoniam cōmuniter cum Deorū cultoribus loquimur, liceat per vos benè facere vobiſcum. Hæc eſt enim lex veſtra, hoc opus, hæc religio. Si vobis ſapiētes videmur, imitamini: ſi ſtulti, cōtemnite, aut etiā ridete, ſi libet: nobis enim ſtultitia veſtra prodeſt. Quid laceratis? quid affligitis? nō inuidemus ſapientię veſtrę. Hāc ſtultiam malumus: hanc amplectimur. Hoc nobis credimus expedire, vt vos diligamus, & in vos ipſos, qui odiſtis, omnia cōferamus. Eſt apud Ciceronē non abhorrens à vero locus, in ea diſputatione, quę habetur à furio cōtra iuſtitiam. Quæro, inquit, ſi duo ſint, quorum alter optimus vir, æquiſſimus, ſumma iuſtitia, ſingulari fide, alter inſigni ſcelere, & audacia, & ſi in eo ſit errore ciuitas, vt bonum illum virū, ſceleratū, facinoroſum, nefarium putet, cōtrà autē, qui ſit improbiſsimus, exiſtimetur eſſe ſumma probitate, ac fide: proq; hac opiniōe omniū ciuiū bonus ille vir vexetur, rapiat, manus ei deniq; auferātur, effodiātur oculi, dānetur, vinciat, vratur, exterminetur, egeat, poſtremò, iure etiam optimo omnibus miſerrimus eſſe videatur, contrà aute mille improbus laudetur, ab omnib⁹ diligatur, oēs ad eū honores omnia imperia, oēs opes, oēs denique copiæ, conferantur: vir denique optimus omnium exiſtimatione, & digniſsimus omni fortuna iudicetur, quis tau

quis tandem erit tam demens, qui dubitet, vtrũ se esse malit? Profectò quasi diuinaret, quæ nobis mala, & quomodò ventura essent propter iustitiam, hoc posuit exemplum. Hæc enim populus noster patitur omnia, errantiũ prauitate. Ecce in eo est errore ciuitas, vel potiùs orbis ipse totus, vt bonos & iustos viros, tanquàm malos, & impios persequatur, excruciet, dãnet, occidat. Nam quod ait, neminem esse tam demẽtem, qui dubitet, vtrum se esse malit: ille quidẽ, vt is, qui cõtra iustitiã disserebat, hoc sensit, malè sapiẽtẽ malum esse cũ bona existimatione, quã bonũ cũ mala. A nobis autem absit hæc amẽtia, vt falsum vero anteponamus. An boni nostri qualitas ex populi potiùs pẽdebit erroribus, quã ex cõscientia nostra, & iudicio Dei? Aut aliqua nos illiciet vnquàm fœlicitas, vt non potiùs veram bonitatẽ cum omni malo, quàm falsam cum omni prosperitate malimus? Sua sibi habeãt regna reges, suas diuitias diuites (vt loquitur Plautus) suam verò prudentiam prudentes, relinquãt nobis stultitiã nostram, quã vel ex hoc apparet esse sapientiam, qnòd eam nobis inuident. Quis enim stulto inuideat, nisi qui ipse sit stultissimus? Illi autem non sunt adeò stulti, vt stultis inuideãt: sed ex eo, ꝙ accuratè, quòd solicitè persequũtur, stultos non esse cõcedũt. Cur enim tã crudeliter sæuiãt, nisi qa metuũt, ne in dies inualescẽte iustitia, cũ dijs suis curiosis relinquãtur? Si ergo cultores Deorum sapientes sunt, & nos stulti, quid metuunt, ne sapientes illiciantur à stultis? De iustitia, cap. xij.

Socrates, quia religiones Deorum euertere tentauit, in carcerem coniectus est, vt iam tun. appareret, quid esset futurum iis hominibus, qu. iustitiam veram defendere, Deóque singulari ser uire cæpissent. De iustitia, cap. xv.

Discant igitur & suarum, & alienarum interfe ctores animarum, quàm inexpiabile facinus ad. mittant. Primùm quòd seipsos iugulant perditis simis dæmonibus seruiendo, quos Deus in æter. na supplicia damnauit. Deinde, quòd nec ab aliis Deum coli patiuntur, sed auertere homines a. mortifera sacra contendunt, nituntúrq; summ. diligentia, ne qua sit anima incolumis in terr. quæ saluo statu suo spectet in cælum. Quid ali. dicam, quàm miseros, qui prædonum suorum instigationibus parent, quos Deos esse opi. nantur? quorum neque conditionem, neque ori. ginem, neque nomina, neq; rationem sciunt: sed inhærentes persuasioni vulgari, libēter errāt, & stultitiæ suæ fauēt. A quibus si persuasionis ce. rationem requiras, nullam possint reddere: se. ad maiorum iudicia confugiant, quòd illi sapien. tes fuerint, illi probauerint, illi scierint, quid es. set optimum: séque seipsos sensibus spoliant, ra. tione abdicant, dum alienis erroribus credunt. Sic impliciti rerum omnium ignorantia, nec se. nec Deos suos norunt. Atque vtinam soli erra. re, soli decipere vellēt. Alios etiam in consortiú mali sui rapiunt, quasi habituri solatium de per. ditione multorum. Sed hæc ipsa ignoratio effic. vt in persequendis sapientibus tam mali sint, fi. gántque se illis consulere, illos ad bonam mentē

reuocare

reuocare velle. Num igitur hoc ſermone, aut aliqua ratione reddita facere nitũtur? Minimè, ſed vi, atque tormentis. O mira & cæca dementia. In ijs putatur mala mens eſſe, qui fidem ſeruare conantur; in carnificibus autem bona. In ijs ne mala mens eſt, qui contra ius humanitatis, contra fas omne lacerantur? An potiùs in his, qui ea faciunt in corporibus innocentium, quæ neque ſæuiſsimi latrones, nec iratiſsimi hoſtes, nec immaniſsimi barbari aliquando fecerunt? Adeóne etiam ſibi mentiuntur, vt viciſsim, boni, ac mali nomina transferant, & immutent? Quid ergo nõ diem, noctem vocant? ſolem tenebras? Alioquin ea impudentia eſt, bonis malorum nomen imponere: ſapientibus, ſtultorũ: iuſtis, impiorum: quinimò ſi qua illis fiducia eſt vel in philoſophia, vel in eloquentia, arment ſe, ac refellant hæc noſtra ſi poſſunt: cõgrediãtur quominùs, & ſingula queq; diſcutiant. Decet eos ſuſcipere defenſionem Deorum ſuorũ, ne, ſi noſtra inualuerint (vt quotidie inualeſcunt) cũ delubris, ac ludibrijs ſuis deſerantur. Et quoniam vi nihil poſſunt (augetur enim religio Dei, quantò magis prẹmitur) ratione potiùs, & hortamẽtis agant. Procedant in medium Pontifices, ſeu minores, ſeu maximi, Flamines, augures, item reges, ſacrificuli, quiq; ſunt ſacerdotes, & antiſtites religionum. Conuocent nos ad concionem, cohortentur ad ſuſcipiendos cultus Deorum: perſuadeãt multos eſſe, quorum numine ac prouidentia regantur omnia: oſtendant origines & initia ſacrorum, ac Deorũ, quomodò ſint mortalibus tradita: qui fons, quæ ratio

sit explicent. Proferāt, quæ merces in cultu, quæ pœna in cōtemptu maneat. quare ab hominibus coli se velint. quid illis, si beati sunt, humana pietas conferat: quæ omnia non asseueratione propria (nec enim valet quicquam mortalis hominis autoritas) sed diuinis aliqubus testimonis cōfirment: sicuti nos facimus. Non est opus vi & iniuria: quia religio cogi non potest: verbis potiùs quàm verberibus res agēda est, vt sit volūtas. Distringuant aciem ingeniorum suorum: si ratio eorum vera est, afferatur. Parati sumus audire, si doceant: tacētibus certè nihil credimus, sicut ne sæuientibus quidem cedimus. Imitentur nos, aut rationem rei totius exponant. Nos enim non illicimus, vt ipsi obiectant: sed docemus, probamus, ostendimus. Itaque nemo à nobis retinet inuitus. Inutilis est eñ Deo, qui deuotione ac fide caret. Et tñ nemo discedit, ipsa veritate retinente. Doceant isti hoc modo, si qua illis fiducia veritatis est, loquãtur, hiscant, audeant, inquam, disputare nobiscum aliquid eiusmodi: iam profectò ab aniculis, quas contemnunt, & à pueris nostratibus error illorũ, ac stultitia irridebitur. De iusti. c. xx

Sciant igitur vel ex hoc ipso quantum intersit inter verum & falsum, quando ipsi, quum sint eloquentes, persuadere non possunt: imperiti ac rudes possunt: quia res ipsa, & veritas loquitur. Quid ergo sæuiunt, vt stultitiam suam, dum minuere volunt, augeant? Longè diuersa sunt carnificina, & pietas: nec potest aut veritas cum vi, aut iustitia cum crudelitate coniũgi. Sed meritò

non an-

non audent de rebus quicquam docere diuinis, ne à nostris derideãtur,& à suis deserantur. Nam fortè vulgus, cui simplex, incorruptúmque iudicium est, si misteria illa cognoscat in memoria mortuorum cõstituta, damnabit, aliúdque verius quod colat, quæret. Hinc fida silentia sacris instituta sunt ab hominibus callidis, vt nesciat populus, quid colat. Ibidem.

Sed defendenda sunt, inquiunt, suscepta publicè sacra. O quàm inhonesta voluntate miseri errant. Sentiunt enim nihil esse in rebus humanis religione præstaniùs eámque summa vi oportere defendi. Sed vt in ipsa religione, sic in defensionis genere falluntur. Defendenda enim religio est, nõ occidẽdo, sed monendo: non sæuitia, sed patiẽtia: non scelere, sed fide: illa enim malorũ sunt, hæc bonorũ. Et necesse est bonũ in religione versari, non malũ. Nam si sanguine, si tormẽtis, si malo religionẽ defendere velis: iam nõ defendetur illa, sed polluetur, atq; violabitur. Nihil est enim tam voluntarium, quàm religio: in qua si animus sacrificantis auersus est, iam sublata, iam nulla est. Ibidem.

Omnes qui Deum sequi volunt, non tantùm odio habentur: sed vexantur omnibus contumelijs, & excruciantur multiplici genere pœnarum, & ad impios cultus fabricatorum Deorum non ratione aut veritate, sed nefanda corporum lacexatione coguntur. De diuino præm. cap. xxij.

Necesse est, sapientem pro stulto haberi, qui dum appetit bona, quæ non cernuntur, dimittit è manibus quæ videntur: & dum vitat mala, quæ

non aſpiciuntur, incurrit in mala, quæ ante oculos ſunt. Quod accidit nobis, cùm neque cruciatum, neque mortem pro fide recuſamus, quãdo ad ſummum nefas compellimur, vt prodita fide, atque abnegato Deo vero, dijs mortuis mortiferíſque libemus. De diuino præm. cap. v.

Piorum perſecutione augetur, non minuitur, Christianorum numerus.

NOSTER numerus ſemper augetur, nunquam verò, ne in ipſa quidem perſecutione, minuitur. quoniam peccare homines, & inquinari ſacrificio poſſunt: auerti autem non poſſunt à Deo. valet enim vi ſua veritas. De iuſtitia, cap. xiij.

Cùm verò ab ortu ſolis vſque ad occaſum lex diuina ſuſcepta ſit, & omnis ſexus, omnis ætas, & gens, & regio vnitis ac paribus animis Deo ſeruiant, eadem ſit vbique patientia, idem contemptus mortis: intelligere debuerant impij, aliquid in ea re eſſe rationis, quod non ſine cauſa vſque ad mortem defendatur, aliquid fundamẽti, ac ſoliditatis, quod eam religionem non tantùm iniurijs, ac vexatione non ſoluat, ſed augeat ſemper, & faciat firmiorem. Ibidem.

Augetur enim religio Dei, quantò magis premitur. De iuſtitia, cap xx.

Deo autem, quia repugnari nõ poteſt, ipſe aduerſarios nomini ſuo excitat: non qui contra ipſum Deum pugnent, ſed cõtra milites eius, vt deuotionem

uotionem, ac fidem ſuorum vel probet, vel corroboret, donec præſſuræ verberibus defluentē corrigat diſciplinam. Eſt & alia cauſa, cur aduerſum nos perſecutiones fieri ſinat, vt Dei populus augeatur. De iuſtitia, cap. xxiij.

Cupiunt (mortales) ſcire, quid nam ſit illud bonum, quod ad mortem vſque defenditur, quod omnibus, quæ in hac vita iucunda ſunt, & chara, præfertur, à quo nec bonorum, nec lucis amiſsio, nec dolor corporis, nec viſcerum cruciamēta deterrent. Valent hæc plurimum, ſed illæ maximè cauſæ noſtrorum numerum ſemper auxerunt. Audit circunſtans populus, inter ipſa tormenta dicentes, nolle ſacrificare ſe lapidibus humana manu factis, ſed Deo viuo, qui ſit in cælo. Multi hoc verum eſſe intelligunt, & in pectus admittunt. Deindè vt fieri ſolet in rebus incertis, dum inter ſe inuicem quærunt, quæ ſit huius perſeuerantiæ cauſa, multa, quæ ad religionem pertinēt, diuulgata, ac per rumorem viciſsim aucupata, diſcuntur: quæ quia bona ſunt, placent, neceſſe eſt. Prꝫtereà vltio conſecuta ſicut ſemper accidit, ad credendum vehementer impelllit. Ne hæc quidem leuis cauſa eſt, quòd immundi dæmonum ſpiritus accepta licētia, multorum ſe corporibus immergunt, quibus poſteà eiectis, omnes qui reſanati fuerint, adhæreant religioni, cuius potentiam ſenſerunt. Hæ tot cauſæ in vnum collatæ, magnam Deo multitudinem mirabiliter acquirunt.

Ibidem.

Christianorum persecutores non impunè euasuros.

QVICQVID aduersum nos mali principes moliuntur, fieri Deus permittit. Et tamē iniustissimi persecutores, quibus Dei nomē contumeliæ, ac ludibrio fuit, non se putent impunè laturos: quia indignationis aduersus nos eius quasi ministri fuerunt. Punientur enim iudicio Dei, qui accepta potestate suprà humanum modum fuerint abusi, & insultauerint etiam Deo superbiùs, eiúsque nomen æternum vestigijs suis subiecerint impiè nefariéque calcandum. Propterea vindicaturum se in eos celeriter pollicetur, & exterminaturum bestias malas de terra. Sed idem, quamuis populi sui vexatiōes & hic in præsenti soleat vindicare: tamen iubet nos expectare patienter illum cælestis iudicij diem, quo ipse pro suis quemque meritis, aut honoret, aut puniat. Quapropter non sperent sacrilegæ animæ contemptos, & inultos fore, quos sic obterunt. Veniet, veniet rabiosis, & voracibus lupis merces sua, qui iustas, & simplices animas, nullis facinoribus admissis excruciauerunt. Nos tantummodò laboremus, vt ab hominibus nihil aliud in nobis, nisi sola iustitia puniatur. Demus operam totis viribus vt mereamur à Deo simul & vltionem passionis, & præmium. De iusti. cap. xxiiij.

In persecutione fugere licet.

CVM sciret Christus futurum, ac subinde diceret, oportere se pati, ac interfici pro salute multorum,

multorum,secesſit tamen cum diſcipulis ſuis nõ vt vitaret,quod neceſſe erat perpeti,ac ſuſtinere ſed vt oſtenderet,quod ita fieri oporteat in omni perſecutione,ne ſua quis culpa incidiſſe videatur. De vera ſapientia,cap.xviij.

In perſecutione veritatem abneganti, reditus ad Deum patet.

IN HOC quoque malitia illorum conuincitur,qui euertiſſe ſe funditùs religionem Dei opinantur,ſi homines inquinauerint,cùm & Deo ſatisfacere liceat,& nullus ſit tam malus Dei cultor,qui data facultate,ad placandum Deum,non reuertatur,& quidem deuotione maiori. Peccati enim conſcientia, & metus pœnæ religioſiorem facit,& ſemper multè firmior eſt fides,quam reponit pœnitentia. Si ergo ipſi,cùm Deos ſibi arbitrãtur iratos,tum donis,& ſacrificijs,& odoribus placari eos credunt:quid eſt tandem,quòd Deum noſtrum tam immitem,tam implacabilem putent,vt videatur is iam Chriſtianus eſſe non poſſe,qui Dijs eorum coactus inuitúſque libauerit? niſi ſi fortè contaminatos ſemel putant animos translaturos vt ſua ſponte iam facere incipiant,quod per tormenta fecerunt. Quis id officium libens obeat, quod ab iniuria cæpit? Quis cùm videat laterum ſuorum cicatrices, non magis oderit Deos,propter quos æterna pœnarum inſignia,& impreſſas viſceribus ſuis notas geſtet? Ita fit,vt data diuinitùs pace,& qui fuerint vni-

uersi redeant,& alius propter miraculum virtutis,nouus populus accedat. De iustitia,cap.xiij.

De patientia,constantia,& perseuerantia in persecutione.

SED hæc est vera virtus, quam Philosophi quoque gloriabũdi,non re,sed verbis inanibus iactant differentes,nihil esse tam congruens viri sapientis grauitati,atque cõstantiæ, quàm nullis terroribus de sententiæ proposito posse depelli, sed tanti esse,cruciari,& emori,ne fidem prodat ne ab officio discedat,ne metu mortis, aut dolore acerbo subactus aliquid faciat iniustũ,nisi fortè delirare illis videtur Flaccus in lyricis, cùm dicit.

Iustum,& tenacem propositi uirum,
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uultus instantis tyramni
Mente quatit solida.

Quo nihil verius dici potest, si hoc ad eos referatur,qui nullos cruciatus,nullã mortem recusant: ne à fide,iustitiáque declinent:qui non tyrannicas iussiones,non præsidum gladios tremũt,quo minùs veram,& solidam libertatẽ constanti mente defendant. De iustitia,cap.xiiij.

Cruciari atque interfici malle, quàm thura tribus digitis comprehensa, in focum iactare, tam ineptum videtur,quàm in periculo vitæ alterius animam magis curare,quã suam. Nesciunt enim quantum sit nefas adorare aliud, præterquàm

Deum,

Deum,qui condidit cælum,atque terram, qui hu manū genus finxit,inſpirauit,luce donauit.Quod ſi ſeruorum nequiſsimus habetur, qui dominum ſuum fuga deſerit,iſq; verberibus,& vinculis, & ergaſtulo, & cruce, & omni malo digniſsimus iu dicatur:& ſi filius eodem modo perditus,atq; impius exiſtimatur,qui patrem ſuum derelinquit, ne illi obſequatur,ob eámque cauſam dignus pu tatur qui ſit exhæres,& cuius nomen in perpetuū de familia deleatur:quantò magis qui Deum deſerit,in quem duo vocabula,domini,& patris, æquè veneranda cōueniunt? Nam ille qui ſeruū pretio comparat,quid in eum beneficij confert, præterquàm alimenta,quæ illi vtilitatis ſuæ gratia ſubminiſtrat? Et qui filium generat, non habet poteſtatem, vt concipiatur,vt naſcatur,vt viuat. Vnde apparet,non eſſe illum patrem,ſed tantummodò generādi miniſtrum. Quibus ergo ſupplicijs dignus eſt deſertor eius, qui & dominus verus & pater eſt,niſi quæ Deus ipſe conſtituit? Qui ſpiritibus iniuſtis æternum parauit ignem, quod ipſe per vates ſuos, impijs ac rebellibus cō minatur.

De iuſtitia,cap.xix.

Recta igitur ratio eſt,vt religionem patientia vel morte defendas: in qua fides conſeruata, & ipſi Deo grata eſt,&religioni addit autoritatem. Nam ſi is,qui in hac terreſtri militia regi ſuo fidē ſeruat in aliquo egregio facinore,ſi poſtea vixerit,acceptior fit, & charior : ſi perierit ſummam gloriā cōſequitur,ꝙ pro duce ſuo mortē occubuerit: quantò magis imperatori omnium Deo fides ſeruanda eſt,qui non tantū viuētibus , ſed etiam

mortuis præmium poteſt virtutis exoluere. De iuſtitia, cap.xx.

Quamuis populi ſui vexationes & hic in præſenti ſoleat Deus vindicare: tamen iubet nos expectare patienter illum cęleſtis iudicij diem, quo ipſe pro ſuis quemq; meritis aut honoret, aut puniat. De iuſtitia, cap.xxiiij.

Neceſſe eſt, iuſtum & ſapientem in omnibus malis eſſe: quoniam malorum victrix eſt fortitudo. De diuino præm.cap.v.

Qui iuſtitiam ſequentes in hac vita miſeri fuerint, & contempti, & inopes, & ob ipſam iuſtitiam contumelijs, & iniurijs ſæpè vexati: quia nec aliter: virtus teneri poteſt, ſemper beati ſunt futuri vt quia mala iam pertulerunt, etiam bonis fruantur. De diuino præmio, cap.xj.

Vt victoria cõſtare ſine certamine non poteſt: ſic nec virtus quidem ipſa ſine hoſte. Ita quoniã virtutem dedit homini, ſtatuit ei ècontrario inimicum, ne virtus ocio torpens naturam ſuam perderet. Cuius omnis ratio in eo eſt, vt concuſſa, & labefactata firmetur, nec aliter ad ſummum faſtigium poſsit venire, niſi prudenti manu ſemper agitata, ſe ad ſalutem ſuam dimicandi tenore fundauerit. Noluit enim Deus hominem ad immortalem illam beatitudinem delicato itinere peruenire. De opificio Dei, cap.xx.

Teneamus igitur innocentiam, teneamus iuſtitiam, ſubeamus imaginem ſtultitiæ, vt veram ſapientiam tenere poſsiumus. Et ſi hominibus videtur ineptum ac ſtultum torqueri, & mori velle cùm liberè liceat abire ſine noxa: nos tamen om

ni virtute, omniq́ue patientia fidem Deo exhibere nitamur. Non mors terreat, nec dolor frangat quò minùs vigor animi, & cōstantia incōcussa seruetur. Stultos notent, dummodò ipsi stultissimi sint, & cæci, & hebetes, & pecudibus æquales, qui non intelligunt esse mortiferum, relicto Deo viuo, prosternere se, atq; adorare terrena: qui nesciunt ex illis æternam pœnam manere, qui figmenta insensibilia fuerint venerati: & eos, qui nec tormenta, nec mortem pro cultu, & honore veri Dei recusauerint, vitam perpetuam cōsecuturos. Hæc est fidelissima, hæc est vera sapientia, hæc perfecta iustitia. Nihil ad nos attinet, quid iudicent stulti, quid homunculi sentiant. Nos iudicium Dei expectare debemus, vt eos postmodū qui de nobis iudicauerint, iudicemus. Epitom. cap. j.

Et si est gloriosum pro amicis, pro parentibus pro liberis, id est, pro homine suscipere mortem, & qui hoc fecerit, diuturnā memoriā, laudémq; consequitur: quantò magis pro Deo, qui potest æternam vitam pro temporali morte præstare? Itaque cùm inciderit huiusmodi necessitas, vt discedere à Deo, atque ad ritus gentium transire cogamur, nullus nos metus, nullus terror inflectat, quò minùs traditam nobis fidem custodiamus. Deus sit ante oculos, sit in corde, cuius interno auxilio dolor viscerum, & adhibita corpori tormenta superentur. Nihil tunc aliud quàm vitę immortalis pręmia cogitemus. Ita facilè etiā si dissipandi, aut vrendi artus fuerint, tolerabimus, quæ in nos tyrannicæ dominationis amen-

tia molietur. Poſtremò ipſam mortem non inui ti, aut timidi: ſed libentes, & interriti, ſubire nitamur: vt qui ſcimus, quali apud Deum gloria ſumus functuri, triumphato ſeculo ad promiſſa venientes. Epit. cap. viij.

Proinde fragilia contemnenda ſunt, vt ſolida conſequamur, ſpernenda terrena, vt cæleſtibus oneremur: tēporalia fugienda, vt ad æterna veniamus. Erudiat ſe quiſq; ad iuſtitiam, firmet ad continentiam, præparet ad agonem, inſtruat ad virtutem: vt ſi fortè aduerſarius indixerit bellū, nulla vi, nullo terrore, nullis cruciatibus à recto & bono diuellatur. Non ſe ſubſternat inſenſibilibus figmentis: ſed verum & ſolum Deum rectus cognoſcat: abijciat voluptates, quarum illecebris anima ſublimis deprimitur in terram: teneat innocentiam: profit quàmplurimis: incorruptibiles ſibi theſauros bonis operibus acquirat, vt poſſit Deo indice pro virtutis ſuæ meritis vel coronam fidei, vel præmium immortalitatis adipiſci. Epitom cap. xij.

DE VARIIS HOMINVM GENERIbus, atque primò de illustrioribus.

De Christianis.

NON ALIA cauſa eſt, cur nos Chriſtiani nobis inuicem fratrum nomen impertiamur, niſi quia pares eſſe nos credimus. Nam cùm omnia humana nō corpore, ſed ſpiritu metiamur: tametſi corporum ſit diuerſa conditio: nobis tamen ſerui non ſunt: ſed eos & habemus & dicimus (de ſeruis & eorum conditione hîc loquitur Lactantius) ſpiritu fratres, religione conſeruos. De iuſtitia, cap. xvj.

Apud Chriſtianos diuites ſunt, non qui diuitias habent, ſed qui vtũtur illis ad opera iuſtitiæ. Et qui pauperes videntur, eò tamen diuites ſunt, quia & non egent, & nihil concupiſcunt. Ibid.

Christiani vitam, perpetuam militiam eſſe.

VT VICTORIA conſtare ſine certamine non poteſt, ſic nec virtus quidem ipſa ſine

hoste. Ita quoniam virtutem homini dedit, statuit ei è contrario inimicum, ne virtus otio torpens naturam suam perderet. Cuius omnis ratio in eo est, vt concussa: & labefactata firmetur; nec aliter ad summũ fastigium posit venire, nisi prudenti manu semper agitata, se ad salutem suam dimicandi tenore fundauerit. Noluit enim Deus hominem ad immortalem illam beatitudinẽ delicato itinere peruenire. Daturus ergo virtutem dedit hostem priùs, qui animis hominum cupiditates, & vitia immitteret, qui esset autor errorũ, malorúmque omnium machinator: vt quoniã Deus hominem ad vitam vocat, ille contrà, vt rapiat & traducat ad mortem. Hic est qui aut inducit, aut decipit eos, qui veritati student: aut si dolo, & studijs nõ quiuerit, virilem gerit animũ, quo sublimium vigorem labefactarè conetur, infanda dictu, & execrabilia moliens: vexat, interficit: & tamẽ vt prosternit multos, sic à multis victus prostratúsque discedit. Magna est enim vis hominis, magna ratio, magnum sacramentum, à quo si nõ defecerit, nec fidem suam, deuotionẽq; prodiderit, hic beatus, hic denique (vt breuiter finiam) similis Deo sit, necesse est. De opificio Dei, cap.xx.

De prophetis.

IDCIRCO enim à Deo mittebãtur Prophetæ, vt & præcones essent maiestatis eius, & correctores prauitatis humanæ. De falsa religione, cap.iiij.

Ita enim

Ita enim delegato sibi officio functi sunt prophetæ,vt derelictis omnihus ad tutelã vitæ necessarijs,non modò in futurũ,sed ne in diem quidem laborarent,contenti ex temporali cibo,quẽ Deus subministrasset,& hi nõ modò quæstũ nullum habuerunt,sed etiam cruciatus, atque mortem. Ibidem.

Antiquiores etiam Græcis scriptoribus prophetæ reperiuntur.Quæ omnia eo profero,vt errorem suum sentiant,qui scripturã sacram coarguere nituntur,tanquam nouam,& recẽs fictam, ignorantes ex quo fonte sanctę religionis origo manauerit. De vera sapientia,cap.v.

De Rege.

MORES ac vitia regis imitari,genus obsequij iudicatur. De iustitia,cap.vj.

De Iudice.

MAGNVM iustitiæ opus est pupillos & viduas destitutos,& auxilio indigentes tueri,atque defendere: quod adeò vniuersis diuina lex illa præscribit, quandoquidem boni quique iudices ad officium suum iudicant pertinere, vt eos naturali humanitate foueant,ac ijsdem prodesse nitantur. De vero cultu,cap.xij.

De viduis & pupillis.

DEVS enim,cuius perpetua clementia est, idcircò viduas,pupillósque defendi, ac foueri

iubet, ne quis respectu, ac miseratione pignorum suorum retardetur, quò minùs mortem pro iustitia, fidéque suscipiat, sed incunctanter, ac fortiter subeat, cùm sciat se charos suos Deo relinquere, nec his vnquam præsidium defuturũ. Ægros quoque, quibus defuerit, qui assistat, curandos, fouendósque suscipere, summę humanitatis, & magnæ operationis est: quod qui fecerit, hîc viuam hostiam Deo acquiret, & quod alteri dederit ad tempus, sic à Deo accipiet in æternum. Vltimum illud, & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura. De vero cultu, cap. xij.

De pauperibus.

NON enim idoneis hominibus largiendum, sed quantum potest, non idoneis. Id enim iustè, id piè, id humanè fit, quod sine spe recipiendi feceris. Hæc est vera illa, & germana iustitia. De vero cultu, cap. ij.

Ei potissimum tribue, à quo nihil speres. Quid personas eligis? quid membra inspicis? Pro homine tibi habẽdus est, quisquis ideò precatur, quia te hominem putet. Abijce vmbras illas, imaginésque iustitiæ, atque ipsam veram, & expressam tene. Largire cæcis, debilibus, claudis, destitutis: quibus nisi largiare, moriẽdum est. Inutiles sunt hominibus, sed vtiles Deo, qui eos retinet in vita, qui spiritu donat, qui luce dignatur. Foue, quantum in te est, & animas hominum, ne extinguantur, humanitate sustenta. Qui succurrere perituro potest

ro poteſt,ſi non ſuccurrerit,occidit. Ibidem.

Tenendum eſt omni modo,vt ab officio miſe-ricordię ſpes recipiẽdi abſit omninò. Huius enim operis,& officij merces à Deo eſt expectanda ſo-lo:nam ſi ab homine expectes,iam non humani-tas erit illa,ſed beneficij fœneratio:nec poteſt vi deri benè meruiſſe,qui quod fecit,non alteri,ſed ſibi præſtat:& tamen eò redit,vt quod alteri quiſ que præſtiterit,nihil ab eo commodi ſperans, ve rè ſibi præſtet,quia mercedẽ capiet à Deo. Idem Deus prępcepit,vt ſi quãdo cœnam parauerimus, eos in conuictum adhibeamus,qui reuocare non poſsint,& vicem reddere,vt omnis actus vitę no ſtræ nõ careat miſericordiæ munere.Nec tamen quiſquam interdictam ſibi putet aut communio-nem cum amicis , aut charitatem cum proximis: ſed notum nobis Deus fecit, quod ſit verum , & iuſtum opus,ita nos oportere cum proximis viue re,dummodò ſciamus illud ad hominem, hoc ad Deum pertinere. De vero cultu,cap.xij.

Qui bonum facit vel conſanguineo, vel proxi mo,vel amico,aut nullam,aut certè nõ magnam laudem meretur, quia facere debet:ſitq́; impius, ac deteſtabilis,niſi fecerit id, quod ab eo & natu ra ipſa, & neceſsitudo exigit. Et ſi facit non tam gloriæ aſſequendæ, quàm reprehẽſionis vitandæ gratia facit. Qui autem facit alieno,& ignoto,is verè dignus eſt laude:quoniã,vt faceret, ſola du ctus eſt humanitate. Ibi ergo iuſtitia eſt, vbi ad benefaciendum neceſsitatis vinculum nullum eſt. Ibidem.

Pauperes virtutem libentius amplecti, quàm diuites.

NEMO virtuti fauet, nisi qui sequi potest: sequi autem non facilè est omnibus: ij possunt, quos paupertas, & rerum indigentia exercuit, & capaces virtutis effecit. Nam si virtus est tolerantia malorum, non capiunt ergo virtutem qui semper in bonis fuerunt: quia mala neque experti sunt neque ferre possunt, assuetudine, ac desiderio bonorum, quæ sola nouerunt. Eo fit, vt pauperes & humiles Deo credant faciliùs, qui sunt expediti, quàm diuites, qui sunt impedimentis plurimis implicati, & impediti seruiunt ad nutum dominæ cupiditatis, quæ illos inextricabilibus vinculis irretiuit: nec possunt in cælum aspicere: quoniam mens eorum in terram prona, humíque defixa est. Virtutis autem via non capit magna onera portantes. Angustus admodum trames est, per quem iustitia hominem deducit in cælum. Hunc tenere non potest, nisi qui fuerit expeditus & nudus. Nam isti locupletes multis, & ingentibus sarcinis onerati, per viam mortis incedunt, quæ latissima est, quoniam latè perditio dominatur. His acerba sunt, his venena, quæ Deus ad iustitiam præcepit, quæque nos magisterio Dei de virtute ac veritate disserimus. De vero cultu, cap. j.

De diuitibus.

DIVITES sunt enim, nõ qui diuitias habent, sed qui vtuntur illis ad opera iustitiæ.

De iustitia, cap. xvj.

Dicet aliquis fortaſsè: Si hæc omnia fecero, nihil habebo. Quid enim ſi magnus hominum numerus egebit, algebit, capietur, morietur, vt hæc facientem vel vno die patrimonio exui ſit neceſſe? Perdámne rem familiarem, meo, aut maiorum labore quæſitam? vt iam ipſi mihi aliena miſericordia viuendum ſit? Quid tu tam puſillo animo paupertatem times? quam etiam veſtri philoſophi laudant: nihil hac tutius, nihilque tranquillius eſſe teſtantur. Hoc quod times, ſolicitudinũ portus eſt. An ignoras, quot periculis, quot caſibus cum his malis opibus ſubiaceas? Quæ tecum benè agent, ſi ſine tuo cruore tranſierint. Tu verò præda onuſtus incedis, & ſpolia geris, quę irritent animos etiam tuorum. Quid ergo dubitas, benè collocare id, quod tibi forſitam eripiet aut vnum latrocinium, aut exiſtens repente proſcriptio, aut hoſtilis aliqua direptio? Quid verere fluxum, & fragile bonum facere ſempiternum? aut theſauros tuos cuſtodi Deo credere, vbi non furem, prædonémque timeas, non rubiginem, non tyramnum? Qui apud Deum diues eſt, pauper eſſe nunquam poteſt. Si iuſtitiam tanti putas, ſequere abiectis oneribus, quæ te premunt. Libera teipſum cōpedibus, & cathenis, vt expeditus ad Deũ curras. Magni & excelſi animi eſt, deſpicere, & calcare mortalia. De vero cult. cap. xij.

Quotidie Deus ex diuitibus pauperes, & ex pauperibus diuites facit. De vero cul. cap. xx.

De viro pio.

QVI bonum faciunt, pij ſunt, qui verò nefanda cõmittunt impij. De iuſti.cap.ix.

Pios varijs hoc in mundo vexari malis, impijs interim florentibus.

NECESSE eſt, iuſtum & ſapientẽ in omnibus malis eſſe: quoniam malorum vitrix eſt fortitudo: iniuſtos autem in diuitijs, in honore, in poteſtate. De diuino præmio, cap.v.

QVISQVIS ergo animę vitam maluerit, vitã corporis cõtemnat, neceſſe eſt: nec aliter enim ad ſummũ bonũ poterit, niſi quę ſunt ima deſpexerit. Qui autem corporis vitam fuerit amplexus, & cupiditates ſuas in terram deiecerit, illam ſuperiorem vitam conſequi non poteſt. Sed qui mauult benè viuere in æternum, malè viuet ad tempus, & afficietur omnibus moleſtijs, & laboribus, quandiu fuerit in terra, vt habeat diuinũ & cæleſte ſolatium. Et qui maluerit benè viuere ad tempus, malè viuet in æternum: damnabitur enim ſentẽtia Dei ad æternam pœnam, quia cæleſtibus bonis terrena præpoſuit. De diuino præmio, cap.v.

In ea conditione res poſita eſt, vt qui beati ſunt in hac vita corporali, atque terrena, ſemper miſeri ſint futuri: quia iam bonis, quę maluerunt potiti ſunt: quod ijs euenit, qui Deos adorant, ac Deum negligunt. Deinde qui iuſtitiam ſequentes, in hac vita miſeri fuerint, & contempti, & inopes, & ob ipſam iuſtitiam contumelijs, & iniu

rijs ſæ

rijs sæpè vexati, quia nec aliter virtus teneri potest, semper beati sunt futuri: vt quia mala jam pertulerunt, etiam bonis fruantur: quod his vtique contingit, qui contemptis terrestribus Dijs & fragilibus bonis, cælestem religionem sequuntur Dei, cuius bona, sicut ipse, qui tribuit, sempiterna sunt. De diuino præmio, cap.xj.

De iusto.

TANTO quisque sublimior est, quantò iustior. De iustitia, cap.xvij.

IVSTVS neque cuiquam nato inimicus est, neque quicquam omninò appetit alienum. De iustitia, cap.xviij.

Non potest fieri, quin hominem iustum inter discrimina tempestatum, atq; bellorum, cælestis tutela custodiat. De iustitia, cap.xviij.

Iustus autem ab omni peccato se abstinet, quod aliter facere nõ potest, quàm si habeat recti, prauíque notitiam. Rectum autem discernere à prauo quis potest, nisi sapiẽs? Ita fit, vt nunquam possit esse iustus, qui stultus est: neq; sapiens, qui fuerit iniustus. Ibidem.

Iustus nec alienum quicquam concupiscit, neque quem contra ius humanitatis lædat omninò, nec vllam potentiam, honorémue desiderat, ne cui faciat iniuriam. Scit enim cunctos ab eodem Deo & eadem conditione generatos, iure fraternitatis esse coniunctos. Sed & suo contentus, & paruo, quia fragilitatis suæ memor, nõ ampliùs quærit, quàm vnde vitã sustentet, & ex eo ipso, quod

habuerit,impertit etiam non habenti: quia pius est. Pietas etiam summa virtus est. Accedit eò, quòd voluptates caducas, vitiosásq; contemnit, quarum causa opes appetuntur: quoniam continens est,ac libidinum victor. Idem nihil timoris atq; insolentiæ gerēs, non extollit se altiùs, nec erigit superbum caput,sed placidus &concors,& comis,& planus est,quia conditionem suam no- uit. De iustitia,cap.xxiij.

Iustus quoniam durum,asperúmq; iter ingressus est,contemptui, derisui, odio sit, necesse est. Omnes enim,quos cupiditas,aut voluptas præcipites trahit,inuident ei,qui virtutem capere potuit:& iniquè ferunt,id habere aliquem,quod ipsi non habent.Erit itaque pauper humilis, ignobilis,subiectus iniuriæ,& tamen omnia quæ amara sunt,perferens.Et si patiētiam iugem ad summum illum gradum,finémque perduxerit, dabitur ei corona virtutis, & à Deo pro laboribus quos in vita propter iustitiam pertulit, immortalitate donabitur. De vero cultu,cap.iiij.

Iustus nihil vtique facit, nisi quod rectum, bonum est : prauum & malum semper fugit. Epitom.j.

De humili, siue modesto.

CONSVLENS nobis Deus,inter diuina præcepta illud præcipuè posuit.Qui se extollit,humiliabitur:& qui se humiliat, exaltabitur. Cuius pręcepti salubritas docet,quòd qui apud homines planum fecerit,humilémque præbuerit

buerit, hic apud Deum præcellens, & insignis habeatur. Nec enim alia est illa sentētia, quæ apud Euripidem fertur in hunc modum: quę hic mala putantur: hæc sunt in cælo bona. De iustitia, cap.xvj.

De viro bono.

BONIS aduersa semper accidunt: paupertas, labores, exilia, charorum amissiones: mali contra beati sunt, augentur potentia, honoribus afficiuntur. De falsa sapien. cap.xvij.

Boni viri officium est, errores hominum corrigere, eosque in viam reducere. De iustitia, cap.xviij.

De sapiente.

TVRPE est hominem ingeniosum dicere id, quod si neges, probare nō possit. De vera sapientia, cap.xxix.

Sapiens nemo est, nisi quem Deus pręceptis cęlestibus erudiuit. De vero cultu, cap.vj.

De viro forti.

NON enim fortior iudicandus est, qui leonem, quàm qui violentiam, & in se ipso inclusam feram superat iracūdiam: aut qui rapacissimas volucres deijcit, quàm qui cupiditates auidissimas coercet: aut qui Amazonē bellatricem, quàm qui libidinem vincit pudoris, ac famæ de-

bellatricem:aut qui fimum de ſtabulo, quàm qui vitia de corde ſuo egerit, quæ magis ſunt perniciosa,quia domeſtica,& propria mala ſunt:quàm illa quæ & vitari poterant, & caueri. Ex quo fit,vt ille ſolus,vir fortis debeat iudicari,qui temperans eſt,& moderatus,& iuſtus.

De philoſophis.

NON eſt,quòd philoſophis tantùm honoris debeamus,aut eorum eloquentiam pertimeſcamus.Loqui enim benè potuerunt,vt homines eruditi:verè autem loqui nullo modo:quia veritatem non didicerant ab eo,qui eius potens eſſet. De falſa ſapientia,cap.j.

Non ergo ſapientiæ ſtudent, qui philoſophantur,ſed ipſi ſtudere ſe putãt:quia illud,quod quęrunt,vbi,aut quale ſit neſciũt. De falſa ſapien. cap.ij.

Si quis mores philoſophorũ diligenter inquirat,inueniet iracundos,cupidos,libidinoſos,arrogantes,proteruos,& ſub obtentu ſapientiæ ſua vitia celantes, domi facientes ea, quæ in ſcholis arguiſſent. De falſa ſapien.cap.xv.

Philoſophi eſt, quid in vita faciendũ,vel non faciendum ſit,diſputare. De falſa ſap.cap.xvj.

Nihil apud philoſophos certi eſt,nihil quod à ſcientia veniat Sed cùm omnia coniecturis agãtur,multa etiam diuerſa,& varia proferãtur:ſtultiſsimi eſt hominis præceptis eorum velle parere:quæ vtrũ vera ſint,an falſa,dubitatur: & ideo

nemo p

nemo paret, quia nemo vult ad incertum laborare. De falſa ſapientia, cap.xxvij.

Quæſierunt philoſophi quidem ſapientiã: ſed quia non ritè quærebant, prolapſi ſunt longiùs & in tantos errores inciderunt, vt etiam communem ſapientiam non tenerent. De falſa ſap. cap.xviij.

Philoſophi ſunt ad perturbandam veritatem pernicioſi & graues, incredibilis eſt enim vis eloquentiæ: & argumentandi, diſſerendíque ſubtilitas quemuis facilè deceperit. De opificio Dei, cap.xxj.

De poetis.

OFFICIVM poetæ in eo eſt, vt ea, quæ geſta ſunt verè, in aliquas ſpecies obliquis figurationibus cum decore aliquo cõuerſa traducat. De falſa religione, cap.xj.

Vera ſunt quæ loquuntur poetæ: ſed obtentu aliquo, ſpecieq́ue velata. Ibidem.

In hoc philoſophi, & oratores, & poetæ pernicioſi ſunt, quòd incautos animos facilè irretire poſſunt ſuauitate ſermonis, & carminum dulci modulatione currentium. Mella ſunt hæc venenum tegentia. De iuſtitia, cap.j.

De viro.

VIR itaque nominatus eſt, quòd maior in eo vis eſt. quàm in fœmina, & hinc virtus nomen accepit. De opific. Dei, cap.xij.

Viri,qui multas mulieres habent, nihil aliud dici possunt,quàm luxuriosi,ac nepotes.

Vir,qui se cæno immerserit, cæno sit oblitus necesse est. De vero cultu,cap.xxiij.

De muliere.

MVLIER (vt Varro interpretatur) à mollicie est dicta,immutata & detracta litera,velut mollier,cui suscepto fœtu, cùm partus appropinquare iam cœpit,turgescentes mammæ dulcibus succis distenduntur,& ad nutriméta nascentis fontibus lactis fœcundum pectus exuberat. De opificio Dei,cap.xij.

Nulla vehementior discordiarum causa est, quàm vnius fœminæ à multis maribus appetitio. De fals.sapien.cap.xxj.

Mulieres,quæ à multis habentur, non vtique adulteræ,quia certum matrimonium nullum est: (de Platonica mulierum communitate loquitur) sed prostitutæ,ac meretrices sint,necesse est. De falsa sap.cap.xxij.

De obscu-

DE OBSCVRIS ET HOMINVM MONSTRIS.

De idololatra.

QVI Deos colunt, similes sunt aut filijs abdicatis, aut seruis fugitiuis: quia neque illi patrem quærunt, neque hi dominum. De vera sapien. cap. iiij.

Quanta caligo, quanta tenebrarũ, & errorum nubes, hominum pectora obduxit, qui cùm se maximè pios putant, tum maximè fiunt impij. Quantò enim religiosiùs terrenis istis simulachris inseruiunt, tantò magis scelerati aduersùs nomen veræ diuinitatis existunt. De iustitia, cap. x.

Denique vel vna illa causa delendi generis humani iusta esse potuisset, quòd homines contempto Deo viuo, terrenis, fragilibúsque figmentis honorem diuinum tanquam cælestibus deferunt adorantes opera humanis digitis laborata. Cũq; illos Deus artifex, ore sublimi, statu recto figuratos, ad contemplationem cæli, & notitiã Dei excitauerit, curuare se ad terrã maluerunt pecudum more. Humilis enim & curruus, & pronus est, qui ab aspectu cæli Deiq; patris auersus, terrena, quę calcare debuerat, id est, de terra ficta, & formata veneratur. De ira Dei, cap. xx.

De hæ.

De hæretico.

CVM enim Phryges, aut Nouatiani, aut Valentiniani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, aut Arriani, seu quilibet alij nominãtur, Christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana, & externa vocabula induerunt. De vera sapientia, cap. xxx.

Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Ibidem.

Singuli quique cætus hæreticorum, se potissimum Christianos, & suam esse catholicam ecclesiam putant. Ibidem.

De impio.

QVI enim virtutis est expers: qui cupiditatibus, ac libidinibus malis vincitur: nõ cupidini (vt ille finxit) sed morti subiectus est sempiternæ. De falsa relig. cap. xj.

Pij sunt, qui bona faciunt: impij vero, qui nefanda committunt. De iustitia. cap. ix.

De superstitioso.

SVPERSTIOSI autẽ vocantur, non qui filios suos superstites optant (omnes enim optamus) sed aut ij, qui superstitem memoriam defunctorum colunt, aut qui parentibus suis superstites, celebrant imagines eorum domi, tanquàm Deos penates. Nam qui nouos sibi ritus assumebant, vt in Deorum vicem mortuos honorarent, quos ex hominibus in cælum receptos putabant, hos supersti-

hos ſuperſtitioſos vocabant. Eos verò qui publicos, & antiquos Deos colerent, religioſos nominabant. Vnde Virgilius:

Vana ſuperſtitio, veterúmque ignara Deorum.

Sed cùm veteres quoque Deos inueniamus eodem modo conſecratos eſſe poſt obitum, ſuperſtitioſi ergo qui multos ac falſos Deos colunt. Nos autẽ religioſi, qui vni, & vero Deo ſupplicamus. De vera ſapien. cap. xxviij.

De ſimulatore.

QVI aliud ſentit, & aliud loquitur, quid aliud appellandus eſt, quàm deceptor, bilinguis malus, & propterea ſtultus? De ira Dei, cap. iiij

De iniuſto.

INIVSTI, ac Deum neſcientes, & diuitijs, & potentia, & honoribus florent. Hæc enim cũcta, iniuſtitiæ præmia ſunt, quia & perpetua eſſe non poſſunt, & per cupiditatem, violentiâmque quæruntur. De iuſtitia, cap. xxiij.

De nocente.

QVOD ſi & lex iuſta eſt, quæ & nocenti tribuit, quod meretur, & iudex integer, ac bonus dicitur, cùm malefacta vindicat (bonorum enim ſalutem cuſtodit, qui malos punit) ergo & Deus, cùm malis obeſt, nocẽs non eſt: ipſe autem eſt nocens, qui aut innocenti nocet, aut nocenti parcit, vt pluribus noceat. De ira Dei, cap. xvii.

De homicida.

SI HOMICIDA nefarius eſt, quia homi nis extinctor eſt: eidem ſceleri obſtrictus eſt, qui ſe necat, quia hominem necat. Imò verò maius eſſe id facinus exiſtimandum eſt, cuius vltio Deo ſoli ſubiacet. Nam ſicut in hanc vitam non noſtra ſponte venimus: ita rurſus ex hoc domicilio corporis, quod tuẽdum nobis aſsignatum eſt, eiuſdem iuſſu nobis recedendum eſt, qui nos in hoc corpus induxit, tandiu habitaturos, donec iubeat emitti. & ſivis aliqua inferatur, æqua mente id ferendum eſt: cum extincta innocentis anima inulta eſſe non poſsit, habeamúſq; vindicem magnum, cui ſoli vindicta integra ſemper eſt. De falſa ſap. cap. xviij.

De hoſte.

NEMO enim poteſt veris armis inſtrui, ſi hoſtem, contra quem fuerit armandus, ignorat: nec aduerſariũ vincere qui in dimicando nõ hoſtem verum, ſed vmbram petit. Proſternetur enim, qui alio intentus venientem vitalibus ſuis ictum nec præuiderit antè, nec cauerit. De falſa ſapien. cap. xxix.

De voluptario.

PLERIQVE dum exiſtimant, nulli Deo nos eſſe curæ, aut poſt mortẽ nihil nos eſſe futuros, totos ſe libidinibus addicunt: & dum licere ſibi putant, hauriendis voluptatibus ſitienter incũbunt, per quas imprudentes in laqueos mortis incur

tis incurrunt. Ignorant enim, quæ ſit hominis ratio: quam ſi tenere vellent, in primis Deum ſuum agnoſcerent: virtutem iuſtitiãque ſequerentur: terrenis figmentis animas ſuas nõ ſubſternerẽt. mortiferas libidinum voluptates non appeterẽt. denique ſeipſos magni æſtimarent, atque intelligerent, plus eſſe in homine, quàm videtur: cuius vim conditionémq; non aliter poſſe retineri, niſi cultum veri parentis ſui, depoſita prauitate, ſuſceperint. De origi. error. cap. j.

Turpe eſt ſapienti, ac bono, ſi ventri ac gulæ ſeruiat, ſi vnguentis oblitus & floribus coronatus incedat: quod qui facit, vtique inſipiens ineptus, & nihili eſt, & quem ne odor quidem virtututis attigerit. De vero cultu, cap. xxij.

Qui autem ſe vitijs, ac ſceleribus contaminauerit, volupiatique ſeruierit, is verò damnatus æternam luet pœnam, quam diuinæ literæ ſecundam mortem nominant, quæ eſt & perpetua, & grauiſsimis cruciatibus plena. De diuino præmio, cap. x.

Ij verò qui ſe corpori, rebúſque terrenis addixerunt, præmũtur in terram, nec aſſequi poſſunt diuini numinis gratiam, quia ſe vitiorum labibus inquinarunt. Qui autem Deum ſecuti, eique parentes, corporis deſideria contempſerint, & virtutem præferentes voluptatibus, innocentiam iuſtitiámque ſeruauerint: hos Deus vt ſui ſimiles recognoſcit. De ira Dei, cap. xix.

De adultero.

ADVLTER eſt, qui à marito dimiſſam du

xerit,& his,qui præter crimen adulterij vxorem dimiſerit,vt alteram ducat. Diſſociari enim corpus, & diſtrahi Deus noluit. De verò cultu, cap.xxiij

Qui habet coniugem, nihil quærat extrinſecus,ſed contentus ea ſola,carnem caſtiget: inuiolati cubilis ſacramenta cuſtodiat. Adulter enim Deo eſt,perinde atque inceſtus.qui abiecto iugo vel in liberam,vel in ſeruam peregrina voluptate luxuriat. Sed ſicut fœmina caſtitatis vinculis obligata eſt,& ne aliud concupiſcat: ita vir eadẽ lege teneatur, quo Deus & viro vxorem vnius corporis compagè ſolidauit. Ideò præcepit non dimitti vxorem,niſi crimine adulterij deuictam: & nunquam cõiugalis fœderis vinculum,niſi ruperit,reſoluatur. Epit.cap.viij.

De ſtulto.

STVLTI eſt hominis rebus incognitis temerè aſſentiri. De falſa religio.cap.xxix.

Qui enim ſtultus eſt, quid ſit bonũ, ac iuſtum neſcit,& ideò ſemper peccat.Ducitur enim quaſi captiuus à vitijs, nec reſiſtere vllo modo poteſt, quia caret virtute, quem neſcit. De iuſtitia, cap.xviij.

Stultus autem malefacit: quia bonum & malum quid ſit,ignorat: ideò peccat, quia nõ poteſt praua, & recta diſcernere. Epit.cap.j.

De virtu-

DE VIRTVTIBVS.

De fide.

SEMPER multò firmior est fides, quam reponit pœnitentia. De iusti tia, cap. xiiij.

Fides quoque magna, iustitiæ pars est: quæ maximè à nobis, qui nomen fi dei gerimus, conseruanda est, præcipuè in religio nem: quia Deus prior est, & potentior, quàm ho- mo. Epit. cap. viij.

Cùm inciderit huiusmodi necessitas, vt disce- dere à Deo, atque ad ritus gentium transire coga mur: nullus nos metus, nullus terror inflectat, quominùs traditam nobis fidem custodiamus. Ibidem.

De innocentia.

QVID enim melius, quid carius esse homini debet, quàm innocentia? quæ vtique tan- tò perfectior sit necesse est, quātò illā perduxeris ad extremum, moriq; malueris, ne quid de inno- centiæ ratione minuatur. De iustitia, cap. xviij.

Non video, quare cùm pro amicitia, & fide mo ri summa gloria cōputetur, non etiam pro inno- centia perire, sit homini gloriosum. Ibidem.

Inter ſummas hominis virtutes innocētia numeratur. Ibidem.

Nihil enim ſancta & ſingularis illa maieſtas aliud ab homine deſiderat, quàm ſolam innocentiam: quam ſi quis obtulerit Deo, ſatis piè ſatis religiosè litauit. De vero cultu, cap. j.

Purgemus conſcientiam, quæ oculis Dei peruia eſt, & ſemper ita viuamus, vt rationem reddendam nobis arbitremur: putemúſque nos momentis omnibus non in aliquo (vt ille dixit) orbis terræ theatro ab hominibus, ſed deſuper ſpectari ab eo, qui & iudex, & teſtis idem futurus eſt, cui rationem vitæ repoſcenti, actus ſuos inficiari non licebit. De vero cultu, cap. xxiiij.

De iuſtitia.

AMARA ſunt enim vitioſis, ac malè viuentibus præcepta iuſtitiæ. De fal. relig. c. iiij.

Iuſtitiæ officia ſunt, humanitas, æquitas, miſericordia. De iuſtitia, cap. vj.

Iuſtitia nihil aliud eſt, quàm Dei vnici pia & religioſa cultura. De iuſtitia, cap. vij.

Iuſtitiæ tanta vis eſt, vt cùm oculos in cælum ſuſtulerit, à Deo mereatur omnia. De iuſtitia, cap. xviij.

Iuſtitia diſsidium generis humani ferre non poteſt, & vbicunque arma fulſerint, hinc eam fugari, & exterminari neceſſe eſt. De vero cultu, cap. vj.

Iuſtitiæ officium.

Primum

PRIMVM officium iustitiæ est, coniungi cũ Deo: secundum, cum homine. Sed illud primũ, religio dicitur: hoc secundum, misericordia, vel humanitas nominatur. Quæ virtus propria est iustorum, & cultorum Dei, quòd ea sola vitæ communis in se continet rationem. De vero cultu, cap.x.

Primum autem iustitiæ officium est, Deum cognoscere, vt parẽtem: eũq; metuere, vt dominũ: diligere, vt patrẽ. Is est enim, qui nos genuit, qui vitali spiritu animauit, qui alit, qui saluos facit. Habet in nos nõ modò vt pater, verùm etiam vt dominus licentiam verberandi, & vitæ, ac necis potestatem: vnde illi ab homine duplex honos, id est, amor cum timore debetur. Secundum iustitiæ officium est, hominem agnoscere velut fratrem. Si enim Deus fecit, & vniuersos ad iustitiã & ad vitam æternam pari conditione generauit: fraterna vtique necessitudine cohęremus: quam qui non agnoscit, iniustus est. Epit.cap.iij.

Iustitiæ summa.

IN HOC iustitiæ summa consistit, vt non facias alteri, quicquid ipse ab altero pati nolis. De vero cultu, cap.xxiij.

Radix iustitiæ, & omne fundamentum æquitatis est illud: Vide vt ne facias vlli, quod pati nolis: sed alterius animum de tuo metieris, si acerbum est iniuriã ferre, & qui eam fecerit, videtur iniustus: transfer in alterius personã, quod in te sentis, & in tuam quod de altero iudicas: & intel

liges tam te iniuſtè facere, ſi alteri noceas, quàm alterum, ſi tibi. Hæc ſi mente voluemus, innocentiã tenebimus: in qua iuſtitia, velut in primo gradu, conſiſtit. Primus eſt enim, non nocere proximo, ſed officioſe prodeſſe. Et ſicut in rudibus agris priuſquã ſerere incipias euulſis ſentibus, & omnium ſtirpium radicibus amputatis, arua purganda: ſic de noſtris animis priùs vitia detrahenda, & tunc demùm virtutes inſerendæ, de quibus ſeminatæ per verbum Dei fruges immortalitatis oriantur. Epit.cap.iij.

De fortitudine.

QVIS tam ſtultè ineptus eſt, vt corporis vires diuinum, vel etiam humanum bonum iudicet: cùm ſint & maiores pecudibus attributę, & vno morbo ſæpè frangantur, vel ipſa ſenectute minuantur, & corruãt? De fal.rel. cap.xviij.

Fortitudo, ſi nulla neceſsitate cogẽte, aut non pro cauſa honeſta, certum periculum ſubierit, in temeritatẽ cõuertitur. De vero cultu, cap.xiiij.

DE TIENTIA.

Patientia quid.

Patiẽtia eſt malorum, quæ aut inferuntur, aut accidunt, cum æquanimitate perlatio. De iuſtitia, cap.xxiij.

Patientia.

MAGNA & præcipua virtus eſt patientia, quam pariter

quam pariter & vulgi voces publicæ, & Philosophi, & oratores summis laudibus celebrant. De iustitia, cap. xxiij.

Si quis extiterit tam proteruus, qui bono & iusto faciat iniuriam, clementer, ac moderatè ferat, & vltionem suam non sibi assumat, sed iudicio Dei reseruet. De vero cultu, cap. xviij.

Vnde certamina inter homines, vnde pugnę contẽtionésq; nascũtur, nisi ꝙ improbitati opposita impatientia, magnas sæpè concitat tempestates? Quòd si patientiam, qua virtute nihil verius nihil homine dignius inueniri potest, improbitati opposueris, extinguetur protinùs, tanquàm si igni aquam superfuderis. Sin autem prouocatrix illa improbitas impatientiam sibi comparem nacta est, tanquàm perfusa oleo, tantùm excitabit incendium: vt id non flumen aliquod, sed effusio cruoris extinguat. Ibidem.

Nisi enim contumelijs fuerit affectus, quantũ habeat fortitudinis in se ipso cohibendo ignorabitur. Si autem lacessitus iniuria, lædentẽ persequi cæperit, victus est. Si verò motum illum ratione compresserit, hic planè imperat sibi, & hic regere se potest. Quæ sustẽtatio sui, rectè patientia nominatur: quæ vna virtus omnibus est opposita vitijs, & affectibus. Hæc perturbatum & fluctuãtem animum, ad tranquillitatem suam reuocat: hæc mitigat, hæc hominem sibi reddit. Ergo quoniã naturæ repugnare impossibile est, & inutile, vt non commoueamur omninò: priùs tamen quàm commotio illa prosiliat ad nocendũ, quoad fieri potest, maturiùs sopiatur. Præcepit Deus nõ

occidere solem super iram nostram, ne furoris nostri testis abscedat. Ibidem.

Facilè est ferre contemptum. De ira Dei, cap.xvij.

De humanitate.

HOMINIS propria est humanitas. Nam ipsa humanitas quid est, nisi iustitia, nisi pietas? De falsa sapientia, cap.ix.

Summum inter se hominum vinculum est humanitas: quod qui disruperit, nefarius, & parricida existimandus est. De vero cultu, cap.x.

Conseruanda est igitur humanitas, si homines rectè dici, velimus. Id autem ipsum cōseruare humanitatem, quid aliud est, quàm diligere hominem, quia homo sit, & idem, quod nos sumus? Discordia igitur, atque dissensio, non est secundum hominis rationem. Verúmq; est illud Ciceronis quod ait, hominem naturæ obedientem, homini nocere non posse. Ergo si nocere homini contra naturam est: prodesse igitur homini, secundum naturam sit, necesse est. Quod qui non facit, hominis se appellatione dispoliat: quia humanitatis officium est, necessitati hominis, ac periculo subuenire. De vero cultu, cap.xj.

De hospitalitate.

PRAECIPVA virtus est hospitalitas, quod philosophi quoque aiunt: sed eam detorquent à vera iustitia, & ad commodum rapiunt. Rectè inquit

inquit Cicero, à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim (vt mihi quidem videtur) valdè decorum, patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus. Eodem modò rursus errauit, quo tum, cùm idoneis esse diceret largiendũ. Non enim iusti, & sapiẽtis viri domus illustribus debet patere, sed humilibus, & abiectis. Nam illustres illi, ac potentes, nulla re possunt indigere, quos opulentia sua & munit & honorat. Nihil autem à viro iusto faciendum est, nisi quod sit beneficium. Beneficium autem si refertur, interit, atq; finitur. De vero cultu, cap. xij.

De gratitudine.

SI diuinitas, quæ gubernat hunc mũdum incredibili beneficentia genus humanum sustentat, & quasi paterna indulgentia fouet, vult profectò gratiam sibi referri, & honorem dari. Nec constare homini ratio pietatis potest, si celestibus beneficijs extiterit ingratus, quod non est vtique sapientis. De vera sapientia, cap. iij.

De honestate.

QVID est honestas, nisi honor perpetuus, ad aliquem secundo populi rumore delatus? De falsa sapien. cap. viij.

Nihil turpe ex honesto nasci potest. De falsa sapientia, cap. xj.

De pudicitia.

IDEO autem pudicitia in homine laudatur, quia non naturalis est, sed voluntaria. De vero cultu, Cap.xxiij.

De continentia.

ETSI corpus nulla sit labe maculatum, non constat tamen pudicitiæ ratio, si animus incertus est: nec illibata castitas videri potest, vbi conscientiam cupiditas inquinauit. Nec verò aliquis existimet, difficile esse, frenos imponere voluptati, eámque vagam, & errantem, castitatis pudicitiæque limitibus includere, cùm propositum sit omnibus hominibus eam vincere: ac plurimi beatam, atque incorruptam corporis integritatem retinuerint, multíque sint, qui hoc cælesti genere vitæ fœlicissimè perfruantur. Quod quidem Deus non ita fieri præcepit, tanquàm adstringat: quia generari homines oportet, sed tãquã sinat. Scit enim quantam his affectibus imposuerit necessitatem. Si quis hoc, inquit, facere potuerit, habebit eximiam, incomparabilémq; mercedem. Quod continentiæ genus quasi fastigium est, omniúmque consummatio virtutũ. Ad quam si quis eniti atque eluctari potuerit, hunc seruum dominus, hunc discipulum magister agnoscet. hic terram triumphabit, hic erit consimilis Deo, qui virtutem Dei cepit. Hæc quidem difficilia videntur, sed de eo loquimur, cui calcatis omnibus terrenis, iter

nis,iter in cęlũ paratur. De vero cultu,ca.xxiij.

De matrimonio.

MATRIMONIVM dici non poteſt,vbi mulier multos viros habet:ſed hæc aut meretrix,aut adultera nominabitur: à qua enim pudor, caſtitas, fides abeſt, virtute careat neceſſe eſt. De vera ſapien.cap.iij.

Quiſquis affectus illos libidinis frenare non poteſt,cohibeat eos intra præſcriptum legitimi tori:vt & illud,quod auidè expetit,aſſequatur.& tamen in peccatum non incidat. De ver.cultu, cap.xxiij.

Matrimonium cur inſtitutum.

OPORTET ſibi quemq; præponere, duorum ſexuum coniunctionem generandi cauſa datam eſſe viuentibus, eámque legem his affectibus poſitã,vt ſucceſsionem parent.Sicut autẽ dedit nobis oculos Deus,non vt ſpectemus,voluptatémque capiamus : ſed vt videamus propter eos actus,qui pertinent ad vitę neceſsitatem:ita genitalem corporis partem, quod nomen ipſum docet,nulla alia cauſa,niſi efficiendæ ſobolis accepimus. Huic diuinæ legi ſumma deuotione parendum eſt. De vero cultu,cap.xxiij.

Caſtitatẽ in matrimonio ſeruandã.

CASTITATEM non modò Deus intra priuatos parietes,ſed etiam præſcriptio lectu

li terminat: vt cùm quis habeat vxorem, neque seruam neque liberam habere insuper velit, sed matrimonio, idem seruet. Non enim sicut iuris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium: maritus autem, etiam si plures habeat à crimine adulterij solutus est. Sed diuina lex ita duos in matrimoniū, quod est in corpus vnū pari iure cōiungit, vt adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diuersa distraxerit. Nec ob aliam causam Deus cùm cæteras animantes suscepto fætu, maribus repugnare voluisset, solā omnium mulierem patientem viri fecit, scilicet ne fœminis repugnantibus, libido cogeret viros aliud appetere, eóque facto castitatis gloriam nō tenerent. De vero cultu, cap. xxiij.

Non tantùm adulteriū est vitandum, sed etiā cogitatio, ne quis aspiciat alienam, & animo concupiscat: adultera enim sit mens, si vel imaginem voluptatis sibi ipsa depinxerit. Mens est enim profectò, quæ peccat, quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione cōplectitur. In hac crimen est, in hac omne delictū. De ver. cul. cap. xxiij.

Fidem in matrimonio seruandam.

SERVANDA fides ab vtroque alteri est, imò exemplo continentiæ, docenda est vxor, vt se castè gerat. Iniquum est enim, vt id exigas quod prestare ipse non possis. Quæ iniquitas effecit profectò, vt essent adulteria, fœminis ægrè ferentibus prestare se fidem non exhibentibus mutuam charitatem. Denique nulla est tam perdi-

ti pudo

ti pudoris adultera, quæ hanc causam non vitijs suis prætendat, iniuriam se peccãdo non facere, sed referre. Quod optimè Quintilianus expressit. Homo, inquit, neque alieni matrimonij abstinens, neque sui custos: quæ inter se natura connexa sunt. Nam neque maritus circa corrumpendas aliorum coniuges occupatus, potest vacare domesticæ sanctitati: & vxor, cùm in tale incidit matrimonium, exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindicare. Cauendum igitur, ne occasionem vitijs nostra intemperantia demus: sed assuescant inuicem mores duorum, & iugum paribus animis ferant. Nos ipsos in altero cogitemus. Nam ferè in hoc iustitiæ summa consistit, vt non facias alteri: quicquid ipse in altero pati nolis. Hæc sunt, quæ ad continentiam præcipiuntur à Deo. De vero cultu, cap. xxiij.

Teneatur fides in omnibus vitæ officijs, teneatur in matrimonio. Non enim satis est, si alieno thoro, aut lupanari abstineas. Qui habet coniugem, nihil quærat extrinsecus: sed contentus ea sola carnem castiget. inuiolati cubilis sacramenta custodiat. Adulter enim Deo est, perindè atq; incestus, qui abiecto iugo, vel in liberam, vel in seruam peregrina voluptate luxuriat. Sed sicut fœmina castitatis vinculis obligata est, & ne aliud concupiscat: ita vir eadē lege teneatur, quo Deus & viro vxorem vnius corporis compage solidauit. Ideò præcepit non dimitti vxorē, nisi crimine adulterij deuictā: & nunquā coniugalis fœderis vinculum, nisi ruperit, resoluatur. Illud quoque ad consummandam pudicitiam iungitur, vt non

modò peccatum absit, verùm etiã cogitatio. Pollui enim mentẽ quãuis inani cupiditate, manifestũ est. Itaq; iustũ hominem, qui scit se nec facere oportere, nec velle. Purganda est igitur conscientia: quam Deus peruidet, qui falli nô potest. Euacuetur omni labe pectus, vt templũ Dei esse possit: quod non auri, nec eboris nitor, sed fidei & castitatis fulgor illustrat. Epitom. cap. viij.

De concordia.

SVBLATA hominum concordia, virtus nihil est omninò. Quæ sunt enim patriæ commoda, nisi alterius ciuitatis, aut gentis incommoda? Id est fines propagare, alijs violenter eiectis, augere imperium, vectigalia facere maiora. Quæ omnia non vtique virtutes, sed virtutum sunt euersiones. In primis enim tollitur humanæ societatis coniunctio, tollitur innocentia, tollitur alieni abstinentia, tollitur denique ipsa iustitia, quæ dissidium generis humani ferre non potest. De vero cultu, cap. vj.

De scientia.

SCIENTIA ab ingenio venire non potest, nec cogitatione cõprehendi: quia in se ipso habere propriam scientiam, non hominis, sed Dei est. Mortalis autem natura non capit scientiam, nisi quæ venit extrinsecus. Idcirco enim oculos & aures, & cæteros sensus patefecit in corpore

diuina

diuina ſolertia, vt per eos aditus ſcientia perueniet ad mentem. De falſa ſapien. cap. iii.

Opinari enim te ſcire, quod neſcias, non eſt ſapientis, ſed temerarij potiùs, ac ſtulti. De falſa ſapientia, cap. iiij.

Nulla ars eſt, quæ non ſcientia conſtet. De falſa ſapientia, cap. v.

Scientia in nobis ab anima eſt, quæ oritur è cęlo: ignoratio à corpore, quod eſt è terra: vnde nobis & cum Deo, & cum animalibus eſt aliqua cõmunitas. De falſa ſapientia, cap. vj.

Qui ſcientiam ſummum bonum fecit, aliquid homini proprium dedit: ſed ſciẽtiam alterius rei gratia homines appetũt, nõ propter ipſam. Quis enim ſcire contentus eſt, non expetens aliquem fructum ſcientiæ? Artes ideò diſcuntur, vt exerceãtur: exercẽtur aũt, vel ad ſubſidia vitæ, vel ad voluptatem, vel ad gloriã. Non eſt igitur ſummũ bonum, quod non propter ſe expetitur. De falſa ſapientia, cap. viij.

Scientia parum eſt ad bonum ſuſcipiendũ, malúmque fugiendum, niſi accedat & virtus. Ibid.

Scientia ſic cum virtute coniuncta eſt, vt ſcientia præcedat virtutem, virtus ſequitur ſcientiam: quia nihil prodeſt cognitio, niſi & actio ſubſequatur. De vero cultu, cap. v.

Scientia eſt Deum noſſe: virtus colere. in illo ſapientia, in hoc iuſtitia continetur. Ibidem.

De conſtantia.

CONSTANTIA, niſi pro veritate ſuſcepta ſit, fit impudentia. De ver. cult. ca. xiiij.

De seueritate.

SEVERITAS, nisi se intra congruētes nocentum pœnas coerceat, fit sæua crudelitas. De vero cultu,cap.xiiij.

De humilitate.

HVMILITAS enim tam chara,& amabilis Deo est, vt cùm angelis suscipiat peccatorem confitentem,quem in regnis cælestibus faciat pro humilitate subleuari. Epit.cap.ix.

De beneficentia,siue misericordia.

QVENDAM fuisse Cimonem Athenis accepimus,qui & egentibus stipem dedit,& pauperes inuitauit, & nudos induit. De vero cultu,cap.ix.

Beneficentia enim nulla est,vbicunque necessitas nō est.Perit ergo quicquid gratiæ causa tribuitur, non indigentibus, aut cum fœnore redit & beneficētia non erit. Quod & si gratum est ijs quibus datur,iustum tamen non est, quia si non fiat,nihil mali sequitur. Vnum igitur certū & verum liberalitatis officium est, egentes,atque inutiles alere. De vero cultu,cap.xi.

Transfer ad magnum sacrificium malè peritura,vt pro his veris muneribus,habeas à Deo munus æternum. Magna est misericordiæ merces, cui Deus pollicetur,peccata se omnia remissurū. De ver.cult.cap.xij.

Quòd si

Quòd si mortalis conditio non patitur esse hominem ab omni macula purum, debent ergo largitione perpetua peccata carnis aboleri. Vnum est enim sapientis, & iusti, & vitalis viri opus, diuitias suas in sola iustitia collocare: quâ profectò qui eget, licèt ille Cræsum, aut Crassum diuitijs superet, hîc pauper, hîc nudus, hîc mendicus putandus est. Danda igitur opera, vt indumento iustitiæ, pietatisque velemur: quo nos exuat nemo quod nobis sempiternum prębet ornatum. Nam si Deorum cultores simulachra insensibilia excolunt, & quicquid prætiosi habent, in ea conferūt, quibus nec vti possunt, nec gratias agere, qui acceperint: quantò iustius est, & verius viuētia Dei simulachra excolere, vt promereare inuenire viuētē? Quę sicut vsui habeat, quicquid acceperint, & gratias agunt: ita Deus, in cuius comspectu bonum feceris, & probabit, & mercedē pietatis exoluet.

De vero cultu, cap. xiij.

Innocētiæ proxima est misericordia. Illa enim malum non facit, & hęc bonum operatur. Illa inchoat iustitiam, hæc complet. Nam cùm imbecillior sit hominum natura, quàm cæterarum animantium, quas Deus & instructas ad inferendam & munitas ad vim repellendam figurauit: affectū nobis misericordiæ dedit, vt omne pręsidium vitæ nostræ in mutuis auxilijs poneremus. Si enim facti ab vno Deo, & orti ab vno homine, consanguinitatis iure sociamur. Omnē igitur hominem diligere debemus. Itaque non tantùm inferre iniuriam non oportet, sed ne illatā quidem vindicare, vt sit in nobis perfecta innocentia. Ideò iuber

nos Deus etiam pro inimicis precem facere semper. Epit.cap.vij.

Animal commune,atq; consors esse debemus, vt nos inuicem præstandis,recipiendísque auxilijs muniamus.In multis enim casibus & incommodis fragilitas nostra subiecta est. Speres tibi accidere,quod alteri accidit: ita demũ excitaberis ad opem ferendam,si sumpseris eius animum, qui opem hunc in malis constitutus implorat. Ibidem.

Si quis victu indiget,impertiamur.Si quis à potentiori iniuriam sustinet,eruamus.Pateat domicilium nostrum vel peregrinis, vel indigentibus tecto. Pupillis defensio, Viduis tutela nostra nõ desit.Redimere ab hoste captiuos,magnanimi opus est:item ægros pauperes visitare, atque fouere:inopes aut pauperes (si obierint) non patiamur insepultos iacere.Hæc sunt opera, hæc officia misericordiæ:quę si quis perfecerit,verum & acceptum sacrificium Deo immolabit.Hæc litabilior victima est apud Deum: qui nõ pecudum sanguine, sed hominis pietate placatur: quem Deus (quia iustus est) sua & ipsum lege,sua & cõditione persequitur.miseretur ei,quem viderit misericordem:inexorabilis est ei, quem precãtibus cernit immitem.Ergo vt hæc omnia, quæ Deo placent,facere possimus:contemnenda est pecunia, & ad cælestes transferẽda thesauros, vbi fur nõ effodiet, nec rubigo consumet, nec tyrannus eripiet:sed nobis ad æternam opulentiam Deo custode seruabitur. Ibidem.

De sapien

De sapientia.

PRIMVS autem sapientiæ gradus est, falsa intelligere: secundus vera cognoscere. De falsa relig.cap.xxij.

Vt sol oculorum, sic sapientia lumen est cordis humani. Quare cùm sapere, id est, veritatem quęrere, omnibus sit innatum: sapientiam sibi adimunt, qui sine vllo iudicio inuenta maiorũ probant, & ab alijs pecudũ more ducũtur. Sed hoc eos fallit, quòd maiorum nomine posito, non putant fieri posse, vt aut ipsi plus sapiant, quia minores vocãtur: aut illi desipuerint, quia maiores nominantur. De orig.error.cap.viij.

Qui enim sapientiæ studet: vtiq; nondũ sapit: sed vt sapere possit, studet. De falsa sap.cap.ij.

Vbi ergo sapientia? vt neq; te omnia scire putes, quod Dei est: neque omnia nescire, quod pecudis. Est enim aliquid medium, quod sit hominis id est, scientia cum ignoratione coniuncta, & temperata. De falsa sap.cap.vj.

Sapientia, in hoc eximium facit hominem: ꝙ soli datum est homini, intelligere diuina. De falsa sapien.cap.x.

Nihil virtute pulchrius, nihil sapiẽtia dignius inueniri potest. De falsa sapien.cap.xj.

Non in lingua, sed in corde sapientia est. De falsa sapien.cap.xiij.

Vt cibus & potus corporis alimenta sunt, sic animæ sapientia. Ibidem.

Sapientia autem nisi in aliquo actu fuerit, quo vim suam exerceat, inanis, & falsa est. De falsa

ſapientia,cap.xvj.

Sapientia etiã facit, vt etiam Deum cognoſcamus,& per eam cognitionẽ immortalitatem aſſequamur,quod eſt ſummum bonum. De ira Dei, cap.xiij.

Nulla ratio,vel ſcientia,vel lex benè viuendi, niſi in vnica,& vera,& cæleſti ſapientia conſtituta eſt,quæ philoſophis fuit ignota. Nam illa terrena,quoniam falſa eſt, varia,& multiplex, ſibiq; contraria eſt.& ſicut vnus eſt huius mundi conſtitutor,& rector Deus,vna veritas:ita vnam eſſe, ac ſimplicem ſapientiã neceſſe eſt.quia quicquid eſt verum,ac bonum,id perfectum eſſe non poteſt,niſi fuerit ſingulare. De falſa ſap.cap.xv.

Sapientia hominum, ſumma ſtultitia eſt apud Deum. De iuſtitia,cap.xvj.

Sapientia in hominem ſolum cadit. De iuſtitia,cap.xviij.

Sapientia quid.

SAPIENTIA eſt enim intelligentia vel ad bonum,rectúmque faciendum, vel abſtinentia dictorum,factorúmque improborum. De iuſtitia,cap.xviij.

Sapientia nihil aliud eſt,quàm notitia Dei. De diuino præmio,cap.ix.

De veritate.

MAGNO & excellenti ingenio viri cum ſe doctrinæ penitùs dedidiſſent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus & publicis

blicis,& priuatis actionibus ad inquirendæ veritatis studium contulerunt: existimãtes multò esse præclarius, humanarum diuinarúmque rerum inuestigare ac scire rationem, quàm aut struẽdis opibus, aut cumulãdis honoribus inhęrere. Quibus rebus, quoniam fragiles, terrenæque sunt, & ad solius corporis pertinet cultum, nemo melior, nemo iustior fieri potest. De falsa relig. cap.j.

Nullus enim suauior animo cibus est, quàm cognitio veritatis. Ibidem.

Veritatis tanta vis est, vt nemo possit esse tam cæcus, qui non videat ingerentem se oculis diuinam claritatem. De falsa relig.cap.v.

Veri cognitione, nulla est homini iucundior voluptas. De falsa sapien.cap.xxiij.

Oportet in ea re maximè, in qua vitæ ratio versatur, sibi quenque confidere, suóque iudicio, ac proprijs sensibus niti, ad inuestigãdam, & perpendendam veritatem, quàm credentem alienis erroribus decipi, tanquàm ipsum rationis expertem. De orig.error.cap.viij.

Simplex & nuda veritas satis ornata per se est: ideóque ornamentis extrinsecus additis fucata, corrumpitur: mendacium verò specie placet aliena: quia per se corruptum vanescit, ac defluit, nisi aliundè ornatu quæsito circunlitum fuerit ac politum. De falsa sapien.cap.j.

Tanta est potẽtia veritatis, vt se ipsam, quamuis in rebus exiguis, sua claritate defendat. Ibidem.

Dici non potest, quantam mentibus cæcitatem, quãtósq; pariat errores ignoratio veritatis,

De falsa sapientia,cap.xix.

Veritas ideò semper inuisa est,quòd is,qui peccat,vult habere liberum peccandi locum:nec aliter se putat malè factorũ voluptate securiùs perfrui posse,quàm si nemo sit,cui delicta non placeant. De iustitia,cap.ix.

A nobis autem absit hæc amẽtia, vt falsum verò anteponamus. De iustitia,cap.xij.

Qui summã veritatis amisit, semper erret necesse est. De opificio Dei,cap.vj.

Vbique custodiat iustus veritatem: quæ licet ad præsens sit insuauis: tamen cùm fructus eius, atque vtilitas apparuerit, non odium pariet (vt ait poeta) sed gratiam. Epit.cap.vj.

Præferendum est verum omnibus falsis:calcãda terrena,vt cælestia consequamur. De orig. erroris,cap.xix.

Ignorantia veri facit incertam, labantémque sententiam. De iustitia,cap.xix.

De gradibus veritatis.

CVM sint gradus multi,per quos ad domicilium veritatis ascenditur,non est facilè cuilibet euehi ad summum. Caligantibus enim veritatis fulgore luminibus,qui stabilem gressum tenere non possunt,reuoluuntur in planum. Primus autem gradus est intelligere falsas religiones, & abijcere impios cultus Deorum humana manu fabricatos.Secundus verò,perspicere animo, quod vnus sit Deus summus,cuius potestas, ac prouidẽtia effecerit à principio mundum,& gubernet,in

postre-

postremum. Tertius cognoscere ministrum eius, ac nuntium quem legauit in terram, quo docente liberati ab errore quo implicati tenebamur, formatique ad veri Dei cultum, iustitiam disceremus: ex quibus omnibus gradibus (vt dixi) pronus est lapsus, & facilis ad ruinam: nisi pedes incõcussa stabilitate figantur. De ira Dei, cap. ij.

De bono.

BONVM sine malo in hac vita esse non potest: & vtrumque licet contrarium sit, tamen ita cohæret, vt alterum si tollas, vtrumque sustuleris. nam neque bonum comprehendi, ac percipi potest, sine declinatione, ac fuga mali: nec malũ caueri ac vinci sine auxilio comprehensi, ac percepti boni. De origi. error. cap. ix.

Sic bonorum ac malorum cõstituta natura est, vt se inuicem semper oppugnent, semper expellant. De vero cult. cap. iij.

E duobus bonis id, quod sit melius, eligẽdum. De vero cultu, cap. xij.

Quæ bona sunt, fines suos habent: quos si excesserint, in vitia labuntur. De vero cultu, cap. xiiij.

De summo bono.

EPICVRVS summum bonum in voluptate animi esse censet. Aristippus in voluptate corporis. Calliphon, & Dinomachus Cyrenaici, honestatem cum voluptate iunxerunt. Diodorus in priuatione doloris summum bonum posuit.

Hieronymus in non dolendo : Peripatetici autē in bonis animi, & corporis, & fortunæ. Herilli summum bonum est scientia. Zenonis, cum natura congruēter viuere: quorundam Stoicorum virtutem sequi. Aristoteles in honestate, ac virtute summum bonum collocauit. Hæ sunt ferè omniū sententiæ. In tanta diuersitate, quem sequimur, cui credimus? Par est omnibus autoritas. De falsa sapien. cap. vij.

Sapiens non fuit, qui summum bonum credidit animi voluptatem: quoniam siue illa securitas siue gaudium est, communis est omnibus. De falsa sapientia, cap. viij.

Non est summum bonum, quod non propter se expetitur. Ibidem.

Summum igitur bonum hominis in sola religione est. nam cætera, etiam quæ putantur esse homini propria, in cæteris quoque animalibus reperiuntur. De falsa sapientia, cap. x.

De virtute.

ABIECISSE quosdā res familiares suas, & renuntiasse vniuersis voluptatibus cōstat: vt solam nudámque virtutem, nudi, expeditíque sequerentur: tantūque apud eos virtutis nomen & autoritas valuit, vt in ipsa summi boni præmium esse iudicarent. De falsa relig. cap. j.

Virtutibus amaritudo permista est, vitia verò voluptate condita sunt. Ibidem.

Virtus colenda est, non imago virtutis: & colenda est non sacrificio aliquo, aut thure, aut pre

catione solenni: sed voluptate sola, atque proposito. Nam quid est aliud colere virtutē, nisi eam comprehendere animo, & tenere? quod vnusquisque simul occæpit velle, consequitur. De falsa religione, cap. xx.

Nulla in quoquam virtus est, vitijs vbiq; dominantibus: nulla fides, omnia pro se vnoquoque rapiente: nulla pietas nec consanguineis, nec parentibus parcente auaritia, & cupiditate in venenum & ferrum ruente: nulla pax, nulla cōcordia, publicè bellis sæuientibus: priuatim verò inimicitijs vsque ad sanguinem furentibus: nulla pudicitia, libidinibus effrænatis omnem sexum, & omnes corporis partes contaminantibus. Ibidem.

Virtus autē cum scientia coniuncta, est sapientia. De falsa sap. cap. viij.

Virtus ipsa nō est summum bonum, sed effectrix, & mater est summi boni: quoniam perueniri ad illud sine virtute non potest. Ibidem.

Nihil virtute pulchrius, nihil sapiētia dignius inueniri potest. Si enim vitia ob turpitudinem fugienda sunt: virtus igitur appetenda est ob decorem. De falsa sapien. cap. xj.

Sæpè virtus & inuisa est, & malo afficitur. Ibi.

Voluptates, opes, potentias, honores, atque omnia, quæ pro bonis habentur, non concupiscere, non appetere, non amare, quod cæteri faciunt victi cupiditate, id est, profectò virtutis. Ibid.

Virtutis præmium beata vita est. De falsa sapientia, cap. xij.

Propter se ipsam virtus expetēda non est: sed propter vitam beatam, quæ virtutem necessariò

ſequitur. Ibidem.

Non poteſt enim fieri, vt ſit miſer, qui virtute eſt præditus. Ibidem.

Ideò propoſita nobis eſt virtus, vt perdomitis libidinibus, rerúmque terreſtrium cupiditate ſuperata, puræ, ac victrices animæ ad Deum, id eſt, ad originem ſuam reuertantur. Ibidem.

Virtutem eſſe Stoici aiunt, quæ ſola efficiat vitam beatam. De falſa ſapien. cap. xxvij.

Summa virtus eſt, dolorem patienter pro iuſtitia, officióque perferre. De vera ſap. cap. xxiiij.

Virtus eſt mortem ipſam, & intentatam non metuere, & illatam fortiter ſuſtinere. Ibidem.

Virtus perfecta, & omnibus numeris abſoluta coronam vincentibus, & mercedem expetendæ nobis immortalitatis impertit. De vera ſapien. cap xxv.

Virtus eſt malis, ac vitijs fortiter repugnare. De iuſtitia, cap. vij.

Agitata enim virtus malis quatientibus, ſtabilitatem capit, & quantò frequentiùs impellitur, tantò firmiùs roboratur. Ibidem.

Potiſsimùm in ijs rebus comparandis, virtutis ratio conſiſtit, quas nobis nec homo vllus, nec mors ipſa poſsit auferre. De vero cultu, cap. vj.

Virtus eſt conſtantia, non vt inferentibus iniuriam reſiſtamus (his enim cedendum eſt) ſed vt iubentibus facere nos contra Dei legem, contraque iuſtitiam, nullis minis, aut ſupplicijs terreamur, quominùs Dei iuſsionem hominis iuſsioni præferamus. De vero cultu, cap. xvij.

Deus idcirco virtutem dedit, vt expugnaret, ac vince

ac vinceret voluptatem: eámq; egredientem fines sibi datos, infra præscriptũ coerceret, ne hominem suauitatibus delinitum, atque captum, ditioni suæ subijceret, ac sempiterna morte multaret. De vero cultu, cap.xx.

Virtus difficilis, ac rara est, & voluptas communis, ac publica. De diuino præmio, cap.v.

Virtus enim pro fide, pro iustitia, nec egestatem timet, nec exiliũ metuit, nec carcerem perhorrescit, nec dolorem reformidat, nec mortem recusat. Epitom.cap.x.

De gradibus virtutis.

PRIMVS est virtutis gradus, malis operibus abstinere: secundus, etiam malis verbis: tertius, etiam cogitatione rerum malarum. Qui primum gradum ascendit, satis iustus est: qui secundum, iam perfectæ virtutis, si quidem nec factis, neque sermone delinquat: qui tertium, is verò similitudinem Dei assecutus videtur. Est enim penè supra humanum modum, ne in cogitationem quidem admittere, quod sit vel factu malum, vel improbum dictu. Itaq; etiam iusti homines, qui frenare se possunt ab omni opere iniusto, nonnunquam tamen ipsa fragilitate vincuntur, vt vel in ira malum dicant, vel in aspectu rerum delectabilium, cogitatione tacita concupiscant. De vero cultu, cap.xiij.

Virtus, quid.

VIRTVS est bonum facere, malum non facere. De vero cultu, cap. v.

Virtus est iram cohibere: cupiditatem compescere, libidinem refrenare, id est enim vitium fugere. Nam ferè omnia, quæ fiũt iniustè, atq; improbè ab his oriuntur affectibus. Ibidem.

Virtus est Dei cultus. De diuino præmio, cap. v.

DE VI-

DE VITIIS.

De ignoratione Dei.

IGNORATIO Dei,à quo bona oriuntur,imprudentem impingat in vitia,necesse est. De vero cultu,cap.v.

Omnis doctrina & virtus philosophorum sine capite est:quia Deum nesciunt,qui est virtutis ac doctrinæ caput:quem qui non agnoscit, licet videat,cæcus est: licet audiat, surdus : licet loquatur,elinguis est. Cùm verò conditorem rerum,parentémq; cognouerit : tunc & videbit,& audiet, & loquetur. Habere enim caput cæpit, in quo sunt sensus omnes collocati,hoc est,oculi,aures, & lingua. Nam profectò is videt, qui veritatem, in qua Deus est,vel Deum,in quo veritas est,oculis cordis aspexerit:is audit,qui diuinas voces,ac præcepta vitalia pectori suo affigit:is loquitur, qui cælestia disserens,virtutẽ ac maiestatem Dei singularis enarrat. Quare non est dubium, quin impius sit,quisquis Deum non agnouerit, omnésque virtutes eius,quas habere,aut tenere se putat,in illa mortifera via reperiuntur, quæ est tota tenebrarum. De vero cultu,cap.ix.

Qui enim moderatorem vniuersitatis Deum ignorat,similitudinem iustitiæ assequi potest, ipsam verò non potest. De diui.præm.cap.xxvj.

De idololatria siue deorum cultu.

ERRANT, qui Deorum cultus ab exordio rerum fuiſſe contendunt, & priorem eſſe gentilitatem, quàm Dei religionem: quam putant poſteriùs inuentam: quia fontem, atque originem veritatis ignorant. De orig. error. cap. xiiij.

Vniuerſa mala, quibus humanum genus ſe ipſum inuicem conficit, iniuſtus atq; impius Deorum cultus induxit. De iuſtitia, cap. viij.

De ſimulatione.

QVIDAM enim probitate ficta, viam ſibi ad potentiam muniunt, faciúntque multa quæ boni ſolent, eò quidem promptius, quòd fallendi gratia faciunt. Vtinámque tam facile eſſet pręſtare, quàm facile eſt ſimulare bonitatem. Sed ij, cùm eſſe cæperint propoſiti, ac voti ſui compotes, & ſummum potentiæ gradum cæperint, tum verò ſimulatione depoſita, mores ſuos detegunt, rapiunt omnia, & violant. De vero cul. cap. vj.

De ambitione.

PROFECTO in hac vita ſæculari: quoniã breuia & caduca ſunt omnia, & præferunt ſe alteris homines, & de dignitate contendunt: quo nihil fœdius, nihil arrogantius, nihil à ſapientis ratione ſemotius. De iuſtitia, cap. xvj.

Ambitio poſtquàm honores, quos voluit, adepta eſt, conſeneſcit. De diuino præm. cap. x.

Cupiditas, ſeu auaritia.

Omnium

OMNIVM malorum fons, cupiditas. De iuſtitia, cap.vj.

Si cupiditas temperetur, nemo terra, maríque graſſabitur: nemo exercitum ducet, vt rapiat, & vaſtet aliena. De vero cultu, cap.v.

Cupiditas quoque inter vitia numeratur: ſed ſi hæc, quæ terrena ſunt, concupiſcat, vitium eſt: virtus autem, ſi cæleſtia. Qui enim iuſtitiam, qui Deum, qui vitam perpetuam, qui lucem ſempiternam, eáque omnia, quæ Deus homini pollicetur, conſequi cupit, opes iſtas, & honores, & potentatus, & regna ipſa contemnet. De vero cultu, cap.xvij.

Cupiditatem autem ſatietas earum rerũ, quas expetit, aut aliorum affectuum commotiones interimunt. De diuino præm. cap x.

Auaritia frangitur, cùm habemus, quod ſatis eſt. Quis enim furor eſt, in his congerendis laborare, quæ aut latrocinio, aut furto, aut proſcriptione, aut morte, ad alios facile ſit peruenire. Epitom. cap.v.

Auaritia aliena eſſe debet à ſapiente, atque iuſto. Ibidem.

De libidine.

SI ARDOR libidinum comprimatur, omnis ætas & ſexus retinebit ſuam ſanctitatem. nemo quicquam pudendum aut patietur, aut faciet. De vero cultu, cap.v.

Libido aſpectu maximè concitatur. De vero cultu, cap.xx.

Libido maximè coercēda eſt: quia maximè nocet. De ver.cult.cap.xxiij.

Libido extra legitimum torum non euagetur, ſed creandis liberis ſeruiat: appetentia enim nimia voluptatis, & periculum parit, & infamiam generat, & (quod eſt maximè cauendum) mortē incurrit æternam. Nihil eſt enim tam inuiſum Deo, quàm mens inceſta, & animus impurus. Epit.cap.v.

Quiſquis affectus illos libidinis frenare non poteſt: cohibeat eos intra præſcriptum legitimi tori: vt & illud quod auidè expetit, aſſequatur, & tamen in peccatum non incidat. De vero cult. cap.xxiij.

De fornicatione, ſiue adulterio.

NON tantùm alienis toris, quæ attingere nō licet, verùm etiam publicis, vulgatiſque corporibus abſtinendum. Deus præcepit, docétque nos cum duo inter ſe corpora fuerint copulata, vnum corpus efficere. Itaque qui ſe cœno immerſerit, cœno ſit oblitus, neceſſe eſt. De vero cul. cap.xxiij.

Non tantùm adulteriū eſt vitandum, ſed etiā cogitatio, ne quis aſpiciat alienam, & animo cōcupiſcat. Adultera enim fit mens, ſi vel imaginem voluptatis ſibi ipſa, depinxerit. Ibidem.

De voluptate.

QVI voluptati deditus eſt, honeſtate careat neceſſe

necesse est: qui honestati studet, voluptate. De falsa sapien. cap. viij.

Voluptas est, quæ appetitur à cunctis: sed hæc & communis est cùm belluis, & honesti viam nõ habet, & satietatem affert, & nimia nocet, & pro cessu minuitur ætatis & multis non contingit. Nam qui opibus carent, quorum maior est nume rus, etiam voluptate careant necesse est. Non est igitur summum bonum, sed ne bonum quidem voluptas. De falsa sapien. cap. xj.

Omnis voluptas caduca est & breuis. De ve ro cultu, cap. xj.

Voluptates, quoniam vitiosæ, ac mortiferæ sunt, virtute superari, atque opprimi debent. De vero cultu, cap. xx.

Qui veritati studet, qui nonvult se ipse decipe re: abijciat inimicas, ac noxias voluptates, quæ animam sibi vinciant, vt corpus cibi dulces. Præ- ferantur vera falsis: æterna breuibus: vtilia iucũ- dis. Nihil aspectu gratum sit, nisi quod piè, quod iustè fieri videas. Nihil auditu suaue, nisi quod alit animam, melioremque reddit. De vero cultu, cap. xxj.

Sicut vita perpetua in virtute est, ita mors in voluptate. Qui enim temporalia maluerit, care- bit æternis: qui terrena prætulerit, cælestia non habebit. Ibidem.

Quàm primum omittendæ sunt huius præsen tis vitæ illicibiles voluptates, quæ animas homi- num perniciosissima suauitate deliniunt. De di uino præmio, cap. xxvij.

Cùm virtus habeat amaritudinem, & sit, dul-

cis illecebra voluptatis,vincuntur plurimi,& abstrahuntur ad ſuauitatem. De ira Dei,cap.xix.

Renuntiandum noxijs voluptatibus:ne deliniti ſuauitate peſtifera, in mortis laqueos incidamus. Placet ſola virtus,cuius merces immortalis eſt,cùm vicerit voluptatem.Suppoſitis autẽ affectibus,& perdomitis voluptatibus,facilis in comprimendis cæteris labor eſt ei,qui ſit Dei,veritatiſque ſectator. Epit.cap.vj.

Voluptatum illecebræ,arma diaboli.

ILLECEBRAE iſtæ voluptatũ arma ſunt illius,cuius opus vnum eſt,expugnare virtutem, iuſtitiamque ex omnibus excludere. His blandimentis,& ſuauitatibus titillat animas. Scit enim quia mortis eſt fabricatrix voluptas. Nam ſicut Deus hominem ad vitam, non niſi per virtutem, ac laborẽ vocat: ita ille ad mortẽ per delicias, ac voluptates. Et ſicut ad verum bonũ per fallacia mala,ſic ad verũ malum per fallacia bona peruenitur. Cauenda ſunt igitur oblectamẽta iſta,tanquam laquei,& plagæ, ne ſuauitudinum mollitię capti,ſub ditionem mortis cum ipſo corpore redigamur,cui nos mancipauimus. De vero cultu,cap.xxij.

Ideóque te moneo,repetens iterúmque monebo,ne oblectamenta iſta terræ pro magnis aut viris bonis habere te credas,quæ ſunt non tantùm fallacia,quia dubia, verùm etiam inſidioſa, quia dulcia. Nam & ille colluctator,& aduerſarius noſter ſcit quàm ſit aſtutus, & idem ipſe violentus, ſicuti

ſicuti nunc videmus. Is hæc omnia, quæ illicere poſſunt, pro laqueis habet. & quidem tam ſubtilibus, vt oculos mentis effugiant: nec poſsint hominis prouiſione vitari. Summa ergo prudentia eſt, pedetentim incedere: quoniam vtrobique ſaluti inſidet, & offenſacula pedibus latenter opponit. Itaque res tuas proſperas, in quibus nunc agis, ſuadeo, vt pro tua virtute aut cõtemnas, ſi potes, aut non magnoperè mireris. De opificio Dei, cap. j.

De mendacio.

VOLVNTAS fingendi, ac mentiendi, eorum eſt, qui opes appetant, qui lucra deſiderant. De falſa religione, cap. iiij.

Simplex & nuda veritas ſatis ornata per ſe eſt, ideóque ornamentis extrinſecus additis fucata corrũpitur: mendacium verò ſpecie placet aliena: quia per ſe corruptum vaneſcit, ac defluit, niſi aliundè ornatu quæſito circunlitum fuerit, ac politum. De falſa ſapientia, cap. j.

Eſt enim nefas, eum qui veritati ſtudeat in aliqua re eſſe fallacem, atq; ab ipſa quam ſequitur, veritate, diſcedere. In hac iuſtitiæ, virtutúmque omnium via, nullus mendacio locus eſt. Itaq; viator ille verus, ac iuſtus nõ dicet illud Lucianum:

Homini amico, ac familiari non eſt mentiri meum.

Sed etiam inimico, atque ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuum: nec aliquando committet, vt lingua interpres animi à ſenſu, & cogitatione diſcordet. De vero cultu, cap. xviij.

Nec est enim mendaciorum natura, vt cohærere non possint. De iustitia, cap. iij.

Quicquid enim fictum, & commentitium est, quia nulla ratione subnixũ est, facilè dissoluitur. De ira Dei, cap. xj.

Nunquam igitur mentiendum est: quia mendacium semper aut fallit, aut nocet. Non est vir iustus, qui non sine noxa vitioso sermone mentitur. Epitom. cap. vj.

De adulatione.

NON adulari licet: perniciosa est enim, ac deceptrix adulatio: sed vbique custodiat vir iustus veritatem, quæ licet ad præsens sit insuauis: tamen cùm fructus eius atq; vtilitas apparuerit, non odium pariet (vt ait poeta) sed gratiam. Epitom. cap. vj.

De calliditate.

CALLIDITAS, & astutia in mutis quoque animalibus sunt, vel cùm insidiãtur alijs, & dolo capiunt vt deuorẽt: vel cùm insidias aliorum vario genere deludũt. De iustitia, ca. xviij.

De stultitia.

STVLTITIA est in factis, dictísque, per ignorantiam recti ac boni, erratio. De iustitia, cap. xviij.

De ignoratione.

Mens

MENS hominis tenebroſo corporis domici lio circuncepta, longè à Dei perſpectione ſummota eſt:& hoc differt ab humanite diuinitas quòd humanitatis eſt ignoratio,diuinitatis ſcientia. Vnde nobis aliquo lumine opus eſt ad depellendas tenebras,quibus offuſa eſt hominis cogitatio:quoniam in carne mortali agẽtes, noſtris ſenſibus diuinare non poſſumus. Lumen auten mentis humanæ Deus eſt:quem qui cognouerit,& in pectus admiſerit,illuminato corde myſterium veritatis agnocet : remoto autem Deo, cæleſtique doctrina,omnia erroribus plena ſunt, rectéq; Socrates,cùm eſſet omnium philoſophorum doctiſſimus: tamen vt cæterorum argueret inſcitiam, qui ſe aliquid tenere arbitrabantur, ait, ſe nihil ſcire,niſi vnum, quòd nihil ſciret. De ira Dei, cap.j.

De ira.

NVLLA eſt enim tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari,frangíq; poſsit. At animum vincere,iracũdiam cohibere,fortiſsimi eſt. Hæc qui faciat,non modò ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimilimum Deo iudico. De falſa religione,cap.ix.

Si enim commotionis huius , quæ ira dicitur, impetus retundatur , omnes hominum contentiones malæ ſopientur. nemo inſidiabitur, nemo proſiliet ad nocendum. De vero cult.cap.v.

Virtus eſt,in medio iræ impetu,ſeipſum cohibere,ac reprimere. De vero cultu,cap.xv.

Quid bono viro poteſt eſſe tam calamitoſum, tamq; contrarium, quàm iræ fræna permittere: quæ illum non modò boni, ſed etiam hominis appellatione diſpoliet? Siquidem nocere alteri, nõ eſt ſecundum hominis naturam. Nam & pecudes ſi laceſſas, aut calce, aut cornu repugnant: & ſerpentes, ac feræ, niſi perſequaris, vt occidas, negotium non exhibent: & (vt ad hominum exempla redeamus) imperiti quoq; & inſipientes, ſi quando accipiunt iniuriam, cæco, & irrationabili furore ducuntur, & ijs, qui ſibi nocẽt, vicem retribuere conantur. In quo igitur ſapiens, ac bonus vir à malis, & inſipiẽtibus differt, niſi quòd habet inuictam patientiam, qua ſtulti carent: niſi quòd regere ſe, ac mitigare iram ſuam nouit, quam illi: quia virtute carent, refrenare non poſſunt? De vero cultu, cap. xviij.

Iræ impetus, recepta vltione ſedatur. De diuino præmio, cap. x.

Ira cùm in animum cuiuſquam incidit, velut ſæua tempeſtas tantos excitat fluctus, vt ſtatum mentis immutet, ardeſcant oculi, os tremat, lingua titubet, dentes concrepent, alterius vultum maculet, nunc ſuffuſus rubor, nunc palor albeſcens. De ira Dei, cap. v.

In homine verò cohibenda eſt ira, ne ad aliquod maximum malum proſiliat per furorem. De ira Dei, cap. xvij.

Ira autem, quàm poſſumus, vel furorẽ, vel iracundiam nominare, hæc ne in homine quidem debet eſſe: quæ tota vitioſa eſt. Ira verò, quæ ad correctionem vitiorum pertinet, nec homini adi

mi debet,

mi debet, nec Deo potest: quia & vtilis est rebus humanis, & necessaria. Ibidem.

Ira est motus animi ad coercēda peccata insurgentis. Ibidem.

Seruorum autem, filiorúmq; peccata nō coercere, peccatum est. Euadent enim ad maius malū per impunitatem. Hic non cohibēda ira, sed etiā si iacet, excitanda est. De ira Dei, cap. xviij.

Ira igitur ad coertionem peccatorum, id est, ad regendā subiectorum disciplinam data est à Deo, vt metus licentiam comprimat, & compescat audaciam. Epit. cap. iiij.

Cohibenda est ira cùm patimur iniuriam, & vt malum comprimatur, quod ex certamine impendet, & vt duas maximas virtutes innocentiam, & patientiam teneamus. Epit. v.

Non igitur in totū prohibet Deus irasci: quia is affectus necessariò datus est: sed prohibet in ira permanere. Ira enim mortalium debet esse mortalis: nam si maneat, confirmantur inimicitiæ ad perniciem sempiternam. Denique rursus hominem irasci quidem, sed tamen non peccare præcepit. Non vtique euellit iram radicitùs sed temperauit, vt in omni castigatione modum, ac iustitiam teneremus. De ira Dei, cap. xxj.

De iniuria.

NON minùs enim mali est, referre iniuriam, quàm inferre. De vero cultu, cap. xviij.

Qui enim referre iniuriam nititur, eum ipsum à quo læsus est, gestit imitari. Ita qui malum imi-

tatur, bonus esse nullo pacto potest. Ibidem,

De vindicta.

NECESSE est enim bono, ac iusto displicere, quę vera sunt, & cui malum displicet, moueri, cùm id videat. Ergo surgimus ad vindictam nõ quia læsi sumus, sed vt disciplina seruetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. De ira Dei, cap. xvij,

Qui intempestiua leuitate vel sæpiùs, quàm necesse est, vel etiam semper ignoscit, is planè & illorum vitã perdit, quorum audaciam nutrit ad facinora maiora: & sibi ipsi æternam molestiarũ materiam subministrat. De ira Dei, cap. xviij.

De malo.

NISI priùs malum agnouerimus, nec bonum poterimus agnoscere. De ira Dei, cap. xiij.

De peccato.

NOS certè cùm domi peccatur à nostris, siue id cernimus, siue sentimus, indignari necesse est. Ipse enim peccati aspectus indignus est. Nam qui non mouetur omninò, aut probat delicta, q̃d est turpius, & iniustius, aut molestiam castigandi fugit, quam sedatus animus, & quieta mens aspernatur, ac renuit, nisi ira stimulauerit. De ira Dei cap. xviij.

Nunquam potest esse scelus tam clarum, vt defensioni locus non sit. Ibidem.

Qui pec

Qui peccat, ſperare non debet perpetuam impunitatem:quia nulla eſt perpetua fœlicitas. De ira Dei,cap.xx.

Nullus eſt enim,qui nihil peccet, & multa ſunt, quæ ad peccandum irritent,ætas, violentia,egeſtas,occaſio,præmium,adeo ſubiecta eſt peccato fragilitas carnis,qua induti ſumus. De ira Dei, cap.xx.

Peccatum vitare ſapientis eſt. Epitom.cap.j.

De vitio.

NEMO enim non in vitia pronus eſt. De falſa ſapientia,cap.xvij.

Sic bonorum, ac malorum conſtituta natura eſt,vt ſe inuicem ſemper oppugnent, ſemper expellant. Ita fit, vt neque vitia detrahi ſine virtutibus poſsint, nec virtutes inſeri ſine detractione vitiorum. De vero cultu, cap.iij.

MISCELLANEA LOCORVM QVORVN DAM COMMV- NIVM.

De Angelis.

ANGELI neque Dij ſunt, neque Deos ſe vocari, aut coli volunt: quippe qui nihil præter iuſſum, ac voluptatem Dei faciant. De fal.relig.cap.vij.

Deus neq; nomine, cùm ſolus ſit, eget: neq; angeli cùm ſint immortales, dici ſe Deos aut patiuntur, aut volunt: quorumvnum ſolúmque officium eſt ſeruire nutibus Dei, nec omninò quicquam, niſi iuſſu eius facere. De orig.error.cap.xvij.

Angeli non ad doctrinam Dei tradendam, ſed ad miniſteriũ creabantur. De vera ſap.cap.viij.

Deus ſpiritus in angelos figurauit. Ibidem.

De Dæmonibus.

SCIVNT quidem dæmones futura multa, ſed non omnia: quippè quibus penitùs conſiliũ Dei ſcire non licet: & ideò ſolent reſponſa in ambiguos exitus temperare. De orig.err.cap.xv.

Dęmones quoniam ſunt ſpiritus tenues, & incomprehenſibiles, inſinuant ſe corporibus hominum, &

num,& ocultè in visceribus operti, valetudinem vitiant, morbos citant, somnijs animos terrent, mentes furoribus quatiũt, vt homines his malis cogant ad eorum auxilia decurrere. Ibidem.

Nocent quidem dæmones, sed ijs, à quibus timentur, quos, manus Dei potens & excelsa non protegit, qui profani sunt à sacramẽto veritatis. Iustos autẽ, id est, cultores Dei metuũt, cuius nomine adiurati, de corporibus excedunt, quorum verbis, tanquàm flagris verberati, non modò dæmonas se esse confitentur, sed etiam nomina sua edunt, illa, quæ in templis adorantur, & quod plerunque coram cultoribus suis faciunt, non vtiq; in opprobriũ religionis sed honoris sui: quia nec Deo, per quem adiurantur, nec iustis, quorum voce torquentur, mentiri possunt. Itaque maximis sæpè vlulatibus editis, verberari se, & ardere, & iam, iamq́ue exire proclamãt: tantum habet Dei cognitio, ac iustitia potestatis. Cui ergo nocere possunt, nisi ijs, quos habent in sua potestate? De origin. erroris, cap. xvj.

Affirmat eos Hermes, qui cognonerint Deum non tantùm ab incursionibus dęmonũ tutos esse: verùm etiam ne fato quidem teneri. Ibidem.

Hi porrò incesti, ac vagi spiritus, vt turbent omnia, & errores humanis pectoribus infundant serunt, ac miscent falsa cum veris. Ipsi enim cælestes multos finxerunt esse, & vnum regem omnium Iouem, eò quòd multi sunt spiritus angelorum in cælo, & vnus parens, ac dominus omnium Deus, sed veritatem mentitis nominibus inuolutã ex oculis abstulerunt. De orig. err. ca. xviij.

Illos ergo nequissimos spiritus quisquis veneratus fuerit, & secutus, nec cælo, nec luce potietur, quæ sunt Dei: sed in illa decidet, quæ in distributione rerum attributa esse ipsi malorum principi disputauimus, in tenebras scilicet, & inferos, & in supplicium sempiternum. De origin. erroris, cap xviij.

Hoc dæmonibus quotidianum est opus, tenebras hominibus obducere, ne quæratur ab illis verus Deus. Ibidem.

De Diabolo.

DIABOLVS prauus est, ac subdolus spiritus, qui sit inimicus bonis, hostísque iustitiæ. De falsa sapientia, cap. xxix.

Hic ergo (diabolus) insidiatur vniuersis: sed eos qui nesciunt Deum, errore impedit, stultitia obruit, tenebris circunfundit, ne quis possit ad diuini nominis peruenire notitiam, in quo vno & sapientia cõtinetur, & vita perpetua. Eos autem qui Deum sciunt, dolis & astutia aggreditur: vt cupiditate, ac libidine irretiat, ac peccati blandimentis deprauatos impellat ad mortem: vel si dolo nihil profecerit, vi & violentia deijcere conatur. Ibidem.

Diabolus nos, sicut periti, & exercitati duces solent, variis artibus captat, pro cuiusque natura & moribus sæuiens. Alijs enim cupiditatem insatiabilem immittit, vt opibus suis tanquàm compedibus illigatos, à via veritatis excutiat. Alios inflammat iræ stimulis, vt ad nocendum potiùs intentos

tentos,à Dei contemplatione detorqueat. Alios immoderatis libidinibus immergit:vt voluptati & corpori ſeruientes,ad virtutem reſpicere non poſsint. Aliјs verò inſpirat inuidiam, vt ſuis ipſi tormentis occupati,nihil cogitent aliud, niſi eorum quos oderint,fœlicitatem. Alios inflammat ambitionibus. Ii ſunt,qui ad gerendos magiſtra-ſtus omnem vitæ ſuæ operam,curámque conuertunt,vt faſtos ſignent,& annis nomen imponãt. Quorundam cupiditas tendit altiùs,non vt prouincias temporali gladio regant, ſed vt infinita & perpetua poteſtate dominos ſe dici velint vniuerſi generis humani. Quos autem pios viderit, vanis implicat religionibus,vt impios faciat. Iis verò,qui ſapientiam quærunt, philoſophiam in oculos impingit,vti ſpecie lucis excæcet,ne quis comprehendat,ac teneat veritatem. Sic hominibus obſtruxit aditus omnes, & obſepſit vias, publicis lætus erroribus, quos vt diſcutere poſſemus,ipſumque autorem malorum vincere,illuminauit nos Deus,& armauit vera cæleſtique virtute. De vero cultu,cap.iiij.

De arte magica.

MAGORVM quoque ars omnis ac potentia,horum (dæmonum)aſpirationibus conſtat,à quibus inuocati,viſus hominum præſtigiis obcęcantibus fallunt:vt non videãt ea,quę ſunt: & videre ſe putent,illa quę non ſunt. Hi,vt dico, ſpiritus contaminati ac perditi per omnem terrã vagantur,& ſolatium perditionis ſuæ perdendis

hominibus operantur. Itaq; omnia insidijs fraudibus,erroribus complent. De origin.erroris, cap.xv.

Dæmonũ inuẽta sunt,astrologia,& aruspicina, & auguratio,& ipsa quæ dicuntur oracula,& necromantia,& ars magica, & quicquid prætereà malorum exercent homines vel palàm,vel ocultè:quæ omnia per se falsa sunt. De orig.error. cap.xvij.

Ars magica nihil aliud,quàm ad circũscribendos oculos valet. De vera sapien.cap.xv.

De simulachris.

OMNINO fingendarum similitudinum ratio idcircò ab hominibus inuenta est, vt posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti,vel absentia fuerant separati. De origi. erroris,cap.ij.

Melior est,qui simulachra fecit,quàm illa,quæ facta sunt.Et tamen factorem ipsum nemo suspicit, aut veretur:quæ fecit,timet,tanquàm plus posit esse in opere,quàm in opifice. Ibidem.

Ista mortalium digitorum ludicra, & fragilia figmenta, ex quolibet materiæ genere formata, quid aliud sunt,nisi terra,ex qua nata sunt? quid ergo rebus inferiorib⁹ subiacetis? quid capitibus vestris terram superponitis? Cùm enim vos terræ submittitis,humilioresque facitis:ipsi vos vltrò ad inferos mergitis, ad mortémq; damnatis: quia nihil terra inferius & humilius,nisi mors & inferi:quæ si effugere velletis,subiectam pedibus vestris

vestris terram contemneretis, corporis statu saluo: quod idcircò rectũ accepistis, quo oculos atq; mentem cum eo, cui fecit, conferre possetis. Contemnere autem, & calcare terram, nihil aliud est quàm simulacra non adorare: quia de terra ficta sunt: item diuitias non concupiscere: voluptates corporis spernere: quia opes & corpus ipsum cuius hospitio vtimur, terra est. Viuum colite, vt viuatis. Moriatur enim necesse est, qui se, suámq; animam mortuis adiudicauit, Ibidem.

Qui colunt simulacra, corpora sunt animabus carentia: quia se corporalibus dederunt: nec vident plus aliquid mente, quàm corpore: cùm sit animi officiũ, ea subtiliùs cernere, quæ acies corporalis nõ potest intueri. De orig. erro. cap. iij.

Quæ vanitas, aliquam ab his (simulachris) sperare tutelam, quæ tueri semet ipsa non possunt? Quæ peruersitas, ad eorum præsidia decurrere, quæ ipsa, cùm violantur, inulta sunt, nisi à colentibus vindicentur? De orig. error. cap. iiij.

Tanta homines imaginum cupiditas tenet, vt iam viliora ducantur illa, quæ vera sunt: auro scilicet, gemmis, & ebore delectantur. Horum pulchritudo, ac nitor præstringit oculos: nec vllam religionem putant, vbicunque illa non fulserint. De orig. error. cap. vij.

Dæmones sunt, qui imagines, & simulachra fingere docuerunt, qui, vt hominum mentes à cultu veri Dei auerterent, & fictos mortuorum regum vultus, & ornatos, exquisita pulchritudine statui, consecraríq; fecerunt. De orig. error. cap. xvij.

Est autem peruersum, & incongruens, vt simu

lachrum hominis à ſimulachro Dei colatur: colit enim quod eſt deterius,& imbecillius. De orig. erroris,cap.xviij.

Inexpiabile facinus eſt,deſerere viuentem,vt defunctorum monumentis ſeruias,qui nec vitam nec lucem dare cuiquam poſſunt,qua ipſi carent. Ibidem.

Imagines ipſæ, quibus vaniſsimi homines ſeruiunt, omni ſenſu carent, quoniam terra ſunt. Ibidem.

Non eſt dubium,quin religio nulla ſit,vbicũq; ſimulachrũ eſt. Nã ſi religio ex diuinis rebus eſt, diuini autem nihil eſt,niſi in cæleſtibus rebus.Caret ergo religione ſimulachra: quia nihil poteſt eſſe cæleſte in ea re,quæ ſit ex terra: quod quidẽ de nomine ipſo ſapienti apparere poteſt. Quicquid enim ſimulatur,id falſum ſit,neceſſe eſt:nec poteſt vnquam veri nomen accipere, quod veritatem fuco,& imitatione mentitur.Si autem omnis imitatio non res potiſsimum ſeria, ſed quaſi ludus ac iocus eſt:non religio in ſimulachris, ſed minùs religionis eſt. Præferendum eſt igitur verum omnibus falſis:calcanda terrena,vt cæleſtia conſequamur.Ita enim res ſe habet, vt quiſquis animam ſuam cuius origo de cælo eſt,ad inferna & ima proſtrauerit,eò cadat, quò ſe ipſe deiecerit:ideóque oportet rationis,ac ſtatus ſui memorem,non niſi ad ſuperna niti ſemper ac tendere: quod qui fuerit,hic planè ſapiens, hic iuſtus, hic homo,hic cælo,Deóque dignus iudicabitur. De orig error.cap.xix.

De ſpecu-

De ſpectaculis.

SPECTACVLA publica, quoniam maxima ſunt irritamenta vitiorum, & ad corrũpendos animos potiſsimè valent: tollẽda ſunt nobis: quia non modò ad beatam vitam nihil cõferunt, ſed etiam nocent plurimũ. De vero cul. cap. xx.

Vitanda ergo ſpectacula omnia, non ſolùm ne quid vitiorum pectoribus inſideat, quæ ſedata & pacificata eſſe debent: ſed ne cuius nos voluptatis cõſuetudo deliniat, & à Deo, atq; à bonis operibus auertat. Ibidem.

Si quis ſpectaculis intereſt, ad quæ religionis gratia cõuenitur, diſceſsit à Dei cultu, & ad Deos ſe contulit, quorum natales, & feſta celebrauit. Ibidem.

Spectacula, quoniam potentia ſunt ad corrumpendos animos, vitanda ſapientibus, & cauenda ſunt totaliter. Epito. cap. vi.

Fugienda omnia ſpectacula, vt tranquillum mentis ſtatum tenere poſsimus. Renuntiandum noxijs voluptatibus, ne deliniti ſuauitate peſtifera, in mortis laqueos incidamus. Ibidem.

De diuitijs.

HAEC præſentia terræ bona, quibus magnus honos tribuitur, virtuti contraria ſunt, & vigorem mentis eneruant. Quæ tandem poteſt firma eſſe nobilitas, quæ opes, quæ potentia, cùm poſsit Deus Reges quoque ipſos inferiores etiam infimis facere? De iuſtitia, cap. xvi.

Non enim virtus eſt, opes quærere, quarũ neq;

inuentio, neque possessio in nostra potestate est Itaque & quæstu, & obtentu faciliores sunt malis, quàm bonis. Non potest ergo virtus esse in ijs rebus quęrendis, in quarum contemptu vis ac ratio virtutis apparet: nec ad ea ipsa transfugiet, quæ magno & excelso animo calcare ac protere re gestit: neque fas est animam cælestibus intentam bonis, vt hæc fragilia sibi cõparet, ab immortalibus suis operibus auocari. De vero cultu, cap.vj.

Hic diuitiarũ maximus, ac verissimus fructus est: non vti opibus ad propriam vnius voluptatẽ, sed ad multorum salutem: non ad præsentẽ suum fructum, sed ad iustitiam, quæ sola non interit. De vero cultu, cap.xij.

Parcè, id est, mediocriter vti pecunia, quasi quędam pusillitas animi est, aut pertinentis, ne sibi desit, aut desperantis, posse se illam reparare, aut contemptum terrestrium non capientis. De vero cultu, cap.xvij.

De paupertate.

VIRTVTEM, id est, iustitiam paupertas sequitur. De vero cultu, cap.ix.

Quid tam pusillo animo paupertatem times? quam etiam vestri philosophi laudant. Nihil hac tutius, nihilque tranquillius esse testantur. Hoc quod times, solicitudinum portus est. An ignoras quot periculis, quot casibus cum his malis opibus subiaceas? quę tecum benè agent, si sine tuo cruore transierint. Tu verò præda onustus incedis, &

spolia ge-

ſpolia geris, quæ irritent animos etiam tuorum. Quid ergo dubitas benè collocare id, quod tibi forſitan eripiet aut vnum latrocinium, aut exiſtens repentè proſcriptio, aut hoſtilis aliqua direptio? Quid verere fluxum, & fragile bonum facere ſempiternum? aut theſauros tuos cuſtodi Deo credere, vbi non furem, prędonḗq; timeas, non rubiginem, non tyrannum? Qui apud Deum diues eſt, pauper eſſe nunquàm poteſt. De vero cultu, cap. xij.

Magni & excelſi animi eſt, deſpicere, & calcare mortalia. Ibidem.

De philoſophia.

PHILOSOPHIA eſt (vt nomen indicat) ſtudium ſapientiæ. vnde igitur probem magis philoſophiam non eſſe ſapientiā, quàm ex ipſius nominis ſignificatione? Qui enim ſapientiæ ſtudet, vtique nondum ſapit: ſed vt ſapere poſsit, ſtudet. In cæteris artibus ſtudium quid efficiat, & quò tendat, apparet: quas cùm diſcendo aliquis aſſecutus eſt, iam non ſtudioſus artificij, ſed artifex nominatur. At enim verecundię cauſa ſtudioſos ſe ſapientiæ, non ſapientes vocauerunt. Imò verò Pythagoras, qui hoc primus nomen inuenit cùm paulò plus ſaperet, quàm illi priores, qui ſe ſapientes putauerunt, intellexit, nullo humano ſtudio poſſe ad ſapientiam perueniri: & ideò non oportere incomprehenſæ, atque imperfectæ rei perfectum nomen imponi. Itaq; cùm ab eo quæreretur, quemnam ſe profiteretur? Reſpōdit, phi

losophum, id est, quæsitorem sapientiæ? Si ergo philosophia sapientiam quęrit, nec ipsa sapientia est: quia necesse est aliud esse, quod quærit, aliud quod quæritur: nec quæsitio sapientiæ recta est: quia nihil potest inuenire. Ego verò ne studiosos quidem sapientiæ philosophos esse concesserim: quia illo studio ad sapientiã non peruenitur. De falsa sapientia, cap. ij.

Non ergo sapientiæ student, qui philosophantur, sed ipsi studere se putãt: quia illud quod quęrunt, vbi, aut quale sit, nesciunt. Ibidem.

In multas sectas philosophia diuisa est: & omnes varia sentiunt. In qua ponimus veritatem? in omnibus certè non potest. Designemus quamlibet, nempè in cæteris omnibus sapientia nõ erit. Transeamus ad singulas: eodem modo quicquid vni dabimus, cæteris auferemus. Vnaquęq; enim secta omnes alias euertit, vt se, suáq; confirmet: nec vlli alteri sapere concedit, ne se decipere fateatur: sed sicut alias tollit, sic ipsa quoq; ab alijs tollitur omnibus. De falsa sapien. cap. iiij.

Quid potest esse tam falsum, quàm regulam vitæ philosophiam vocari, in qua diuersitas præceptorum iter impediat, & turbet? aut legem benè viuendi, cuius capita longè dissonant? aut scientiam vitæ agendæ, in qua nihil aliud efficitur, cõtraria sæpè dicẽdo, quàm vt nemo quicquã sciat? De falsa sapien. cap. xv.

Quòd si philosophia vitã posset instruere, nulli alij philosophi essent boni: qui eam non didicissent, essent omnes semper mali: cùm innumerabiles existant, & semper extiterint, qui sint, aut fuerint sine

rint ſine vlla doctrina boni. Ex philoſophis autē perrarò fuerit, qui aliquid in vita fecerit laude dignum. Ibidem.

De doctrina.

ET doctrina, & ſapientia percipi auribus ſolis poteſt, oculis ſolis non poteſt. De falſa ſapientia, cap. ix.

Nihil enim tam præclarum, hominíque conueniens poteſt eſſe, quàm erudire homines ad iuſtitiam. De vero cultu, cap. ij.

De artibus.

ARTES ideò diſcũtur, vt exerceantur: exercentur autem vel ad ſubſidia vitæ, vel ad voluptatem, vel ad gloriam. De falſa ſap. cap. viij.

De eloquentia.

INCREDIBILIS eſt enim vis eloquentię & argumentandi, diſſerendíque ſubtilitas quẽuis facilè deceperit. De opifi. Dei, cap. xxj.

De conſilio.

PRIVS, quàm fiat aliquid, aut ſtruatur, opus eſt conſilio, vt diſponi poſsit, quemadmodum fiat: nec incipi quicquam poteſt, ſine prouiſione rationis. De diuino præm. cap. iij.

De lucro.

LVCRO autem nunquàm ſapiens ſtudet, quia bona hæc terrena contemnit: nec quenquam falli patitur, quia boni viri officium eſt, errores hominum corrigere, eóſque in viam reducere. Si quidem ſocialis eſt hominis, ac benefica natura, quo ſolo cognationem cum Deo habet. De iuſtitia, cap. xviij.

De victu.

OMNIS natura rerum laborat, ne quid deſit earum rerum, quibus vita hominis ſuſtinetur. De diuino præmio, cap. vj.

De bello.

VBICVNQVE arma fulſerint, hinc iuſtitiam fugari, & exterminari neceſſe eſt. De vero cultu, cap. vj.

De fortuna.

FORTVNA per ſe nihil eſt: nec ſic habendum eſt, tanquàm ſit in aliquo ſenſu. Siquidem fortuna eſt accidentium rerum ſubitus, atq; inopinatus euentus. De falſa ſapientia, cap. xxix.

Profectò fortuna in omni re dominatur. Ibid.

De communitate.

NON rerum fragilium, ſed mentium debet eſſe communitas. De falſa ſap. cap. xxij.

Rerum proprietas, & vitiorum, & virtutũ materiam continet: communitas autem nihil aliud, quàm vi-

quàm vitiorum licentiam. Ibidem.

De lingua.

QVI rationem diuinitatis ignorat, is verè elinguis,& mutus eſt,licet ſit omnium diſertiſsimus. Lingua enim,cùm verum loqui cæperit,id eſt, virtutem,maieſtatémque Dei ſingularis interpretari,tum demùm officio naturæ ſuę fungitur: quandiu autem falſa loquitur, in vſu ſuo non eſt:& ideò infans ſit,neceſſe eſt, qui diuina proloqui non poteſt. De vera ſap.cap.xxvj.

De natura.

NATVRAM dixerunt philoſophi eſſe rerum omnium matrem:quaſi dicerent, omnia ſua ſponte eſſe nata:quo verbo planè imprudentiam ſuam cõfitentur. Natura enim,remota prouidentia & poteſtate diuina,prorſus nihil eſt.De falſa ſap.cap.xxviij.

Natura in deterius prona eſt,& quibuſdã blãdimentis lenioribus in vitia præcipitat. De falſa ſapientia,cap.viij.

Naturæ repugnare,impoſsibile eſt, & inutile. De vero cultu,cap.xviij.

Nulli eſt naturę obediens,aut ſubiectus Deus: omnem ergo regit ipſe naturam. De falſa religione,cap.v.

De conſcientia.

MVLTVM enim refrenat homines conſcientia,ſi credamus nos in cõſpectu Dei vi-

uere: si non tantùm quæ gerimus, videri desuper, sed etiam quæ cogitamus, aut loquimur, audiri à Deo putemus. De ira Dei, cap. viij.

Purganda est conscientia, quàm Deus peruidet, qui falli non potest. Epitom. cap. viij.

De ratione.

ID solùm rectũ est, quod ratio præscribit. De origine error. cap. vij.

Equidẽ sic arbitror, vniuersis animalibus esse datam rationem, sed mutis tantummodò ad vitã tuendam, homini autem ad propagandã. Et quia in homine ipsa ratio perfecta est, sapientia nominatur, quæ in hoc eximium facit hominem, quòd soli datum est homini intelligere diuina. De falsa sapientia, cap. x.

Nihil quicquam incipi potest sine prouisione rationis. Itaque omne opus ratio præcedit. De diuino præm. cap. iij.

Ratio tantùm valet quidem ad ornandũ, tuendúmque hominem, vt nihil potuerit maius, ac melius à Deo dari. De opifi. Dei, cap. iij.

Plus homini cõfert ratio, quàm natura mutis: quoniam in illis nec magnitudo virium, neque firmitas corporis efficere potest, quò minùs aut opprimantur à nobis, aut nostræ subiecta sint potestati. Ibidem.

De affectibus.

SICVT enim rectè ambulare, bonum est, errare autem malum: sic moueri affectibus in rectum, bo

ſtum, bonum eſt, in prauum, malum. Nam ſi libido extra legitimum thorum non euagetur, licet ſit vehemens, tamen culpa caret. Si verò appetit alienum, licet ſit mediocris, vitium tamen maximum eſt. De vero cultu, cap. xvj.

Illud efficere debemus, vt affectus, quibus prauè vti vitium eſt, dirigamus in rectum. Nam iſtæ cõcitationes animorũ iunctæ currui ſimiles ſunt, in quo rectè moderãdo ſummum rectoris officiũ eſt, vt viam nouerit: quam ſi tenebit, licet quàm concitatè ierit, non offendet. Si autem aberrauerit, licet placidè ac leniter eat, aut per confragoſa vexabitur, aut per pręcipitia labetur, aut certè quò non eſt opus, deferetur. Sic curſus ille vitæ, qui affectibus, velut equis pernicibus ducitur: ſi viam rectam teneat, fungetur officio. De vero cultu, cap. xvij.

Tres ſunt affectus, qui homines in omnia facinora præcipites agunt: ira, cupiditas, libido. Propterea poetæ tres furias eſſe dixerunt, quæ mentes hominum exagitent: ira, vltionem deſiderat: cupiditas, opes: libido, voluptates. Sed his omnibus Deus certos limites ſtatuit: quos ſi tranſcenderint, maioréſque eſſe cæperint, neceſſe eſt naturam ſuam deprauent, & in morbos, ac vitia vertantur. Qui autem ſint iſti limites, non eſt magni laboris oſtendere. Cupiditas ad ea comparãda nobis data eſt, quæ ſunt ad vitam neceſſaria: libido ad ſobolem propagandam: iræ affectus ad coercenda peccata eorum, qui ſunt in noſtra poteſtate, id eſt, vt arctiori diſciplina, minor ætas ad probitatem, iuſtitiámque formetur, quæ niſi me-

tu cohibeatur, licentia pariet audaciam, quæ ad omne flagitium, & facinus, euadet. Itaque vt ira vti aduersum minores, & iustum est, & necessariũ: sic & aduersum pares & perniciosum est, & impiũ. Impium, quòd violatur humanitas: perniciosum, quòd illis repugnantibus, aut perdere necesse est aut perire. De vero cultu, cap. xix.

Rerum imperiti, & rationis ignari, eos affectus qui sunt homini ad vsus bonos dati, exterminauerunt, & latiùs, quàm ratio postulat, euagantur. Inde iniustè, atque impiè viuitur. Vtuntur ira cõtra pares: hinc dissidia, hinc expulsiones, hinc bella contra iustitiam nata sunt. Vtuntur cupiditate ad congregandas opes: hinc fraudes, hinc latrocinia, hinc omnia scelerum genera orta sunt. Vtuntur libidine ad capiendas tantùm voluptates: hinc stupra, hinc adulteria, hinc corruptelæ omnes extiterunt. Quicunq; igitur illos affectus intra fines suos redegerit, quod ignorantes Deũ facere non possunt, hic patiens, hic fortis, hic iustus est. Ibidem.

Nisi cupiditates nostras Deus, qui falli non potest, coercuerit, sceleratè, impiéque viueremus. De ira Dei, cap. xij.

Si virtus animi repugnauerit cupiditatibus, cásque compresserit, erit verè Deo similis. De ira Dei, cap. xix.

Tres affectus, vel (vt ita dicã) tres furiæ sunt, quæ in animis hominum tantas perturbationes ciunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ, nec periculi sui respectum aut curam habere permittant. Ira quæ vindictam cupit: auaritia,

quæ de

quæ desiderat opes: libido quæ appetit voluptates. His vitijs resistẽdum est, hæ stirpes eruendę, vt virtutes seri posśint. Epit.iiij.

Affectus, si ad vsus bonos habeas, virtutes erũt, si ad malos, vitia dicentur. Ibidem.

Renuntiandum noxijs voluptatibus, ne deliniti suauitate pestifera, in mortis laqueos incidamus. Placet sola virtus, cuius merces immortalis est, cùm vicerit voluptatem. Suppositis autẽ affectibus, & perdomitis voluptatibus, facilis in comprimendis cæteris labor est ei, qui sit Dei, veritatísque sectator. Non malè dicet vnquam, qui exspectabit à Deo benedictionem. Hic vitabit, ne Deum ludibrio habeat: sed ne iurabit quidem, ne quando vel necesśitate, vel cõsuetudine in periurium cadat. Nihil subdolè nihil disśimulanter loquetur: neque abnegabit, quod spoponderit: neq; promittet, quod facere nõ posśit: non inuidebit cuiquam, qui de suo contentus: nec detrahet, aut malè alteri volet, in quem forsitan beneficia Dei proniora sunt. Non furabitur, nec omninò quicquam cõcupiscet alienũ: non dabit in vsura pecuniã. Hoc est enim, de alienis malis lucra captare: nec tamen negabit, si quidẽ necesśitas cogit mutuari. Non erit asper in filium, nec in seruum: meminerit, quòd ipse patrem habeat, ac dominum. Ita cum his aget, quemadmodum secum agi vellet. Munera superabundantia non recipiet à tenuioribus: nec enim iustũ est augeri patrimonia locupletum per damna miserorum. Epit.ca.vj.

De vita.

PEREVNDVM eſt, niſi ſcias, quæ ad vitā ſunt vtilia, vt appetas: quæ periculoſa, vt fugias, & vites. De falſa ſapientia, cap.v.

Licet vita hæc ſit temporalis, & labore pleniſſima, expetitur tamē ab omnibus, & optatur: hāc tam ſenes, quàm pueri, tam Reges, quàm infimi, tam denique ſapientes, quàm ſtulti cupiunt. Tanti eſt (vt Anaxagoræ viſum eſt) contemplatio cæli, ac lucis ipſius, vt quaſcunq; miſerias libeat ſuſtinere. De falſa ſapien.cap.xij.

Melius eſt ciuiliter, quàm philoſophicè viuere. De falſa ſapientia, cap.xiiij.

Quòd ſi vita eſt optanda ſapienti, profectò nullam aliam ob cauſam viuere optauerim, quàm vt aliquid efficiam, quod vita dignum ſit. De opificio Dei, cap.xxj.

Vitæ humanæ via duplex.

DVAE ſunt viæ, per quas humanā vitam progredi neceſſe eſt: vna, quæ in cælum ferat, altera, quæ ad inferos deprimat: quas & poetæ in carminibus, & philoſopli in diſputationibus ſuis induxerunt. Et quidem philoſophi alteram virtutum eſſe voluerūt, alteram vitiorum: eámq; quæ ſit aſsignata virtutibus, primo aditu eſſe & arduā & cōfragoſam, in qua ſi quis difficultate ſuperata in ſummum eius euaſerit habere eum de cæterò planum iter lucidum, amænúmq; campum, & omnes laborum ſuorum capere fructus vberes, atq; iucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit, eos in eam vitiorum viam labi, atq;

deflecte

deflectere, quæ primo ingressu sit quasi amæna, multóque tritior. Deinde cùm in eam paulò vlterius processerint, amœnitatis eius speciem repentè subduci: exoriri autem viam præcipitem, nunc saxis asperam, nũc obductam sentibus, nunc gurgitibus intercisam, vel torrẽtibus rapidam, vt laborare, hærere, labi, cadere sit necesse. Quæ omnia eò proferuntur, vt appareat in virtutibus capiẽdis, labores esse maximos: in perceptis autem maximos fructus, & solidas atq; incorruptas voluptates: vitia verò quibusdam delinimentis naturalibus allicere animos hominum, & inanium iucunditatum specie captos ad acerbas amaritudines, miseriásque perducere. De vero cultu, cap.iij.

Duas esse humanæ vitæ vias, nec philosophis ignotum fuit, nec poetis: sed eas vtique diuerso modo induxerunt philosophi: alteram industriæ, alteram inertiæ esse voluerunt. sed hoc minùs rectè, cùm eas ad solius vitę commoda retulerũt. Meliùs poetę, qui alteram iustorum, alteram impiorum esse dixerunt. Sed in eo peccant, quòd eas non in hac vita, sed apud inferos esse aiunt. Nos vtique rectiùs, qui alteram vitæ, alteram mortis, & hic tamen has vias esse dicimus. Sed illa dexterior, qua iusti sunt gradientes, non in Elysium fert, sed in cælum: immortales enim fiunt. Sinisterior ad tartarum: æternis enim cruciatibus adiguntur iniusti. Veneranda est à nobis iustitiæ via quæ ducit ad vitam. Epitom.cap.iij.

Describam vtranque vitæ humanæ viam, &

earum proprietates, habitúſque monſtrabo. Vna eſt itaque virtutis, ac bonorum via, quæ fert non in Elyſios campos, vt poetæ loquuntur, ſed ad ipſam mundi arcem

At læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Eſt enim criminatoris illius, qui prauis religionibus inſtitutis, auertit homines ab itinere cæleſti & in viam perditionis inducit. Cuius viæ ſpecies, & figura, ſic eſt compoſita in aſpectu, vt plana, & patens, & omni genere florum, atque fructuum delectabilis eſſe videatur. In ea enim poſuit Deus omnia, quę pro bonis habentur in terra, opulentiam dico, honorem, quietem, voluptatem, illecebras omnes: ſed cum his pariter iniuſtitiam, crudelitatem, ſuperbiã, perfidiam, libidinẽ, cupiditatem, diſcordiam, ignorantiam, mendaciũ cæteráque vitia. Exitus autem huius viæ talis eſt. Cùm ventum fuerit ad extremum, vnde iam regredi non licet, cum omni ſua pulchritudine tam ſubito præciditur, vt non antè quis fraudem proſpicere poſsit, quàm præcipitatus in altitudinem profundam cadat. Quiſquis enim præſentium bonorum ſpecie captus, & in his conſequendis, ac fruendis occupatus, nõ præuiderit ea, quæ poſt mortem ſecutura ſunt, ſéque à Deo auerterit: is verò ad inferos deiectus, in æternam damnabitur pœnam. Via verò illa cęleſtis, difficilis, & cliuoſa propoſita eſt, vel ſpinis horrentibus aſpera, vel ſaxis extantibus impedita: vt cum ſummo labore, ac pedum tritu, cumque magna cadendi ſolicitudine ſit cuiq; gradiendum. In hac poſuit

iuſtitiam

iuſtitiam,temperantiam,patientiam,fidem,caſtitatem,abſtinentiam,concordiam,ſcientiam, veritatem,ſapientiam,cæteráſque virtutes,ſed ſimul cum his paupertatem,ignominiam,laborem, dolorē,amaritudines omnes. Quiſquis enim ſpem ſuam porrexerit longiùs, & meliora maluerit,carebit his terræ bonis,vt expeditus ac leuis difficultatem viæ ſuperet.Nec enim poteſt,qui ſe apparatu regio circundederit,aut diuitijs onerauerit,anguſtias illas vel ingredi,vel tenere. Vnde intelligitur idcircò malis & iniuſtis faciliùs prouenire,quæ cupiant,quia prona & decliuis eſt eorum via:bonis autem,quæ optent, difficilè procedere: quia difficili & arduo itinere gradiuntur. Iuſtus ergo, quoniam durum, aſperúmq; iter ingreſſus eſt,contēptui,deriſui,odio ſit,neceſſe eſt. Omnes enim quos cupiditas,aut voluptas præcipites trahit,inuident ei,qui virtutem capere potuit:& iniquè ferūt id habere aliquem, quod ipſi non habent. Erit itaque pauper, humilis,ignobilis,ſubiectus iniuriæ,& tamen omnia quæ amara ſunt,perferens.Et ſi patientiam iugem, ad ſummum illum gradum, finémque perduxerit, dabitur ei corona virtutis, & à Deo pro laboribus, quos in vita propter iuſtitiam pertulit,immortalitate donabitur. Hæ ſunt viæ,quas Deus humanæ vitæ aſsignauit,in quibus ſingulis, & bona oſtendit,& mala,ſed ordine præpoſtero,atque cōuerſo.In vna enim monſtrauit temporalia priùs mala,cum æternis bonis, qui eſt ordo melior: in altera temporalia priùs bona,cum æternis malis qui eſt ordo deterior:vt quicunq; præſentia ma-

la cùm iustitia delegerit, maiora, & certiora consequatur bona, quàm fuerunt illa, quæ spreuit: quisquis autem præsentia bona præposuerit iustitię, in maiora & longiora incidet mala, quàm fuerunt illa, quæ fugit. Hæc enim vita temporalis, quia breuis est, idcircò & bona eius, & mala, breuia sint, necesse est. Illa verò spiritalis, quæ huic terrenæ contraria est, quoniam sempiterna est, idcircò & bona eius, & mala sempiterna sunt. Ita fit, vt & bonis breuibus, mala æterna, & malis breuibus bona æterna succedant. Itaque cùm simul proposita sint homini bona & mala, considerare vnumquenque secum decet, quantò satiùs sit perpetuis bonis mala breuia pensare, quàm pro breuibus, & caducis bonis mala perpetua sustinere.

De vero cultu, cap. iiij.

Quia homo ex duabus rebus constat, corpore, atque anima, quorum alterum terrenum est, alterum cæleste, duæ vitæ homini attributæ sunt · vna temporalis quæ corpori assignatur: altera sempiterna, quæ animæ subiacet. Illam nascendo accepimus, hanc assequimur laborando, ne immortalitas homini sine vlla difficultate constaret. Illa terrena est, sicut corpus, & ideò finitur: hæc verò cælestis, sicut anima, & ideò terminum non habet. Illam primam nescientes accepimus, hanc secundam sciẽtes. Virtuti enim non naturę datur: quia voluit nos Deus vitam nobis in vita comparare. Idcircò hanc nobis præsentem dedit, vt illam veram, ac perpetuam, aut vitijs amittamus, aut virtute mereamur. In hac corporali non est summũ bonum: quoniam sicut necessita-

cesſitate diuina nobis data eſt:ita rurſum diuina neceſsitate ſoluitur. Ita quod finē habet, ſummũ bonum non habet. In illa verò ſpiritali, quã per nos ipſi acquirimus, ſummum bonum cõtinetur: quia nec malum poteſt habere, nec finem. De diuino præmio, cap.v.

Vita id præstandum esse, quod verbis proponitur.

QVI autem docent tantùm, nec faciunt, ipſi præceptis ſuis detrahũt põdus. Quis enim obtemperet, cùm ipſi præceptores doceant non obtemperare? Bonum eſt autem recta, & honeſta præcipere: ſed niſi & facias, mendacium eſt. Et incongruens atque ineptum eſt, non in pectore, ſed in labijs habere bonitatem. De falſa ſapien. cap.xvj.

Homines enim malunt exempla quàm verba: quia loqui facile eſt, præſtare difficile. Vtinámq; tam multi benè facerent, quàm multi loquuntur benè. Sed qui præcipiunt, nec faciunt, abeſt ab ijs fides. De vera ſapien. cap.xxiij.

De tempore.

OMNIA enim tribus temporibus contineri neceſſe eſt, præterito, præſenti, futuro. Præteriti eſt origo, præſentis ſuſtantia, futuri diſſolutio. Quæ omnia in ſingulis hominibus apparent: & incipimus enim cùm naſcimur: & ſumus, cùm viuimus, & deſinimus, cùm interimus. Vnde etiã

tres Parcas esse voluerunt. Vnam, quæ vitam hominibus ordiatur: alteram, quæ cōtexat: tertiam, quę rumpat, ac finiat. De origine error. cap xj.

De vetustate.

TANTA est authoritas vetustatis, vt inquirere in eam, scelus esse ducatur. De origin. error. cap. vij.

Maioribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, rationis est credere. Ibidem.

Hoc multos fallit, quòd maiorum nomine posito, non putant fieri posse, vt aut ipsi plus sapiant quia minores vocantur: aut illi desipuerint: quia maiores nominantur. De orig. error. cap. viij.

Nihil est enim opere, & manu factū, quod non conficiat, & consumat vetustas. De vero cultu, cap. xj.

Nihil enim Tullius ait esse, quod sit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, vel iniuria hominum, vel ipsa confectrice rerum omnium vetustate. De diuino præmio, cap. xj.

De vulgo.

VVLGVS indoctum pompis inanibus gaudet, animísq; puerilibus spectat omnia, oblectatur friuolis, & specie simulachrorum capitur, nec ponderare secum vnam quamq; rem potest, vt intelligat, nihil colendū esse, quod oculis mortalibus cernitur. De orig. error. cap. iij.

Vulgus

Vulgus interdū plus ſapit: quia tantùm, quantùm opus eſt, ſapit. A quo ſi quæras, vtrum ſciat aliquid, an nihil? Dicit ſe ſcire, quæ ſciat: fatebitur ſe neſcire, quæ neſciat. De ſal. ſapientia, cap. v.

Non audent de rebus quicquam docere diuinis, ne à noſtris derideantur, & à ſu s deſerantur. Nam fortè vulgus, cui ſimplex, incorruptúmque iudiciū eſt, ſi myſteria illa cognoſcat in memoria mortuorum conſtituta, damnabit. aliúdq; verius quod colat, quæret. Hinc fida ſilentia ſacris inſtituta ſunt ab hominibus callidis, vt neſciat populus, quid colat. De iuſtitia, cap. xx.

Malorū numerus copioſior, & fœlicior.

PLERVNQVE improbi & numero, & cōſpiratione ſunt potentiores, quàm boni, vt ad eos ſuperandos non tam virtus ſit, quàm fœlicitas neceſſaria. An aliquis ignorat, ꝙ aliquoties melior, iuſtiórque pars victa ſit? Hinc ſemper dominationes acerbæ in ciues extiterunt. Plena eſt exemplis omnis hiſtoria: ſed nos cōtenti erimus vno. Cn. Pompeius bonorū voluit eſſe defenſor: ſiquidem pro republica, pro ſenatu, pro libertate arma ſuſcepit. Is tamen victus, cum ipſa libertate occidit, & à ſpadonibus Aegyptijs detrūcatus inſepultus abiectus eſt. De ver. cult. cap. vj.

Multorum ſententia præferenda.

RECTIVS ſit neceſſe eſt, quod plurimi ſentiūt, quàm quod vnus. Nemo enim poteſt de

ſe rectè iudicare, quod nobis poeta teſtatur: ita enim comparatam eſſe hominum naturam omnium, vt aliena meliùs videant, & dijudicent, quã ſua. De falſa ſapien. cap. iiij.

De rerum proſperitate, ac fœlicitate.

TVM maximè Deus ex memoria hominum elabitur, cùm beneficijs eius fruentes, honorem dare diuinæ indulgẽtiæ deberent. De origine error. cap. j.

Ex rerum proſperitate luxuria, ex luxuria verò vt vitia omnia: ſic impietas aduerſus Deum naſcitur. Ibidem.

Nulla eſt perpetua fœlicitas. De ira Dei, cap. xx.

Exitus eſt, qui arguit fœlicitatem. Ibidem.

De beatitudine.

BEATITVDO enim perfecta eſſe debet, vt nihil ſit, quod eam vexare, ac imminuere, aut immutare poſsit. Nec aliter quicquam exiſtimari beatum poteſt, niſi fuerit incorruptũ. Incorruptũ autẽ nihil eſt, niſi quod eſt immortale. Sola ergo immortalitas beata eſt, quia corrũpi, ac diſſolui non poteſt. De falſa ſapien. cap. xij.

Non cadit in hominem beatitudo illo modo, quo philoſophi putauerunt, ſed ita cadit, non vt tunc beatus ſit, cùm viuit in corpore, quod vtique vt diſſoluatur, neceſſe eſt corrumpi: ſed tunc cùm anima ſocietate corporis liberata, in ſolo ſpiritu viuit.

viuit. Hoc vno beati esse in hac vita possumus, si minimè beati esse videamur: si fugiẽtes illecebras voluptatum, solique virtuti seruientes, in omnibus laboribus, miserijsq; viuamus, quæ sunt exercitia & corroboramenta virtutis: si deniq; asperam illam viam, difficilémque teneamus, quæ nobis ad beatitudinem patefacta est. Ibidem.

In ea cõditione res posita est, vt qui beati sunt in hac vita corporali, atque terrena, semper miseri sint futuri: quia iam bonis, quæ maluerunt, potiti sunt: quod ijs euenit, qui Deos adorant, ac Deum negligunt. Deindè qui iustitiam sequentes in hac vita miseri fuerint, & contẽpti, & inopes, & ob ipsam iustitiam contumelijs, & iniurijs sæpè vexati: quia nec aliter virtus teneri potest, semper beati sunt futuri: vt quia mala iam pertulerunt, etiam bonis fruantur: quòd his vtiq; contingit, qui contemptis terrestribus Dijs, & fragilibus bonis, cælestem religionem sequũtur Dei; cuius bona, sicut ipse qui tribuit, sempiterna sunt. De diuino præm. cap. xj.

De afflictione.

ACCIDENTIBVS malis afflicti homines ad Deum plerunque confugiunt, mitigãt, obsecrant, credentes eum posse ab his iniurijs propulsare. De ira Dei, cap. xvj.

Discite, si quid vobis reliquæ mentis est, ideò mala omnia rebus humanis quotidiè ingrauescere, quia Deus huius mundi effector, & gubernator derelictus est: quia susceptæ sunt cõtrà quam

fas est,impiæ religiones. postremò, quia ne coli quidem vel à paucis Deum sinitis. De iustitia, cap.viij.

Offensa diuinitas scelere hominum prauè religiosorum,graui eos infortunio mactat. De iustitia,cap.x.

Bonos autē Deus,quos diligit,castigat sæpiùs, & assiduis laboribus ad vsum virtutis exercet: nec eos caducis,ac mortalibus bonis corrumpi, ac deprauari sinit. Vnde nemini mirùm debet videri,si pro nostris sępè delictis castigamur à Deo. Imò verò cùm vexamur,ac præmimur,tum maximè gratias agimus indulgentissimo patri, quòd corruptelam nostram non patitur longiùs procedere,sed plagis,ac verberibus emendat. Ex quo intelligimus,esse nos Deo curæ,quibus quoniam peccamus,irascitur. De iustitia,cap.xxiij.

Si quid homini boni euenerit, gratias agat: si quid mali,satisfaciat, & illud sibi ob peccata sua fateatur euenisse. De vero cultu,cap.xxv.

De reprehensione.

QVI alios reprehendit, quod nesciant, ipse debet sciens esse. De falsa sap.cap.v.

Falsa dicentem redarguere nō potest, nisi qui scierit antè,quid sit verum. De falsa sap.cap.vj.

De metu,siue timore.

RELIGIO ipsa sine metu teneri, aut custodiri non potest.Quod enim non metuitur,cōtemnitur:quod contemnitur,vtique non colitur: ita fit,

ita ſit,vt religio,& maieſtas, & honor metu conſtet. De ira Dei,cap.viij.

Religio eſſe non poteſt,vbi metus nullus eſt. De ira Dei,cap.xj.

Timoris effectus habet in homine materiam, in Deo non habet. Homo quia multis caſibus, periculíſque ſubiectus eſt,metuit,ne qua vis maior exiſtat,quæ illum verberet,ſpoliet,laceret,affligat,interimat. Deus autem,in quem nec egeſtas, nec iniuria,nec dolor,nec mors cadit,timere nullo pacto poteſt:quia nihil eſt, quod ei vim poſsit inferre. De ira Dei,cap.xv.

Regnum hoc,imperiúmq; terrenum, niſi metus cuſtodiat,ſoluitur. Aufer iram regi,non modò nemo parebit,ſed etiam de faſtigio pręcipitabitur. De ira Dei,cap.xxiij.

De lege.

SVSCIPIENDA Dei lex eſt, quæ nos ad rectum iter vitæ dirigat, illa ſancta, illa cæleſtis,quam M. Tullius in libro de republi.tertio penè diuina voce depinxit,cuius ego, ne plura dicerem,verba ſubieci. Eſt quidem vera lex, recta ratio,naturæ congruens, diffuſa in omnes, conſtans,ſempiterna,quæ vocet ad officium iubēdo: vetando,à fraude deterreat:quæ tamen neq; probos fruſtrà iubet,aut vetat:nec improbos iubēdo aut vetādo mouet. Huic legi nec ꝓpagari fas eſt, neq; derogari ex hac aliquid licet,neq; tota abrogari pōt. Nec verò aut per ſenatū,aut per populū ſolui hac lege poſſumus. Neque quærendus eſt

explanator, aut interpres eius alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac: sed & omnes gẽtes, & omni tempore vna lex, & sempiterna, & immutabilis continebit: vnúsque erit communis quasi magister, & Imperator omnium Deus. Ille legis huius inuẽtor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hoc ipso luet maximas pœnas, etiam si cætera supplicia, quæ putantur, effugerit. De vero cultu, cap. viij.

Leges sibi homines condiderunt pro vtilitate communi, vt se interim tutos ab iniurijs facerẽt. Sed metus legum non scelera comprimebat, sed licentiam submouebat. Poterant enim leges delicta punire, conscientiam munire non poterant. Epitom. cap. iij.

Legum institutores legibus parere ipsos debere.

QVICVNQVE præcepta dat hominibus ac vitam, moréſque fingit aliorum, quæro debeat ne ipse facere, quæ præcepit, an non debeat? Si nõ fecerit, soluta præcepta sunt. Si enim bona sunt, quæ præcipiuntur, si vitam hominum in optimo statu collocant, non se debet ipse præceptor à numero, cætúque hominum segregare, inter quos agit: & ipsi eodem modo viuẽdum est, quo docet esse viuendum: ne si aliter vixerit, ipse præceptis suis fidem detrahat, leuiorémque doctrinam suam faciat, si re ipsa resoluat, quod verbis nitatur astruere. De vera sapien. cap. xxiij.

Quæ inso

Quæ insolentia est,vt homini libero imponere velis leges,quibus ipse nō pareas? Priùs disce, qui doces,& antequàm mores aliorum corrigas tuos corrige. Ibidem.

Qui præcipiunt,nec faciunt, abest ab ijs fides. Ibidem.

De patria.

SI fortissimè pro patria dimices, bonum est:si contra patriam,malum. Epitom.cap.iiij.

De sepultura.

MAXIMVM pietatis officium est,peregrinorum,& pauperum sepultura. De vero cultu,cap.xij.

Non defuerunt, qui superuacaneam facerent sepulturam,nihílque esse dicerent mali, iacere inhumatum,atque abiectum.Quorum impiam sapientiam,cùm omne humanū genus respuit, tum diuinæ voces,quæ id fieri iubent.Verùm illi non audent dicere,id non esse faciendum: sed si fortè non fiat,nihil esse incommodi. Itaq; in ea re non tam præcipientium,quàm consolantium funguntur officio:vt si fortè id sapienti euenerit, ne se ob hoc miserum putet. Nos autem non quid sapienti ferendum sit,dicimus: sed quid facere ipse debeat.Itaque non quærimus nunc,vtrúmne tota sepeliendi ratio sit vtilis,necne:sed hæc etiam si sit inanis (vt illi existimant) tamen faciēda est vel ob hoc solùm,quòd apud homines benè,& humanè fieri videtur. Animus enim quæritur, &

propositum ponderatur. Non enim patiemur figuram,& figmentum Dei,feris, ac volucribus in prædam iacere,sed reddemus id terræ, vnde ortum est. Ibidem.

De gentium vocatione.

STATVERAT enim Deus,appropinquante vltimo tempore,ducem magnũ cælitùs mittere,qui religionem Dei veri,iustitiámque perfido,ingratóq; populo (Iudæis) ablatam exteris gentibus reuelaret. De vera sapien.cap.ij.

Illum filium suum primogenitum, illum opificem rerum,& consiliatorem suum delabi insit è cælo,vt religionem sanctam Dei transferret ad gentes,id est,ad eos,qui Deum ignorabant, docerétque iustitiam,quam perfidus populus abiecerat, quod iampridem se denuntiauerat esse facturũ:sicut Malachias propheta indicat, dicẽs: Non est mihi voluntas circa vos,dicit dominus, & sacrificium acceptum nõ habeo ex manibus vestris: quoniam à solis ortu vsque ad occasum clarificabitur nomen meum apud gentes. Item Dauid in Psalmo 17, Constitues me in caput gentium:populus,quem non cognoui, seruiet mihi. Esaias quoque sic loquitur: Venio colligere omnes gentes,& linguas,& venient,& videbunt claritatem meam: & dimittam super eos signum, & mittam ex his conseruatos in gẽtes,quæ longè sunt,quæ non audierunt gloriam meam,& nuntiabunt claritatem meam in gentes. De vera sapientia, cap.xj.

Circunci-

Circuncisio cur olim instituta.

ILLA carnis circuncisio non caret vtique ratione: quia si Deus id vellet, sic à principio formasset hominem, vt præputium nō haberet: sed huius secūdę circuncisionis figura erat, significās nudandū esse pectus, id est, aperto, & simplici corde oportere nos viuere: quoniam pars illa corporis quæ circūciditur, habet quādam similitudinē cordis, & est pudenda. Ob hanc causam Deus nudari eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne inuolutum pectus haberemus, id est, ne quod pudendum facinus intra conscientiæ secreta velemus. Hæc est cordis circuncisio, de qua prophetæ loquuntur, quam Deus à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola mansura est. Volens enim vitæ, ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, pœnitentiam nobis in illa circuncisione proposuit, & vt si cor nudauerimus, id est, si peccata nostra confessi, satis Deo fecerimus, veniam consequamur, quæ contumacibus, & admissa sua celantibus denegatur ab eo, qui non faciem, sicut homo, sed intima, & arcana pectoris intuetur. De vera sapien. cap. xvij.

Cur Iudæis olim carne porcina interdictum.

EODEM spectat etiam carnis suillę interdictio, à qua cùm eos abstinere Deus iussit, id potissimùm voluit intellligi, vt se à peccatis, atq;

immunditijs abſtinerent. Eſt enim lutulentum hoc animal, & immundum, nec vnquam cælum aſpicit, ſed in terra toto & corpore & ore proiectum, ventri ſemper, & pabulo ſeruit: nec vllum alium, dum viuit, præſtare vſum poteſt, ſicut cæteræ animantes, quæ vel ſedendi vehiculum præbēt, vel in cultibus agrorum iuuant, vel plauſtra collo trahunt, vel onera tergo geſtant, vel indumentum exuuijs ſuis, exhibent, vel copia lactis exuberant, vel cuſtodiendis domibus inuigilant. Interdixit ergo ne porcina carne veſcerentur, id eſt, ne vitam porcorum imitarētur, qui ad ſolam mortem nutriuntur: ne ventri ac voluptatibus ſeruiētes ad faciendam iuſtitiam inutiles eſſent, ac morte afficerentur. Item ne ſe fœdis libidinibus immergerent, ſicut ſus, quæ ſe ingurgitat cœno: vel ne terrenis ſeruiant ſimulachris, ac ſe luto inquinent.

De vera ſapientia, capit. xvij.

De mun-

DE MVNDO.

Mundum à Deo fabricatum.

OMNIA ex nihilo fecit Deus. De origin.erroris,cap.v.

Artifex mundi Deus. De origine erroris,cap.vj.

Sicut enim domus in vſum habitandi facta per ſe nihil ſentit,dominóque ſubiecta eſt,qui eã fecit,aut incolit:ita mundus per ſe nihil ſentiens factori Deo ſubiacet, qui eum in vſum ſui fecit. Ibidem.

Nemo quærat,ex quibus iſta materijs tam magna,tam mirifica opera Deus fecerit:omnia enim fecit ex nihilo. De origine error.cap.ix.

Homo facit ex eo quod eſt,quia per mortalitatem imbecillis eſt: per imbecillitatem,definitæ ac modicæ poteſtatis. Deus autem facit ex eo quod non eſt:quia per æternitatem fortis eſt:per fortitudinem, poteſtatis immenſæ, quæ fine ac modo caret,ſicut vita factoris. Ibidem.

Fecit Deus primùm omnium cęlum,& in ſublime ſuſpendit:quod eſſet ſedes ipſius Dei conditoris. Deindè terram fundauit, ac cælo ſubdidit: quam homo cum cæteris animalium generibus incoleret. De orig.error.cap.x.

Mundum ipſum,& vniuerſa,quæcunque ſunt, Deus fecit. De diuino præmio,cap.iiij.

Mundum nõ propter ſe Deus fecit,quia commodis eius nõ indiget,ſed propter hominem, qui eo

vtitur. De diuino præm.cap.v.

Tãtum honoris homini Deus habuit,vt ipsius causa mundum fabricaret. Ibidem.

Deus ineffabili virtute, ac potentia, præclara mundi opera molitus est, suspensis in altitudinẽ leuibus elementis,& grauibus in ima depressis, & cælestia firmauit,& terrena constituit. Ibid,

Mundum à Deo, Deíque prouidentia regi atque gubernari.

NEMO est enim tam rudis,tam feris moribus,quin oculos suos in cælum tollẽs,tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur: aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerũ magnitudine,motu,dispositione,constãtia,vtilitate,pulchritudine,tẽperatione:nec posse fieri,quin id,quod mirabili ratione constat,cõsilio maiori aliquo sit instructum. De falsa religione,cap.ij.

Nemo est quidem, qui sapiat, rationémq; secũ putet,qui non vnum Deum esse intelligat, qui & condiderit omnia,& eadem,qua condidit, virtute moderetur. De orig.error.cap.iij.

Vnius Dei potestate, ac prouidentia mundus gubernatur,cuius vim,maiestatémq; tantam esse dicit in Timæo Plato,vt eam neque mente concipere,neque verbis enarrare quisquam posit ob nimiã eius,& inæstimabilem potestatem. De falsa religione,cap.viij.

Quis enim non sentiat, hunc mundum tam mirabili ra-

rabili ratione perfectum aliqua prouidentia gubernari? quãdoquidem, nihil eſt, quod poſsit ſine vllo moderatore conſiſtere. Sic domus ab habitatore deſerta dilabitur: nauis ſine gubernatore abit peſſum: & corpus relictum ab anima defluit: nedum putemus tantã illam molem aut conſtrui ſine artifice, aut ſtare tandiu ſine rectore potuiſſe. De falſa ſapientia, cap.xx.

Sic enim mundum regi à Deo dicimus, vt à rectore prouinciam, cuius apparitores nemo ſocios eſſe in regenda prouincia dixerit, quamuis illorum miniſterio res geratur. Et hi tamen poſſunt aliquid præter iuſſa rectoris, per ipſius ignorantiam, quæ eſt cõditionis humanæ: ille autem prę-ſes mundi, & rector vniuerſi, qui ſcit omnia, cuius diuinis oculis nihil ſeptum eſt, ſolus habet rerum omnium cum filio ſuo poteſtatem: nec eſt in angelis quicquam, niſi parendi neceſsitas. De origi. error. cap.xvij.

Mundum regit Deus, non vtique ſicut mens corpus regit, ſed tanquàm dominus domum, nauímque gubernator, auriga currum. De diuin. præmio, cap.iij.

Eſt igitur diuina prouidentia, cuius vi ac poteſtate omnia quæ videmus, & facta ſunt, & reguntur. Nec enim tanta rerum magnitudo, tanta diſpoſitio, tãta in ſeruãdis ordinibus temporibúſq; conſtantia aut olim potuit ſine prouido artifice oriri, aut conſtare tot ſeculis ſine incola potenti: aut in perpetuum gubernari ſine perito rectore. De ira Dei, cap.x.

Mundana, fragilia, atque caduca omnia.

QVAE tandem potest firma esse nobilitas, quæ opes, quæ potentia, cùm possit Deus reges quoque ipsos inferiores etiam infimis facere? De iustitia, cap. xvj.

Profectò in hac vita seculari, breuia, & caduca sunt omnia. Ibidem.

Nihil est enim humanis viribus laboratũ, quod non humanis æquè viribus destrui possit, quoniã mortalia sunt opera mortalium. De diuino præmio, cap. xv.

Mundi finem imminere.

EXPLETO sexto millesimo anno, consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum in melius reformari: cuius rei argumentum priùs est enarrandum, quo ratio elucescat. Mundum Deus, & hoc rerum naturæ admirabile opus (sicut arcanis sacræ scripturæ continetur) sex dierum spatio consummauit, diemq; septimum, quo ab operibus suis requieuerat, sanxit. Hic est autem dies Sabbati, qui lingua Hebræorum à numero nomen accepit: vnde septenarius numerus legitimus, ac plenus est. Nam & dies septem sunt, quibus per vicem reuolutis, orbes conficiuntur annorum, & septem stellæ, quæ non occidunt, & septem sidera, quæ vocantur errantia, quorum dispares cursus, & inæquales motus rerum, ac temporum varietates efficere creduntur.

duntur. Ergo quoniam ſex diebus cũcta Dei opera perfecta ſunt:per ſecula ſex,id eſt, annorũ ſex millia manere in hoc ſtatu mundum, neceſſe eſt. Dies enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur,ſicut indicat Propheta,qui dicit:Ante oculos tuos domine mille anni, tanquàm dies vnus. Et vt Deus ſex illos dies in tantis rebus fabricandis laborauit:ita & religio eius, & veritas in his ſex millibus annorũ laborare, neceſſe eſt, malitia præualente,ac dominante.Et rurſus quoniam perfectis operibus requieuit die ſeptimo, eúmque benedixit:neceſſe eſt,vt in fine ſexti millesimi anni malitia omnis aboleatur è terra. De diuino præmio,cap.xiiij.

Cùm certa,& conſtituta diuinitùs tempora cõpleri cæperint:& interitum & conſummationem rerum fieri,neceſſe eſt,vt innouetur à Deo mundus.Idverò tempore in proximo eſt,quantum de numero annorum,déq; ſignis, quæ prędicta ſunt à philoſophis,colligi poteſt. Epito.cap.x.

Nondum enim ſex millia completa ſunt : quo numero conſummato,tum demùm malum omne tolletur,vt regnet ſola iuſtitia. Ibidem.

De ſignis vltimi temporis.

PROPINQVANTE igitur huius ſeculi termino,humanarum rerum ſtatum commutari neceſſe eſt,& in deterius nequitia inualeſcente prolabi:vt etiam noſtra hæc tempora, quibus iniquitas,& malitia vſque ad ſummum gradum creuit, in illius tamen inſanabilis mali compara

tionem fœlicia, & propè aurea poſsint iudicari. Ita enim iuſtitia rareſcet:ita impietas,&auaritia, & cupiditas,& libido crebreſcent: vt ſi qui tum fortè fuerint boni,prædæ ſint ſceleratis,ac diuexentur vndique ab iniuſtis:ſoli autem mali opulenti ſint:boni verò in omnibus contumelijs,atq; in egeſtate iactentur. Confundetur omne ius,& leges interibũt.Nihil quiſquam tũc habebit, niſi aut quæſitum,aut defenſum manu,audacia & vis omnia poſsidebunt. Non fides in hominibus,nõ pax,non humanitas,non pudor,non veritas erit, atque ita neque ſecuritas, neque regimen, neq; requies à malis vlla. Omnis enim terra tumultuabitur:frement vbique bella:omnes gentes in armis erunt,& ſe inuicem oppugnabunt. Ciuitates inter ſe finitimæ præliabuntur: & prima omnium Aegyptus ſtultarum ſuperſtitionũ luet pœnas,& ſanguine velut flumine operietur. Tunc peragrabit clades orbem, metens omnia, & tanquàm meſſem cuncta proſternens. Cuius vaſtitatis & cõfuſionis hæc erit cauſa, quòd Romanum nomen,quo nunc regitur orbis (horret animus dicere:ſed dicam, quia futurum eſt) tolletur de terra,&imperium in Aſiam reuertetur,ac rurſus oriens dominabitur,atque occidens ſeruiet.Nec mirùm cuiquam videri debet,ſi regnũ tanta mole fundatum,ac tandiu per tot & tales viros auctum,tantis denique opibus cõfirmatum,aliquãdo tamen corruet.Nihil eſt enim humanis viribus laboratum,quod non humanis æquè viribus deſtrui poſsit:quoniam mortalia ſunt opera mortalium. Sic & alia priùs regna, cùm diutiùs floruiſſent,

ruissent, nihilominùs tamen occiderunt. Nam & Aegiptios, & Persas, & Grçcos, & Assyrios, proditum est, regimen habuisse terrarum, quibus omnibus destructis, ad Romanos quoque rerum summa peruenit. Qui quãtò cæteris omnibus regnis magnitudine antestant, tantò maiore decident lapsu: quia plus habent ponderis ad ruinã, quç sunt cæteris altiora, &c. Et id futurum breui, conciones prophetarum denuntiant sub ambage aliorũ nominum, ne facile quis intelligat. Sibyllæ tamẽ apertè interituram esse Romam loquuntur, & quidem iudicio Dei, quod nomen eius habuerit inuisum, & inimica iustitiæ, alumnum veritatis populum trucidarit. De diuino præm. cap. xv.

Eruentur funditùs ciuitates, atque interibunt non modo ferro atque igni, verùm etiam terræ motibus assiduis, & eluuie aquarum, & morbis frequentibus, & famæ crebra. Aer enim vitiabitur & corruptus ac pestilens fiet, & modò importunis imbribus, modò inutili siccitate, nunc frigoribus, nunc æstibus nimijs: nec terra homini dabit fructum, nec seges quicquam: non arbor, non vitis feret, sed cùm in flore spem maximam dederint, in fruge decipient. Fontes quoq; cum fluminibus arescent, vt ne potus quiden suppetat: & aquæ in sanguinem, aut amaritudinem mutabuntur. Propter hæc deficient & in terra quadrupedes, & in aere volucres, & in mari pisces. Prodigia quoque in cælo mirabilia mentes hominum maximo terrore confundent, & crines cometarũ & Solis tenebræ, & color Lunæ, & cadentium siderum lapsus. Nec tamen hæc vsitato modo

fient, sed existent subitò & ignota, & inuisa oculis astra. Sol in perpetuum fuscabitur, vt vix inter noctem, diémque discernatur. Luna iam non tribus deficiet horis, sed perpetuò sanguine obfusa meatus extraordinarios peraget, vt non sit homini prõptum, aut siderũ cursus, aut rationem temporum agnoscere. Fiet enim vel æstas in hyeme, vel hyems in æstate. Tunc annus breuiabitur, & mẽsis minuetur, & dies in angustũ coarctabitur. Stellæ verò creberrimæ cadent, vt cælum omne cæcum sine vllis luminibus appareat. Montes quoq; altissimi decidẽt, & planis æquabũtur: mare innauigabile cõstituetur. De diui. præ. ca. xvj.

Imminente iam temporum conclusione, Propheta magnus mittetur à Deo, qui conuertat homines ad Dei agnitionem, & accipiat potestatem mirabilia faciendi. Vbicunq; non audierint eum homines, claudet cælum, & abstinebit imbres, & aquam conuertet in sanguinem, & cruciabit illos siti, ac famæ: & quicunque conabitur eum lędere, procedet ignis de ore eius, atq; comburet illum. His prodigijs atq; virtutibus conuertet multos ad Dei cultum: peractísque operibus ipsius, alter rex orietur ex Syria malo spiritu genitus, euersor, ac perditor generis humani, qui reliquias illius prioris mali cum ipso simul deleat. Hic pugnabit aduersus prophetam Dei, & vincet, & interficiet eum, & insepultum iacere patietur. Sed post diem tertium reuiuiscet, atque inspectantibus, & mirantibus cũctis rapietur in cælum. Rex verò ille teterrimus erit quidem & ipse, sed mendaciorum propheta, & seipsum constituet, ac vocabit

cabit Deum,& se coli iubebit,vt Dei filiũ:& dabitur ei potestas,vt faciat signa,& prodigia,quibus visis irretiat homines, vt adorent eum. Iubebit ignem descendere de cælo, & Solem à suis cursibus stare,& imaginem loqui:& fient hæc sub verbo eius,quibus miraculis etiam sapientium plurimi allicientur ab eo. Tunc eruere templum Dei conabitur,& iustũ populum persequetur : & erit pressura & contritio,qualis nunquam fuit à principio mundi. Quicunq; crediderint, atque accesserint ei,signabũtur ab eo tanquàm pecudes: qui autem recusauerint notam eius , aut in montes fugient,aut comprehensi , exquisitis cruciatibus necabuntur. Idem iustos homines obuoluet libris prophetarum,atque ita cremabit,& dabitur ei desolare orbem terræ mensibus quadragintaduobus.Id erit tempus quo iustitia proijcietur,& innocentia odio erit, quo mali bonos hostiliter prædabuntur:non lex, aut ordo, aut militiæ disciplina seruabitur:non canos quisquam reuerebitur:non officium pietatis agnoscet:nõ sexus aut infantiæ miserebitur : confundentur omnia, & miscebuntur contra fas , contra iura naturæ. Ita quasi vno communi,grauique latrocinio, terra vniuersa vastabitur. Cùm hæc facta erunt: tũc iusti, & sectatores veritatis segregabunt se à malis,& fugient in solitudines. Quo audito, impius rex inflammatus ira veniet cum exercitu magno, & admotis omnibus copijs circundabit montem, in quo iusti morabuntur, vt eos comprehendat. Illi verò vbi se clausos vndique,atque obsessos viderint,exclamabunt ad Deum voce magna,& au-

xilium cæleſte implorabũt,& exaudiet eos Deus & emittet regem magnũ de cælo, qui eos eripiat ac liberet,omnéſque impios ferro igníque diſperdat. De diuino pręmio,cap.xvij.

Antichriſtus ſe Chriſtum mentietur,&contra verum dimicabit,& victus effugiet, & bellum ſæpè renouabit,& ſæpè vincetur,donec quarto prælio cõfectis omnibus impijs debellatus, & captus tandem ſcelerum ſuorum luat pœnas. De diuino præmio,cap.xix.

Non colẽtur vlteriùs dij manufacti,ſed à templis & puluinaribus ſuis deturbata ſimulachra igni dabuntur,& cum donis ſuis mirabilibus ardebunt:quod etiam Sibylla cum prophetis congruens futurum eſſe prædixit:

Τρίψουσι δ᾽ εἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα.

Erytræa quoque idem ſpopondit:

Εργα δὲ χειροποίητα θεῶν συνεκκαύσονται. Ibid.

Etiam res ipſa declarat lapſum ruinámque rerum breui forè, niſi quod incolumi vrbe Roma nihil iſtiuſmodi videtur eſſe metuendum.At verò, cum caput illud orbis occiderit, & ῥύμη eſſe cæperit,quod Sibyllæ fore aiunt,quis dubitet veniſſe iam finem rebus humanis,orbíque terrarũ? Illa eſt enim ciuitas,quæ adhuc ſuſtentat omnia: precandúſque nobis,&adorandus eſt Deus,cæli: ſi tamen ſtatuta eius, & placita differri poſſunt, ne citiùs,quàm putemus, tyrannus ille abominãdus veniat,qui tantũ facinus moliatur,ac lumen illud effodiat,cuius interitu mundus ipſe lapſurus eſt. De diuino præmio,cap.xxv.

Cùm cæperit mũdi finis vltimus propinquare

malitia inualeſcet: omnia vitiorũ, & fraudũ gene ra creureſcẽt: iuſtitia interibit, fides, pax, miſericordia, pudor, veritas non erit: vis & audacia prę ualebit: nemo quicquam habebit, niſi malè partũ, manúq; defenſum: ſi qui erũt boni, prædæ, ac ludibrio habebũtur: nemo pietatẽ parẽtibus exhibebit: nemo infantis aut ſenis miſerebitur, auaritia libido vniuerſa corrũpet: erũt cędes, & ſanguinis effuſiões: erũt bella nõ modò externa, & finitima, verũ etiã inteſtina: ciuitates inter ſe belligerabũt: omnis ſexus, & omnis ætas arma tractabũt: nõ imperij dignitas cõſeruabitur, nõ militiæ diſciplina: ſed more latrocinij depredatio, & vaſtatio fiet &c. Tũc erit tẽpus infandũ, & execrabile, quo nemini libeat viuere. Deniq; in eum ſtatũ res cadet vt oẽs viuos lamẽtatio, mortuos gratulatio ſequatur. Ciuitates & oppida interibut, modò ferro & igni, modò terræ motibus crebris, modò aquarũ inundatione, modò peſtilẽtia & famę. Terra nihil feret, aut rigoribus nimijs, aut caloribus ſterilis. aqua omnis partim mutabitur in cruorẽ, partim amaritudine vitiabitur: vt nihil ſit nec ad cibos vtile, nec ad potũ ſalubre. His malis accidẽt prodigia hominibus ad timorẽ. Cometæ crebrò apparebũt. Sol perpetuò ſqualore fuſcabitur. Luna color ſanguinis obũbrabit, nec amiſſæ lucis dãna reparabit. Stellæ oẽs decidẽt: nec tẽporibus ſua ratio cõſtabit, hyeme, ac æſtate cõfuſis. Tũc & annus, & mẽſis, & dies breuiabitur: & hac eſſe mũdi ſenectutẽ & defectionem, Triſmegiſtus elocutus eſt: quæ cũ venerit, adeſſe tẽpus ſciendũ eſt, quo Deus ad cõmutãdũ ſeculũ reuertatur. Epi.ca.xij.

DE MORTE.

MORS miſera non eſt: aditus ad mortem eſt miſer, hoc eſt, morbo tabeſcere, ictum perpeti, ferrum corpore excipere, ardere igni, dẽtibus beſtiarum laniari: hæc ſunt, quæ timentur, non quia mortem afferunt, ſed quia dolorem magnum. De falſa ſapien. cap. xvij.

Si quis igitur nos roget, vtrúmne bonum ſit mors, an malum: reſpondebimus, qualitatem eius ex vitæ ratione pendere. Nam ſicut vita ipſa bonum eſt, ſi cum virtute viuatur: malum, ſi cum ſcelere: ſic & mors ex præteritis vitæ actibus ponderanda eſt. Ita fit, vt ſi vita in Dei religione tranſacta ſit, mors malum non ſit: quia translatio eſt ad immortalitatem. Sin aliter, malum ſit neceſſe eſt: quoniam ad æterna ſupplicia tranſmittit. De falſa ſapien. cap. xix.

Morti corpus omne ſubiectum eſt. De vera ſapientia, cap. i.

Mors non extinguit hominem, ſed ad prẽmiũ virtutis admittit. De diuino præmio, cap. x.

Temporalẽ vitam temporalis mors ſequitur. De diuino præmio, cap. xj.

Cùm enim Deus animal, quod fecerat, ſua ſpõte ad mortem tranſire cognouiſſet, vt mortem, ipſam, quæ eſt diſſolutio naturæ, capere poſſet, dedit ei fragilitatẽ, quæ morti aditum ad diſſoluendum animal inueniret. Nam ſi eius roboris fieret, vt ad eum morbus, & ægritudo adire non poſſet: ne mors quidem poſſet: quoniam mors ſe-

quela

quela morborum eſt. De opificio Dei cap.iiij.

Cùm enim homo conſtet ex oſsibus & neruis & viſceribus & ſanguine quid horum poteſt eſſe tam firmum, vt fragilitatem repellat ac mortem? Ibidem.

Cùm ergo homo ſic formandus eſſet à Deo, vt mortalis eſſet aliquandò, & res ipſa exigebat, vt terreno & fragili corpore fungeretur: neceſſe eſt igitur, vt mortem recipiat, quandolibet, quoniã corporalis eſt. Ibidem.

Neq; enim patitur natura, vt abeſſe poſsit infirmitas ab eo corpore, quod idcircò nõ ſolidum, firmúmque natum eſt, vt aliquandò ſoluẽdum ſit. Ibidem.

Nec eſt ab eo conditio mortis aliena, qui quandoque moriturus eſt: nec vlla immortalitas eſt, cui ſit terminus conſtitutus. Ibidem.

Mortalitas hominem conſtituit in ea conditione, vt ſit in qualibet ætate mortalis. Ibidem.

Mortem eſſe duplicem: corporis ſcilicet & animi.

SICVTI duæ vitæ propoſitæ ſunt homini, quarum altera eſt animæ, altera corporis: ita & mortes duæ propoſitæ ſunt, vna pertinens ad corpus, qua cunctos ſecundum naturam fungi neceſſe eſt: altera pertinens ad animam, quæ ſcelere acquiritur, virtute vitatur: & vt hæc vita temporalis eſt, certóſque terminos habet, quia corporalis eſt: ſic & mors æquè temporalis eſt, certúmque

habet finem:quia corpus attingit. De diuino præmio,cap.x.

Mors animi.

SICVT vita animi sempiterna est,in qua diuinos,& ineloquibiles immortalitatis suæ fructus capit: ita & mors eius perpetua sit necesse est,in qua perennes pœnas, & infinita tormenta pro peccatis suis pendet. De diui.præm.cap.xj.

Mors corporis quid.

MORS (corporis) est naturæ animantium dissolutio.vel ita:Mors est corporis animæque seductio. De orig.error.cap.xiij.

Mors animæ,quid.

MORS (animæ) est æterni doloris perpessio.Vel ita:Mors est animarum pro meritis ad æterna supplicia damnatio. Hæc mutas pecudes non attingit:quarum animæ nõ ex Deo constantes,sed ex communi aere, morte soluuntur. De origine erroris,cap.xiij.

De resur-

DE RESVRRECTIONE MORTVORVM.

POST hæc aperientur inferi, & re-ſurgent mortui, de quibus iudicium magnũ idem ipſe rex, ac Deus faciet, cui ſummus pater iudicãdi & regnandi dabit maximam poteſtatem. De diuino præmio, cap.xx.

Deus enim veniet, vt orbe hoc ab omni labe purgato, rediuiuas iuſtorum animas corporibus innouatis ad ſempiternã beatitudinem ſuſcitet. De diuino præmio, cap.xxij.

Nobis autem de reſurrectione affirmantibus & docentibus animas ad alteram vitam non oblitas ſui, ſed in eodem ſenſu, ac figura eſſe redituras, illud opponitur. Tot iam ſecula tranſierunt, quis vnquàm vnus ab inferis reſurrexit, vt exemplo eius fieri poſſe credamus? At enim reſurrectio fieri non poteſt, dominante adhuc iniuſtitia. Hoc enim ſeculo necantur homines vi, ferro, inſidijs, venenis: afficiuntur iniurijs, egeſtate, carceribus, tormentis, proſcriptionibus. Eodem accedit, quòd iuſtitia inuiſa eſt, quòd omnes, qui Deum ſequi volunt, non tantùm odio habẽtur, ſed vexantur omnibus contumelijs, & excruciantur multiplici genere pœnarum, ad impios cultus fabrica

torum Deorum non ratione,ac veritate, ſed nefanda corporum laceratione coguntur. Non igitur oportet ad hæc eadem reſurgere, & reuerti homines ad vitam, in qua tuti eſſe non poſſunt? Cùm ergo iuſti tam viles habeantur, tam facilè tollantur:quid putemus futurum fuiſſe,ſi quis ab inferis rediens vitam poſtliminio recepiſſet? Auferretur ꝑfectò ab oculis hominũ, ne viſo eo vel audito,Deos vniuerſi relinquerẽt,&ad vnius Dei cultum,religionémque cõuerterent. Ergo ſemel fieri reſurrectionem neceſſe eſt,cùm malum fuerit ablatum:quoniam,eos,qui reſurrexerint, nec mori iam vlteriùs,nec violari vllo modo fas eſt, vt beatã poſsint agere vitam,quorum mors reſignata eſt. De diuino præmi.cap xxij.

Non renaſcẽtur animæ, quod fieri non poteſt, ſed reſurgent,& à Deo corporibus induentur,& prioris vitæ,factorúmq; omnium memores erũt, & in bonis cæleſtibus collocatæ,ac fruentes iucũditate innumerabilium copiarum, præſenti Deo gratias agent,quòd malum omne deleuerit,quòd eos ad regnum, vitámque perpetuam ſuſcitârit. De diuino præmio,cap.xxiii.

Quòd ſi non modò prophetæ,ſed etiam vates, & poetæ & philoſophi anaſtaſim mortuorum futurã eſſe conſentiunt:nemo quærat à nobis quẽadmodum fieri poſsit.Nec enim diuinorum operum reddi poteſt ratio. Sed ſi à principio Deus hominẽ neſcio quo inenarrabili modo inſtituit: credamus,ab eodem reſtitui veterem poſſe, qui nouum fecit. Ibidem.

Terra mutabitur,& transformabit Deus homines

mines in ſimilitudinem Angelorum:& erunt can
didi ſicut nix,& verſabuntur ſemper in con-
ſpectu omnipotentis, & domino ſuo
ſacrificabũt,& ſeruiẽt in æter-
num. De diui.præm.
cap.xxvj.

ANTHOLOGIA

DE EXTREMO IVDICIO.

VLTIMIS enim tẽporibus Deus ſtatuit de viuis ac mortuis iudicare. De origine error.cap.xviij.

Chriſtus rurſus adueniet in poteſtate,ac claritate:vt omnem animam iudicet, & iuſtos reſtituat ad vitam. De vera ſap. cap.xij.

Tempus adueniet,quo maximus iudex meritorum faciat examen. Tum quorum fuerit probata iuſtitia, ij præmium immortalitatis accipient: quorum autem peccata, & ſcelera detecta fuerint,non reſurgent (in reſurrectionem vitę)ſed cum impijs (diabolo ſcilicet, & angelis eius) in eaſdem tenebras recondentur,ad certa ſupplicia deſtinati. De diuino præmio,cap.xxj.

Prophetæ aſsiduis concionibus prædicant,iudicaturum eſſe de mortuis filium Dei. De diui. præmio,cap.xxij.

Veniet ſummi,& maximi Dei filius, vt viuos, ac mortuos iudicet. De diuino præ. cap.xxiiij.

Se quiſque,dum licet, dum facultas adeſt, ad Deum tota mentæ conuertat,vt illum diem ſecurus expectet,quo pręſes,dominúſq; mundi Deus de ſingulorum factis, cogitationibúſque iudicabit.Quæcunque hic expetuntur,non tantùm ne-

gligat, ſed & fugiat, potiorémque animam ſuam iudicet, quam bona iſta fallacia, quorum incerta, & caduca poſſeſsio eſt. Migrant enim quotidiè, & multò velociùs exeunt quã intrauerãt, & tamen ſi nobis vſq; ad vltimum liceat iſtis frui, alijs certè relinquenda ſunt. Nihil nobiſcum ferre poſſumus, niſi vitam benè, atque innocenter actam. Ille ad Deum copioſus, ille opulentus adueniet, cui aſtabunt continentia, miſericordia, patientia, charitas, fides. Hæc eſt hæreditas noſtra, quæ nec eripi cuiquã, nec trãsferri ad alterũ põt.

De diuino præmio,
cap. xxvij.

DE AETERNO IMPIORVM CRVCIATV.

QVISQVIS enim præſentium bonorum ſpecie captus, & in his conſequendis, ac fruendis occupatus, non præuiderit ea, quæ poſt mortem ſecutura ſunt, ſeque à Deo auerterit: is verò ad inferos deiectus, in æternam damnabitur pœnam. De vero cultu, cap. iiij.

Qui maluerit benè viuere ad tempus, malè viuet in æternum: damnabitur enim ſententia Dei ad æternam pœnam: quia cæleſtibus bonis terrena præpoſuit. De diuino præm. cap. v.

Qui ſe vitijs, ac ſceleribus contaminauerit, voluptatique ſeruierit, is verò damnatus æternam luet pœnam, quam diuinæ literę ſecundam mortem nominãt, quæ eſt & perpetua, & grauiſsimis cruciatibus plena. De diuino præmio, cap. x.

In ea cõditione res poſita eſt, vt qui beati ſunt in hac vita temporali, atque terrena, ſemper miſeri ſint futuri: quia iam bonis, quæ maluerunt, potiti ſunt. De diuino præmio, cap. xj.

Omnis turba impiorum pro ſuis facinoribus in conſpectu Angelorum atque iuſtorum, perpetuò igni cremabitur in æternum. De diui. præmio, cap. xxvj.

An anima sit patibilis

HIC fortasse dixerit quispiam: si est immortalis anima, quomodò patibilis inducitur, ac pœnæ sentiens? Si enim ob merita punietur, sentiet vtique dolorem, atque ita etiam mortem. Si morti non est obnoxia, nec dolori quidem: patibilis igitur non est. Huic quæstioni, siue argumēto, à stoicis ita occurritur: animas quidem hominum permanere, nec interuentu mortis in nihilum resolui: sed eorum, qui iusti fuerunt, puras, & impatibiles, & beatas ad sedē cælestem, vnde illis origo sit, remeare: vel in cāpos quosdam fortunatos rapi, vbi fruantur miris voluptatibus: impios verò: quoniam se malis cupiditatibus inquinauerunt, mediā quandā gerere inter immortalē mortalémque naturam, & habere aliquid imbecillitatis ex contagione carnis, cuius desiderijs, ac libidinibus addictæ, ineluibilem quendam fucum trahant, labémque terrenam: quæ cum temporis diuturnitate penitùs inhæserit, eius naturæ reddi animas, vt si non extinguibiles in totum, quoniam ex Deo sunt, tamē cruciabiles fiant per corporis maculam, quæ peccatis inusta, sensum doloris attribuit. Quā sententiā poeta sic explicauit.

Quin & supremo cum lumine uita reliquit
Non tamen omne malū miseris nec funditùs omnes
Corpore excedunt pestes, penitúsque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, ueterúmque malorum
Supplicia expendunt.

Hæc propemodùm vera sunt. Anima enim, cum

diuortium fecit à corpore,eſt(vt ait idem poeta)

Par leuibus uentris,uolucrique ſimillima ſomno.

Quia ſpiritus eſt, & ipſa tenuitate incomprehẽſibilis,ſed nobis,qui ſumus corporales: Deo autẽ cui ſubiacet poſſe omnia,comprehenſibilis. Primùm igitur dicimus tantam eſſe Dei poteſtatem, vt etiam incorporalia comprehendat,& quemadmodum voluerit,efficiat. Nam & angeli Deũ metuunt:quia caſtigari ab eo poſſunt, inenarrabili quodam modo:& dæmones reformidãt, quia torquẽtur ab eo,ac puniuntur. Quid ergo mirũ,ſi cũ ſint immortales animæ, tamẽ patibiles ſint Deo? Nam cùm in ſe nihil habeant ſolidum,& contrectabile,à ſolidis,& corporalibus nullam vim pati poſſunt. Sed quia in ſolis ſpiritibus viuunt,à ſolo Deo tractabiles ſunt,cui virtus ac ſubſtantia ſpiritalis eſt. Sed tñ docẽt nos ſanctę literę, quẽadmodũ pænas impij ſint laturi. Nam quia peccata in corporibus cótraxerũt, rurſus carne induentur,vt in corporibus piaculũ ſoluãt: & tamẽ non erit caro illa,quã Deus homini ſuperiecerit,huic terrenę ſimilis, ſed inſolubilis, ac permanens in æternũ,vt ſufficere poſsit cruciatib⁹,& igne ſempiterno:cuius natura diuerſa eſt ab hoc noſtro, quò ad vitæ neceſſaria vtimur : qui niſi alicuius materiæ fomite alatur,extinguitur. At ille diuinus per ſe ipſum ſemper viuit, ac viget ſine vllis alimentis, nec admiſtum habet fumũ, ſed eſt purus,ac liquidus,& in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua ſurſum versùs vrgetur, ſicut noſter,quem labes terreni corporis,quo tenetur,& fumus intermiſtus exilire cogit, & ad cæleſtem

naturam

naturam cum trepidatione mobili ſubuolare. Idem igitur diuinus ignis vna, eadémq; vi, atque potentia & cremabit impios, & recreabit, & quã-tum è corporibus abſumet, tantùm reponet, ac ſibi ipſe æternum pabulum ſubminiſtrabit: quod poetę in vulturem Tityri tranſtulerunt. Ita ſine vllo vireſcentium corporum detrimento aduret tantùm, ac ſenſu doloris affi ciet, De diuino præmio, cap.xx.& xxj.

DE PERPETVA PIORVM FOELICITATE.

QVI Deũ honorauerit, hoc afficietur pręmio, vt ſit in æternũ beatus, ſitq́ue apud Deum, & cum Deo ſemper. De diuino præmio, cap.v.

Transformabit Deus homines in ſimilitudinẽ angelorũ, & erunt candidi ſicut nix, & verſabuntur ſemper in conſpectu omnipotentis, & domino ſuo ſacrificabunt, & ſeruient in æternum. De diuino præmio, cap.xxvj.

Quanta fœlicitas exiſtimanda eſt, ſubtractum his labibus terræ, proficiſci ad illum æquiſsimum iudicem, parentémq; indulgentiſsimum, qui pro laboribus requiem, pro morte vitam, pro tenebris claritatem, pro terrenis, ac breuibus bonis æterna & cæleſtia largiatur. Cum qua mercede acerbitates, ac miſeriæ, quas perpetimur in hoc mundo facientes opera iuſtitiæ, conferri, & coæquari nullo modo poſſunt. De diuino præmio, cap.xxvij.

Quiſquis enim corruptelas terræ virtute calcauerit, hunc arbiter ille ſummus, & verax, ad lucem, vitámque perpetuam ſuſcitabit. Ibidem.

Immortalitatem ſtatuit Deus à principio ſanctis, & incorruptis mentibus, quæ ſe à vitijs, & ab omni la

omni labe terrena integras, inuiolatásq; conseruant. De ira Dei, cap. xxiiij.

Post hæc renouabit Deus mūdum, & transformabit iustos in figuram angelorum, vt immortalitatis veste donati, seruiant Deo in sempiternum.
Epit. cap. xj.

EPILOGVS VNA

cum adhortatione ad pietatem, vitæ'que innocentiam.

PROINDE si sapientes, si beati esse volumus, cogitanda, & proponenda sunt nobis non tantùm Terentiana illa, molendum esse vsque in pistrino, vapulandum, habendæ compedes: sed his multò atrociora, carcer, catenæ, tormenta patienda, sustinēdi dolores, mors deniq; ipsa & suscipienda est, & ferenda: cùm liqueat conscientiæ nostræ, nec fragilem istam voluptatē sine pœna, nec virtutem sine diuino præmio fore. Vniuersos igitur oportet operam dare, vt se quàm primùm ad rectam viam dirigant, vt susceptis, operatisq; virtutibus, huius vitæ laboribus patienter exactis, cōsolatorē Deum habere mereātur, &c. Deseratur via perditionis & fraudis, in qua mors voluptatis illecebris adoperta celatur. Et quantò quisq; annis in senectutē vergentibus appropinquare cernit illum diem, quo sit ei ex hac vita demigrandū cogitet, quā purus abscedat, quàm innocens ad iudicē veniat, non vt faciunt, quorum cæcis mentibus lux negatur, qui iam deficientibus corporis viribus, in hoc admonētur instātis vltimæ necessitatis, vt cupidiùs, & ardentiùs hauriendis libidinibus intēdant. Qua ex voragine liberet se quisque dum

que dum licet, dum facultas adest, seq; ad Deum tota mente conuertat. vt illũ diem securus expectet, quo præses, dominúsq; mundi Deus de singulorũ factis cogitationibúsq; iudicabit. Quæcunq; hic expetuntur, non tãtùm negligat, sed & fugiat potiorẽq; animã suam iudicet, quã bona ista fallacia, quorũ incerta, & caduca possessio est. Migrãt enim quotidie, & multò velociùs exeunt, quã intrauerant, & tamen si nobis vsq; ad vltimũ liceat istis frui, alijs certè relinquẽda sunt. Nihil nobiscum ferre possumus, nisi vitã benè, atq; innocenter actam. Ille ad Deum copiosus, ille opulentus adueniet, cui astabũt cõtinentia, misericordia, patientia, charitas, fides. Hæc est hæreditas nostra, quæ nec eripi cuiquã, nec transferri ad alterũ potest, &c. Nemo diuitijs, nemo fascibus, nemo etiã regia potestate confidat: immortalem ista non faciunt. Nam quicunq; rationem hominis abiecerit, ac præsentia secutus, in humũ se ipse prostrauerit: tanquàm desertor Domini, & Imperatoris, & patris sui punietur. Intendamus ergo iustitiæ quæ nos inseparabilis comes ad Deum sola perducet, & dum spiritus hos regit artus, infatigabilem militiam Deo militemus, stationes, vigiliásq; celebremus, congrediamur cum hoste, quem nouimus fortiter: vt victores, ac deuicto aduersario triumphantes, præmium virtutis, quod ipse promĩsit, à domino consequamur. De diuino præmio, cap. xxvij.

Proinde fragilia cõtemnẽda sunt, vt solida cõsequamur: spernenda terrena, vt cælestibus onceremur: temporalia fugienda, vt ad æterna venia-

mus. Erudiat se quisque ad iustitiam, firmet ad cõtinentiam, præparet ad agonem, instruat ad virtutem, vt si fortè aduersarius indixerit bellum, nulla vi, nullo terrore, nullis cruciatibus à recto, & bono diuellatur: non se substernat insensibilibus figmentis, sed verum, & solum Deum rectus cognoscat: abijciat voluptates, quarũ illecebris anima sublimis deprimitur ad terrã: teneat innocentiam: prosit quàmplurimis: incorruptibiles sibi thesauros bonis operibus acquirat, vt possit, Deo iudice, pro virtutis suæ meritis, vel coronam fidei, vel præmium immortalitalis adipisci. Epitom. cap. xij.

FINIS.

Soli sapienti Deo per IESUM Christum gloria in perpetuum.

Amen.

LACTANTII FIRmiani errata, non quidem omnia: sed tantùm quæ in hac Anthologia adducuntur.

ANNOTATA sunt in Lactãtij Firmiani loca aliquot, quorum quædam talia sunt: vt in his Lactãtium errasse negari non posſit. Alia verò ſcrupulo ſiùs obſeruata à non perpendentibus, à quo, cui, qua occaſione, quóue tempore dicta fuerint, quid præceſſerit, quid conſequatur. Erronea & planè hæretica ſunt, quòd ſpiritusſancti negat ſubſtantiam, & quòd Chriſtum vocalem ſermonem oris ſono prolatum eſſe aſtruit: & paucula quædam alia. At non talia omnia quis dixerit: ſed quædã que leui aliqua interpretatione tolerari poſsint: quædm etiam quæ ſi non annotata fuiſſent, nihil ſuberat periculi. Ex his quædam adducuntur in hac Anthologia, quæ omitti rectè non poterant, niſi cætera pia & grauia, ob quæ adducta ſunt, ſimul omitterẽtur. Nos ea hic ſubijcere voluimus, ne quid teneris palatis offendiculo eſſet. Interim tamen meminerit prouidus lector non eandem de omnibus ſtatuendam eſſe ſententiam.

PRIMVM erratum: quòd negat omninò ſpiritusſancti ſubſtantiam.

Secundum, quòd dicit patrem à filio, & filium

à patre eſſe factum,

Tertium, quòd animam ex Dei ſubſtantia dicit eſſe deciſam.

Quartum, quòd dicit ex Deo Deum, id eſt, ex patre filium prolatione vocis eſſe genitum.

Quintum, quòd dicit eos eſſe ſtultos, qui candelas & cereos in templis ſuccendunt.

Sextum, quòd prorſus damnat imagines, & magnifica templa.

Septimum, quòd dicit Chriſti corpus integrũ è patibulo tractum eſſe, ne læſum & minutum ad reſurgendum inhabile redderetur.

Octauum, quòd dicit Deum, ſi fuiſſet expers corporis, exempla virtutum nõ potuiſſe tradere.

Nonum, quòd ſomniat Romanum Imperium in Aſiam iterum reuerſurum.

Decimum, quòd putat mundum deſiturum expletis ſex millibus annorum.

FINIS.

INSCRIPTIONES

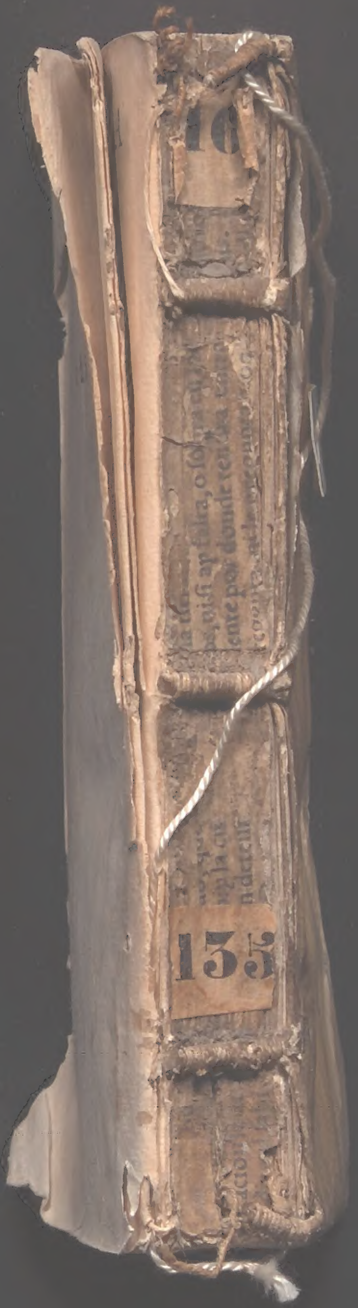
Librorum Lactantij, ex quibus collecta est hæc Anthologia.

De falsa religione, Primus.
De origine erroris, Secundus.
De falsa sapientia, Tertius.
De vera sapientia, Quartus.
De iustitia, Quintus.
De vero cultu, Sextus.

id est, diuinarum institutionum lib.

De beata vita, vel de diuino præmio, vel de vltimo iudicio, Septimus.

De ira Dei, liber vnus.
De opificio Dei, liber vnus.
Epitome librorũ suorum, liber vnus.

135

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm